Ku dyondza hi Vumbiwa ra Riphabiliki ra Afrika-Dzonga (1996)

Vumbiwa ra Afrika-Dzonga (1996) ri na milawu ya le henhla ya tiko. Milawu leyi yi le henhla ku tlula na puresidente, yi le henhla ku tlula tihuvo na ku tlula mfumo.

Yi hlamusela ndlela leyi vanhu va tiko va faneleke ku khomana hiyona, timfanelo na vutihlamuleri bya vona eka vanhu van'wana. Vumbiwa ra Tiko ri kona leswaku ri kota ku sirhelela hinkwerhu ka hina sweswi na vana va hina eka minkarhi leyi taka.

Lemuka matimu ya hina.	Hi nga vuyeleli swihoxo swa nkarhi lowu nga hundza.	Vumbiwa ra hina ri hi pfuna ku anakanya no aka vumundzuku byo antswa bya vanhu hinkwavo.

Hina, vanhu va Afrika-Dzonga,

Hi lemuka ku kala vululami ka nkarhi lowu hundzeke evuton'wini bya hina;

Hi xixima lava va xanisekeke hikwalaho ko hisekela vululami na ntshunxeko etikweni rerhu;

Hi hlonipha lava va tirheke ku aka no hluvukisa tiko ra hina; naswona

Hi tshemba leswaku Afrika-Dzonga i ra hinkwavo lava tshamaka eka rona, hi hlanganile hi ku hambana-hambana ka hina.

Kutani, hi ku tirhisa vayimeri va hina lava hi tihlawuleleke vona hi ntshunxekile, hi amukela Vumbiwa leri tanihi nawu lowu kulukumba wa Riphabliki ku endlela—

Ku lulamisa ku hambanisiwa ka nkarhi lowu hundzeke no vumba rixaka leri simekiweke ehenhla ka masungulo ya swipimelo swa xidemokhirasi, vululami exikarhi ka vanhu na timfanelo ta ximunhu ta masungulo;

Ku simeka masungulo ya rixaka ra xidemokhirasi leri vekaka swilo erivaleni laha eka rona mfumo wu simekiweke ehenhla ka ku navela ka vanhu naswona vaaka-tiko hinkwavo va sirheleriwile hi ku ringana hi nawu;

Ku antswisa xiyimo xa vutomi bya vaaka-tiko hinkwavo no humesela erivaleni vuswikoti bya munhu un'wana na un'wana na;

Ku aka Afrika-Dzonga leri vumbaneke ra xidemokhirasi leri ri kotaka ku teka vutshamo bya rona lebyi faneleke tanihi tiko leri tiyimeleke endyangwini wa tinxaka.

Lava timfanelo ta wena tanihi Muafrika-Dzonga u tlhela u va na vutihlamuleri byo sirhelela timfanelo ta vanhu van'wana.	Tiva Nawumbisi wa timfanelo ta wena & Nawumbisi wa Vutihlamuleri.

Xikwembu a xi sirhelele vanhu va hina.
Nkosi Sikelel' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso.
God seën Suid-Afrika. God bless South Africa.
Mudzimu fhatutshedza Afurika. Hosi katekisa Afrika.

ISBN 978-1-4315-0091-8

Rainbow WORKBOOKS

Tibuku to tirhela ti kumeka hi ntlhandlamano lowu:

- *Ririmi ro Engetela ro Sungula Tigiredi ta 1 – 3 (Hi tindzimi hinkwato ta ximfumo)*
- *Ririmi ro Engetela ro Sungula Tigiredi ta 4 – 6 (Hi Xinghezi)*
- *Ririmi ra le kaya Tigiredi ta 1– 6 (Hi tindzimi hinkwato ta ximfumo)*
- *Matematiki Tigiredi ta 1 – 3 (Hi tindzimi hinkwato ta ximfumo)*
- *Matematiki Tigiredi ta 4 – 9 (Hi Xinghezi na Xibunu)*
- *Ntivo swa vutomi Tigiredi ta 1 – 3 (Hi tindzimi hinkwato ta ximfumo)*

XITSONGA HOME LANGUAGE
GRADE 4 – BOOK 2
TERMS 3 & 4
ISBN 978-1-4315-0091-8
THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.
8th Edition

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA – Giredi ya 4 Buku ya 2

ISBN 978-1-4315-0091-8

Leyi pfuxetiweke hi xiCAPS

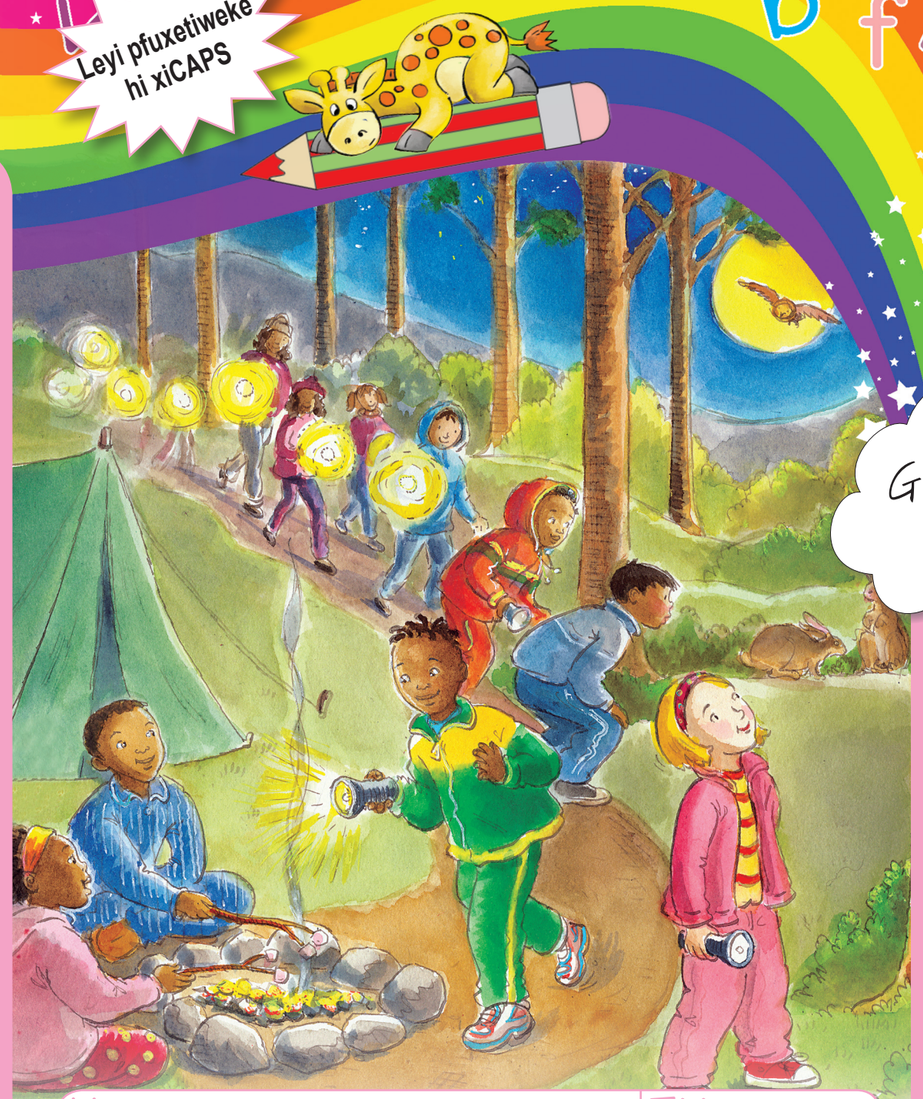

Giredi ya 4

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA

Buku ya 2
Tikotara ta 3 & 4

Vito:

Tlilasi:

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Manana Angie Motshekga.
Holobye wa Dyondzo ya
Masungulo

Nkulukumba Enver Surty.
Xandla xa Holobye wa
Dyondzo ya Masungulo

Tibuku leti to tirhela ti endleriwe vana va Afrika-Dzonga ehansi ka vurhangeri bya Holobye wa Dyondzo ya Masungulo, Manana Angie Motshega na Xandla xa Holobye wa Dyondzo ya Masungulo, Nkulukumba Enver Surty.

Tibuku to tirhela ta Rainbow ti vumba xiyenge xin'wana xa ntlawa wa migingiriko ya Ndzawulo ya Dyondzo ya Masungulo leyi kongomisiweke eka ku antswisa matirhelo ya vadyondzi va Vaafrika-Dzonga eka tigiredi ta ntsevu to sungula. Tanihi xin'wana xa swilo leswi nga swirhangana eka nkunguhato wa matirhelo ya mfumo, phurojeke leyi yi humelerile hi ku seketeriwa hi timali hi Nkwama wa Timali ta Tiko. Leswi swi endlile leswaku Ndzawulo yi swi kota ku endla leswaku tibuku leti to tirhela, ti kumeka hi tindzimi hinkwato ta ximfumo handle ko hakeleriwa.

Hi tshemba leswaku tibuku leti ti ta pfuna vadyondzisi eka migingiriko ya vona yo dyondzisa ya masiku hinkwawo no tiyisisa leswaku vadyondzi va vona va kota ku heta kharikhulamu. Hi tiyisise leswaku hi letela mudyondzisi eka nghingiriko wun'wana na wun'wana hi ku katsa mifungho leyi kombisaka leswi mudyondzi a faneleke ku endla swona.

Hi ni ntshembo wa leswaku vana va ta tiphina no tsakela ku tirha migingiriko leyi nga ebukwini loko va ri karhi va ya emahlweni no dyondza, na leswaku wena, mudyondzisi, u ta tsaka swin'we na vona.

Hi mi navelela ku humelela, wena na vadyondzi va wena eku tirhiseni tibuku leti to tirhela.

Ndlela ya matsalele

Kunguhata

**Hlawula nhlokomhaka.
Vulavula na ntlawa wa wena leswaku mi hlengeleta mianakanyo. Tirhisani mepe wa miehleketo ku veka erivaleni mianakanyo ya n'wina mayelana na kungu, swimunhuhatwa na mbangu.**

Mpfapfarhuto

Tsala mpfapfarhuto wa wena wo sungula. Ehleketa hi vahlayi, xivumbeko na ndzimana yin'wana na yin'wana.

Pfuxeta

Hlaya mpfapfarhuto hi vuxopaxoperi kutani u kuma mavonele ya vadyondzi-kuloni na mudyondzisi.

Hlela

**Hlela ku kambisisa mapeletelo na mahikahatelo.
Endla ndzulamiso eka mpfapfarhuto.**

Andlala

Tsala mpfapfarhuto wa wena lowu hleriweke tanihi xitshuriwa xa wena xo hetelela.

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
Eighth edition 2018

ISBN 978-1-4315-0091-8

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

This book may not be sold.

Giredi ya 4

Rainbow WORKBOOKS

Rirmira leka ya

Buku leyi i ya:

XITSONGA

Buku ya 2

SWILETELO SWO TIRHISA BUKU LEYI YO TIRHELA

Tirhisa buku yo tirhela kun'we na switirhisiwa swin'wana swa wena. Hlaya XIPHOKHAMA xa xiyimo xa le xikarhi xa Ririmi ra le Kaya.

Ha ku amukela eka Buku yo tirhela ya Ririmi ra le Kaya ra xiyimo xa le xikarhi. Xiyimo xa Ririmi ra le Kaya eka xiyimo xa le xikarhi xi kongomisiwe eka ku tumbuluxa vuswikoti bya vadyondzi bya ririmi eka vuswikoti bya mbulavurisano lebyi lavekaka eka tindhawu leti ku hlanganaka vanhu no hluvukisa vuswikoti bya akademiki lebyi lavekaka eka ku dyondza tidyondzo hinkwato ta kharikhulamu. Hi tshemba leswaku buku leyi yi ta pfuna vadyondzi va wena ku tumbuluxa no hluvukisa vuswikoti lebyi.

Buku yo tirhela yi lulamisiwe ku ya hi ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi ya XIPHOKHAMA. U ta kuma nkatsakanyo wa leswi nga ta dyondzisiwa eka ndzhendzeleko wun'wana na wun'wana wa mavhiki mambirhi eka tipheji ta 1, 35, 69 na 103 ta buku leyi yo tirhela. Ndzhendzheleko wun'wana na wun'wana wa 2 wa mavhiki wu katsa vuswikoti bya mune bya ririmi lebyi landzelaka:

1 Ku yingisela na ku vulavula (swanomo) – 2 wa tiawara eka ndzhendzeleko wa 2 wa mavhiki

Vadyondzi va fanele va nyikiwa nkarhi wo tala wo hluvukisa vuswikoti bya vona bya ku yingisela na ku vulavula ku endlela leswaku va swi kota ku hlengeleta vuxokoxoko, ku tshunxa swiphiqo no hlamusela mavonelo na miehleketo ya vona. Buku yo tirhela yi na migingiriko yo hlaya ya ku vulavula na ku yingisela leyi u nga engetelaka eka yona ku tiyisisa leswaku vadyondzi va kuma minkarhi ya ntolovelo yo titoloveta swihlayahlaya.

2 Ku hlaya na ku langutisa – 5 wa tiawara eka ndzhendzeleko wa 2 wa mavhiki

XIPHOKHAMA xi lava leswaku vadyondzi va hlaya va tlhela va vona switshuriwa swo karhi eka ndzhendzeleko wa 2 wa mavhiki. Leswi swi katsa ku hlaya: swirungulwana, mitsheketo, leswi munhu a hlanganeke na swona, mapapila, tiimeyili, leswi tsariweke eka dayari, ntlangu, tiatikili ta maphephahungu, tiatikili ta timagazini, tiinthavhiyu ta rhadiyo, switshuriwa swa nkucetelo, swinavetiso, swiletelo swa ndlela na maendlele. Ku engetela eka sweswo, XIPHOKHAMA xi lava leswaku vadyondzi va hlaya switshuriwa swo nyika vuxokoxoko leswi nga na swifaniso: mimepe, tichati, matafula, tidayigiramu, mimepe ya miehleketo, tichati ta maxelo, tiphositara, switiviso, swifaniso na tigirafu. U ta kuma tinxaka ta switshuriwa leswi hlawuriweke hi vukheta eka Buku yo tirhela.

XIPHOKHAMA xi kombisa mahlayele lama vumbiwaka hi swiyimo swa ku lulamisela ku hlaya, ku hlaya na endzhaku ka ku hlaya. U ta kuma nhlamuselo ya girafu ya mahlayele endzeni ka khavhara ya le mahlweni ya buku leyi.

3 Ku tsala na ku andlala – 4 wa tiawara eka ndzhendzeleko wa 2 wa mavhiki

XIPHOKHAMA xi lava leswaku vadyondzi va kuma minkarhi yo tala yo titoloveta ku tsala eka mimbangu yo hambanahambana. Buku yo tirhela yi nyika tifureme to tala ta ku tsala na tipulani to andlala switshuriwa swo tsariwa, swifaniso na switshuriwa swa mahungu. U ta kuma nhlamuselo ya girafu ya matsalele endzeni ka khavhara ya le ndzhaku ya buku leyi.

4 Swiaki na milawu ya swivumbeko swa ririmi – 1 awara eka ndzhendzeleko wa 2 wa mavhiki

XIPHOKHAMA xi nyika nxaxameto wa swiaki na milawu ya swivumbeko swa ririmi (swilo) leswi faneleke ku dyondzisiwa eka giredi yin'wana na yin'wana. Buku yo tirhela yi katsa switoloveto swo karhi swa mindzhendzeleko yin'wana na yin'wana ya 2 wa mavhiki. Ko tala migingiriko leyi yi katsa 'xitiviso' lexi hlamuselaka nawu wa ririmi.

Ku kuma vuleteri byin'wana, hlaya buku yo letela ya Buku yo tirhela.

Leswi nga endzeni

Nkongomelo wa 5: Leswi hi titwisaka xiswona na leswi hi endlaka swona

Kotara ya 3: Mavhiki ya 1 - 4

Kotara ya 3: Mavhiki ya 1 - 2
Vanhu lava hlayisaka

65 **Xifuwana lexintshwa xa Mary-Ann** 2
Ku bula na ku bvumba ko huma eka leswi nga exifanisweni.
Ku hlaya xitori.

66 **Ku ehleketa hi xitori** 4
Ku bula hi xitori hi mintlawa.
Ku tsala mahetelelo ya xitori.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitori.
Ku tsala eka dayari.

67 **Ku hlawula xifuwana** 6
Ku hlaya mahetelelo ya xitori.
Ku boxa swiendlo leswi hlamuseriwaka hi maengeteri eka xitshuriwa.
Ku tsala swivulwa leswi nga na maengeteri.

68 **Ku hlayisa dayari** 8
Ku kunguhata ku tsala eka dayari hi ku tatisa mepe wa miehleketo.
Ku tsala eka dayari.

69 **Mbyana leyi lahlekeke** 10
Ku tumbuluxa phositara ya mbyana leyi lahlekeke.
Ku hlela phositara ya munghana ku ya hi swipimelo leswi nyikiweke.
Ku tirhisa maengeteri ku vumba swivulwa.

70 **Swivulwa-nkatsano** 12
Ku boxa maendli eka swivulwan'we.
Ku hlanganisa swivulwan'we ku vumba swivulwa-nkatsano.
Ku tlhantlha swivulwa-nkatsano ku huma swivulwan'we.
Ku tirhisa swivulwana ku siva marito lama nga endzeni ka swiangi.
Ku tatisa swivulwana leswi faneleke eswivulweni.

71 **Ku hlaya dayari** 14
Ku hlaya swilo swimbirhi leswi tsariweke eka dayari.

72 **Ku tsala eka dayari ya wena** 16
Ku hlamula swivutiso swo huma eka leswi tsariweke eka dayari.
Ku tsala eka dayari swilo swa masiku manharhu.

Kotara ya 3: Mavhiki ya 3 - 4
Ku hlayela ku kuma vuxokoxoko

73 **Nkarhi wa xikirini** 18
Ku hlayela ku kuma vuxokoxoko eka mphamfulete.
Ku bula hi swivutiso swo huma eka phamfulete.

74 **Mayelana na phamfulete** 20
Ku hlamula swivutiso swo huma eka tiphamfulete.
Ku yelanisa marito na tinhlamuselo ta wona.
Ku endla phositara yo kucetela vana leswaku va endla mintirho ya vona handle ko hlalela TV.
Ku hlamusela chati ya tibara.
Ku xaxameta swita-ndzhaku swa nkarhi wo tala ngopfu wa xikirini.

75 **Laha swilo swi nga kona** 22
Ku hlaya xitori xa swifaniso.
Ku tatisa maengeteri lama faneleke eka xifaniso xin'wana na xin'wana.
Ku tsala swivulwa swa xifaniso xin'wana na xin'wana ku tirhisiwa maengeteri.
Ku kombisa swihlambanyiso, swigego na mbuyelelo wa mipfumawulo.

76 **Hinkwaswo hi ku chaviseta** 24
Ku hlaya xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko hi ku chaviseta van'wana.
Ku bula hi swivutiso mayelana na ku xanisa no chaviseta.

77 **Ku anakanya hi ku chaviseta** 26
Ku hlamula swivutiso swo huma eka phamfulete yo chaviseta van'wana.
Ku endla mfungho wo herisa ku chaviseta no xanisa van'wana.
Ku tirhisa mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa.
Ku yelanisa marito na tinhlamuselo ta wona.

78 **Nkarhi lowu nga hundza na nkarhi lowu taka** 28
Ku tlanga ntlangu ku tirhisiwa nkarhi lowu nga hundza na nkarhi lowu taka.

79 **Endla phamfulete** 30
Ku tirhisa nkunguhato ku endla phamfulete.
Ku tirhisa nkunguhato ku endla phamfulete.
Ku tirhisa nkunguhato ku hetisa phamfulete hi vurhon'wana.

80 **Ku tsema phamfulete** 31

Xifuwana lexintshwa xa Mary-Ann

A hi vulavuleni

Languta swifaniso kutani u byela munghana wa wena leswi u ehleketaka leswaku xitori lexi xi vulavula hi swona.

Hi ku ehleketa ka wena i vamani swimunhuhatwankulu eka xitori lexi? Va languteka va ri na malembe mangani?

A hi hlayeni

Hlaya xitori kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

U nga si hlaya

- Languta swifaniso na tinhlokomhaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavulaka hi swona.
- Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

- Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke. • Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

Ku hlawula xifuwana

N'weti a wu vangama. A ku ri exikarhi ka vusiku loko Mary-Ann a hanyanya a ri emubedweni wa yena. A ehleketa hi ximbyanyana lexi a fanele ku ya xi xava loko yena na Nomsa va yile laha ku hlayisiwaka swiharhi nimixo. Mary-Ann i nhwanyana a ri yexe loyi a nga ri na xifuwana etlilasini hikuva a tshama efuleteni. Loko va ndyangu wa ka vona va rhurhela endlwini, Mary-Ann u sungule ku hlayisa mali ya yena yo longisiwa leswaku a kota ku xava ximbyanyana. Sweswi u na R25 leyi a nga ta hakelela ximbyanyana hi yona.

Nimpundzu Mary-Ann u tlurile a huma emubedweni wa yena. U hlambile, a ambala a tlhela a yimela munghana wa yena Nomsa loyi a fanele ku n'wi endzela. A a hela mbilu leswaku u ta fika rini. Nomsa a tshembisile leswaku u ta famba na Mary-Ann laha ku hlayisiwaka kona swiharhi leswaku a ta pfuna Mary-Ann ku hlawula xifuwana.

Bazi ri hetelele ri fikile. Nomsa a tlula **hi ku hatlisa** a xika kutani a nghena hi gede ya va Mary-Ann kutani a xeweta va ndyangu wa vaMary-Ann a tsakile swinene. Vanhwanyana vambirhi va fambile **hi khinkhi** ku ya evuhlayiselweni bya swiharhi. Hinkwavo a va nyanyukile, va vulavula, va hlekela ehenhla loko va ri karhi va famba. Va tsemakanyile

Siku:

patu **hi vuxiyaxiya** etirhobotweni kutani va nghena evuhlayiselweni bya swiharhi.

Mary-Ann a karhele swinene kutani u fikile a tshama ehenhla ka swakudya swa timbyana leswaku a kota ku wisa. U vonile swimbyanyana swa ntsevu swi etlele endzeni ka basikiti. Vanhwanyana va korhamela emahlweni va swi bambatela va ri karhi va tivutisa leswaku hi xihi lexi va nga ta hlawula xona.

"Nhwanyana, xana u lava ku xava ximbyanyana?" ku vutisa mufambisi.

"Ina! Ndzi hlayisile mali leyi ndzi nga nyikiwa hi siku ra mina ra ku velekiwa na leyi ndzi nyikiwaka yona loko ndzi hlantswa swibye," a hlamusela. Mahlo ya yena a ya tengatenga mihloti.

"Lexi xi ta va xifuwana xa mina xo sungula," a byela mufambisi **hi nyanyuko** lowukulu. "A ndzi si tshama ndzi va na xifuwana."

"Hi swona, yingisa ndzi ku hlamusela hi swimbyanyana leswi," ku vula mufambisi. "Swimbyanyana leswi nga na tikholoro to tshwuka, ta rihlaza na xitshopana swi xaviwile. Sweswi u nga hlawula eka leswimbirhi. U nga hlawula exikarhi ka xa kholoro ya pinki na xa kholoro ya wasi."

"Oho," ku vula Mary-Ann. "Lexi xa kholoro ya xivunguvungu xona ke? Xi xaviwile?"

"U vula ximbyanyana lexiya," ku hlamula mufambisi. "A wu nge tsakeli ku xi xava," xi tswariwile na nyonga leyi nga lamala hikwalaho a xi nga swi koti ku tsutsuma kumbe ku tlanga hi bolo."

Mary-Ann a rhalarhala tihoko hinkwato. A languta timbyana ta voya byo basa, swimbyanyana swa buraweni, timbyana letikulu ta xitshopana, swimanga na swimanganyana.

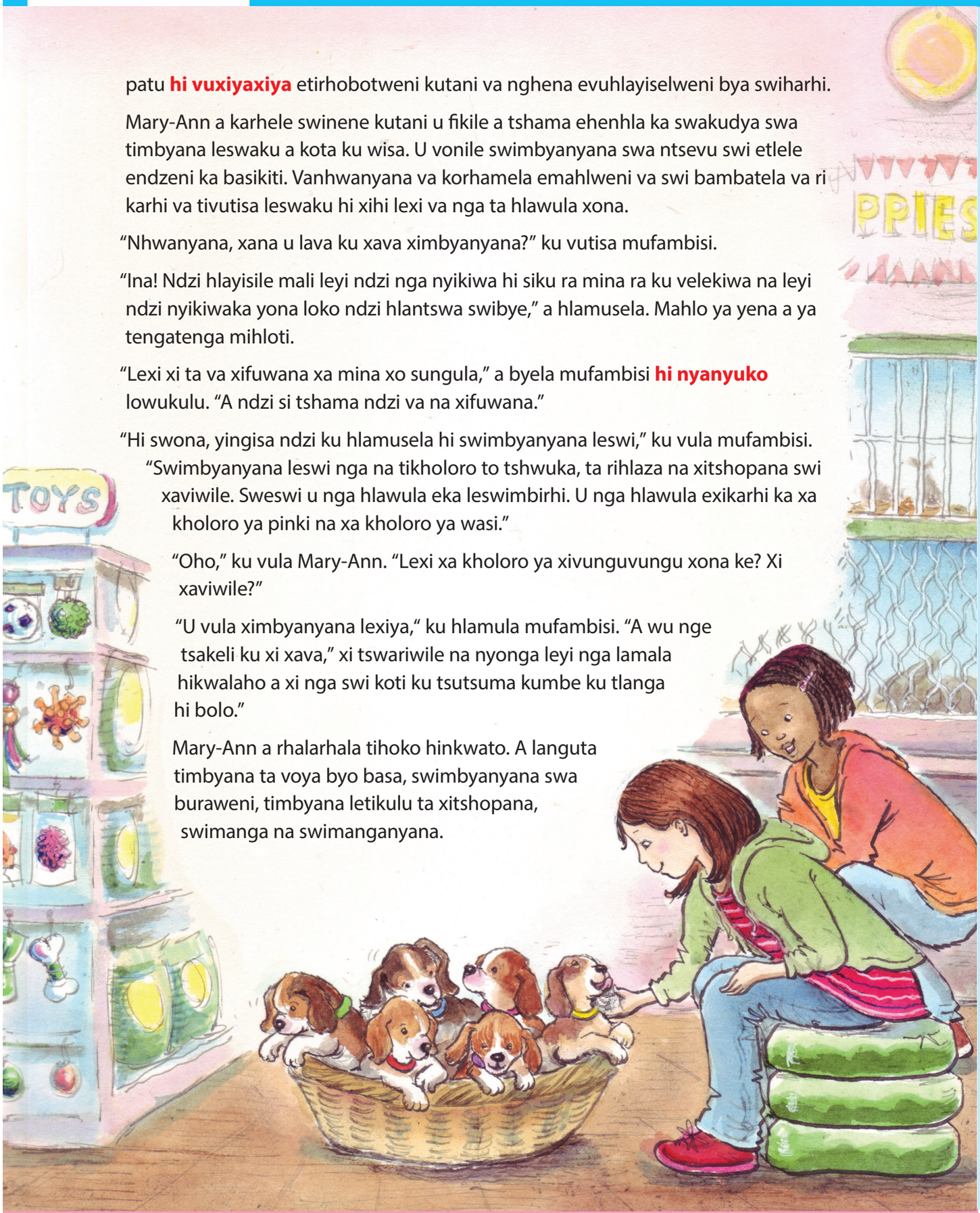

TEACHER: Sign Date

Ku ehleketa hi xitori

A hi vulavuleni

Hi mintlawa ya n'wina, vulavulani hi xitori.
Hi ku vona ka n'wina, hi xihi xifuwana lexi Mary-Ann a nga ta xava xona?
A wu ta endla yini loko a wu ri Mary-Ann?
U vona leswaku xitori xi ta herisa ku yini?

A hi tsaleni

Tsala ndzimana hi leswi u ehleketaka leswaku xitori xi ta herisa xiswona.

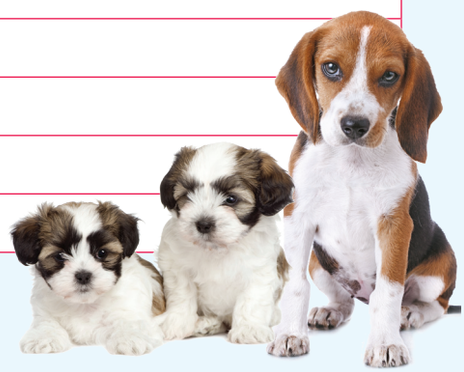

Tlhela u hlaya xitori kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.
Hi swihi swivulwa leswi hi byelaka leswaku Mary-Ann a tsakisiwile hi mhaka yo kuma xifuwana? Swi lave u tlhela u swi tsala laha.

Hikwalaho ka yini Mary-Ann a ri yena ntsena loyi a nga ri na xifuwana etlilasini ya vona?

Hi swi tivisa ku yini leswaku Mary-Ann na Nomsa a va ri vanghana va ntiyiso?

Xitori xi hi byela leswaku Mary-Ann a karhele ngopfu loko va fika laha ku hlayisiwaka swiharhi kona. U ehleketa leswaku a karharise hi yini?

Siku: _____

A hi tsaleni

Mufambisi u byerile vanhwanyana yini mayelana na ku kumeka ka swimbyanyana swa tsevu? Hi swihi swimbyanyana leswi a swi xavisiwa naswona hi swihi leswi a swi nga xavisiwi? (Languta mihlovo ya tikholoro ta swona.)

	Ximbyanyana lexi xi xaviwile.

A hi tsaleni

Titeke wonge u Mary-Ann. Tsala eka dayari ya wena u hlamusela leswaku hikwalaho ka yini a wu nga swi koti ku etlela nivusiku na leswi u titwiseke xiswona loko u fanele ku teka xiboho xa leswaku hi xihi xifuwana lexi a wu fanele ku hlawula xona.

Eka Dayari

Siku: _____

Ku hlawula xifuwana

A hi hlayeni

Sweswi hlaya mahetelelo ya xitori u tlhela u ya ringanisa na mahetelelo lama u ma tsaleke.

Xifuwana lexintshwa

Mary-Ann a bambatela ximbyanyana xa kholoro ya xivunguvungu. Xi yimisa tindleve, xi puluta ncila, xi languta Mary-Ann hi mahlo yo n'wi xavelela. Mary-Ann a languta swiharhi swin'wana evhengeleni. A languta swimbyanyana swa ntsevu leswi nga endzeni ka basikiti.

Kutani a korhama a tlakula ximbyanyana xa kholoro ya xivunguvungu, a xi khoma exifuveni xa yena lero a kota ku twa ku ba ka mbilu ya xona. A xi nuhetela, a khoma nhamu ya xona kahle kutani xi khoma hi vurhongo xi etlela. A xi bambatela khwatsi kutani a hundzuluka a languta mufambisi.

"A swi na mhaka loko xi nga swi koti ku tlanga bolo kumbe ku tsutsuma," a vula. A koka nenge wa jini ya yena ku kombeta mufambisi tinsimbi enengeni wa yena. "Ndzi tswariwile na nenge wo lamala," a hlamusela. "Na mina ndza tikeriwa hi ku tsutsuma futhi a ndzi swi koti ku tlanga bolo. Kambe ndzi na va ndyangu wa ka hina lava ndzi rhandzaka swinene. Sweswo i mhaka ya nkoka eka mina."

"Ndzi ehleketa leswaku xa rhandzeka," a hlamusela.

A languta Nomsa a n'wi vutisa, "Nomsa, u swi vonisa ku yini?"

Nomsa a pfumela hi nhloko kutani a bambatela ximbyanyana xa kholoro ya xivunguvungu.

"Ndzi kombela ku tlanga na xona" ku kombela Mary-Ann. "Ndzi lava ku xava ximbyanyana xa kholoro ya xivunguvungu. Lexi i ximbyanyana lexi ndzi xi lavaka!"

"Ximbyanyana, u ta va na kaya leri nga ta ku hlayisa," a hlevetela a ri karhi a nyika mufambisi R25.

Loko Nomsa na Mary-Ann va huma evhengeleni, ximbyanyana xi sungula ku yisa ncila wa xona hala na hala. Vanhwanyana vambirhi va famba hi ku nonoka va tlakule ximbyanyana xa kholoro ya xivunguvungu. A wu kota ku va twa loko va vulavula hi ntsako va ri karhi va yisa xirho lexintshwa ekaya.

Siku:

Ku languta maengeteri

Maengeteri ma hi nyika vuxokoxoko byin'wana hi maendli. U ta tsundzuka leswaku maendli i marito ya swiendlo.

Swikombiso:

Nomsa u famba hi ku nonoka.

Nhwanyana u yimbelela kahle.

Maengeteri lama nga hi muhlovo wa wasi ya hi hlamusela hi maendli. Ya hi byela leswi Nomsa a fambisaka xiswona na leswi nhwanyana a yimbelerisaka xiswona.

A hi tsaleni

Tlhelela eka xitori u languta **maengeteri** lama tsariweke hi muhlovo wo tshwuka eka xiyenge xo sungula xa xitori eka phepha ro tirhela ra 65. Nkhwatihata xiendlo lexi hlamuseriwaka hi riengeteri rin'wana na rin'wana. Sweswi tirhisa maengeteri ya ntlhanu ku vumba swivulwa.

swinene	
hi ku hatlisa	
hi ntsako	
hi magugu	
ngopfu	
hi ku nonoka	
khwatsi	
kahle	

Languta xiyenge xa xitori eka phepha leri ro tirhela (67). Nkhwatihata maengeteri hinkwawo. Bana xirhendzevutana eka swiendlo leswi hlamuseriwaka.

Xo hetelela, tirhisa maengeteri ya ntlhanu lama u ma nkhwatihateke ku tsala swivulwa.

TEACHER: Sign Date

Ku hlayisa dayari

A hi tsaleni

Titeke wonge u Mary-Ann. Kunguhata ku tsala eka dayari u hlamusela leswi ku humeleleke loko u ri laha ku hlayisiwaka swiharhi kona. Tirhisa mepe lowu wa miehleketo ku ku pfuna ku kunguhata leswi u nga ta swi tsala. Tsundzuka ku tsala eka dayari ya wena u tirhisa nkarhi lowu nga hundza.

- Tirhisa mepe wa miehleketo ku ku pfuna ku kunguhata ku tsala ka wena
- Tsala mpfapfarhuto
- Kombela munghana wa wena leswaku a hlela mpfapfarhuto wa wena
- Pfuxeta xitshuriwa xa wena kutani u endla mindzulamiso leyi faneleke
- Kutani tsala hi vurhon'wana ebukwini ya wena.

1 **Leswi humeleleke tolo nivusiku**

Tolo nivusiku a ndzi nga khomi hi vurhongo hikuva …

2 **Ku ya laha ku hlayisiwaka swiharhi**

Eku heteleleni Nomsa u fikile kutani hi fambile hi ya laha swiharhi swi hlayisiwaka kona.

Xifuwana lexintshwa xa Mary-Ann

3 **Ku teka xiboho xa leswaku i xifuwana xihi lexi faneleke ku hlawuriwa**

Ndzi hlawule ku xava ximbyanyana lexi nga na kholoro ya xivunguvungu kutani …

4 **Ku tlhelela ekaya**

A ndzi swi tiva leswaku ndzi hlawule kahle …

A hi tsaleni

Sweswi tirhisa mepe wa miehleketo ku tsala eka dayari. Pfapfarhuta ku tsala eka dayari kutani u kombela munghana wa wena leswaku a wu hlela. Kutani lulamisa u tsala hi vurhon'wana eka ndhawu leyi nga eka tlhelo leri nga langutana na leri.

Siku:

A hi tsaleni

Tsala xitshuriwa xa dayari hi vurhon'wana eka ndhawu leyi nyikiweke.

Eka dayari

Siku:

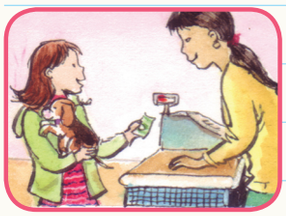

TEACHER: Sign Date

Mbyana leyi lahlekeke

Mbyana ya Mary-Ann yi lahlekile. Endla phositara ya MBYANA LEYI LAHLEKEKE u nyika vuxokoxoko bya mayelana na mbyana na ndlela yo tihlanganisa na n'wini wa yona. Dirowa xifaniso xa mbyana u tlhela u tirhisa mihlovo yo koka mahlo ya vahlayi.

Ringanisa phositara ya wena na ya munghana wa wena. Un'we a hlele phositara ya un'wana ku tirhisiwa nxaxameto wo kambisisa lowu landzelaka.

Ku kambisisa

Xana phositara yi na:			
xifaniso xa mbyana?			
nhlokomhaka leyikulu yo koka rinoko ra vahlayi?			
vuxokoxoko lebyi faneleke byo tihlanganisa na n'wini?			
nhlamuselo leyi nga erivaleni ya mbyana?			
vuxokoxoko bya leswaku mbyana yi lahlekile rini na leswaku yi lahleke kwihi?			
vito ra mbyana?			

Siku:

Ntivomarito

Maengeteri yo tala ya hi byela hi mukhuva wa leswi xiendlo xi humelerisaka xiswona. Hi leswi swikombiso swin'wana swa maengeteri ya mukhuva.

hi xihatla	hi xichavo	hi vurhon'wana
hi vukheta	switsongo	hi malwandla
hi ku rhula	swinene	hi tihanyi

Xiya xivumbeko xa maengeteri lama landzelaka. Lemuka leswaku maengeteri yo tala ya rhangeriwa hi "**hi**".

hi xihatla	**hi** xichavo	**hi** tihanyi
hi vukheta	**hi** vurhon'wana	**hi** ntsako
hi ku rhula	**hi** malwandla	**hi** tintswalo

Hi ku vona ka wena hikwalaho ka yini maengeteri lama ya rhangeriwa hi **hi**?

A hi tsaleni

Sweswi tirhisa maengeteri yo hambana ya nhungu ku vumba swivulwa.

TEACHER: Sign Date

Swivulwa-nkatsano

A hi tsaleni

Swivulwa-nkatsano swi na maendli mambirhi. Nkhwatihata maendli eka xivulwan'we xin'wana na xin'wana. Tlhela u hlanganisa phere ya swivulwa ku vumba xivulwa-nkatsano, u tirhisa marito lama nga endzeni ka swiangi.

Nhwanyana a famba hi ku nonoka.	A tipfatlanyile nenge wa yena.	(hikuva)

Nhwanyana a famba hi ku nonoka hikuva a tipfatlanyile nenge wa yena.

A nga khomi hi vurhongo.	U hlayile buku.	(kutani)

Mbyana a yi puluta ncila wa yona.	A yi tsakile.	(hikuva)

Hi dyile khekhe.	A ri helangi.	(kambe)

Ndzi rhandza maapula.	Manana u rhandza mapyere.	(kasi)

A hi tsaleni

Sweswi tlhantlha swivulwa-nkatsano swi va swivulwan'we swimbirhi.

Mufana a khwita hikuva u tivavise nenge.	
Mufana a khwita.	*Mufana u tivavise nenge.*

Tsakani u dyile makokisi ya ntlhanu hikuva a ri na makwanga.	

Mbyana a yi vukula hikuva yi twile huwa.	

Ndzi pfuna manana ku sweka kumbe ku deka tafula.	

Siku:

A hi tsaleni

Languta marito lama nga ehansi ka xivulwa xin'wana na xin'wana.
Hlawula rito leri faneleke u tlhela u ri tsala exivandleni lexi nyikiweke.

Mixo wun'wana na wun'wana ndzi (heta ku etlela) *pfuka* hi awara ya ntsevu ehenhla ka nhloko.

pfuka	yima	hahama

U fanele ku tshika ku va na (ku jikajika u hlwela) _____ hikuva bazi ri ta ku siya.

vulongeta	vutinga	famba

Loko hi fika exitichini xa mabazi hi (yimile hi huma) _____ ebazini.

chikile	rhelelerile	korhamile

Sweswi tatisa maendli lama faneleke eka swivulwa leswi landzelaka.

cakunya	dzenengela	lumeka	pfuka	sweka
phasa	lota	tsutsuma	etlela	hlantswa

Ndzi nghenile emubedweni ndzi _____ hi awara ya kaye.

Ndzi rhandza ku _____ swakudya swo lalela.

U fanele ku _____ swakudya a nga si swi mita.

Jabu u _____ mukwana wo dlaya huku.

Hi chela na xisibi leswaku hi kota ku _____ swibye.

Magezi u _____ tinhlampfi enambyeni.

Loko u nghena endlwini u rhanga hi ku _____ rivoni.

Ndzi _____ nimixo loko nkuku wu ringa.

Yandheya u _____ thini ra mati.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Ku hlaya dayari

A hi hlayeni

Hlaya leswi tsariweke eka dayari kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka. Nkhwatihata marito hinkwawo lama nga tsariwa epapileni hi ndlela yo hoxeka.

Switshuriwa swa dayari leswi landzelaka swi tekiwile eka Dayari ya *Wimpy Kid* hi Jeff Kinney. Switshuriwa leswi swa dayari swi tsariwile hi Greg Heffley. loyi a nga mufana wa mudyondzi wa xikolo xa le xikarhi. Xikolo xa le Xikarhi i xa Tigiredi ta 4 ku fika eka 7 eka sisiteme ya dyondzo ya Afrika-Dzonga.

Namuntlha i siku ro sungula exikolweni, kasi sweswi hi yimele mudyondzisi leswaku a ta hetisa chati yo hi tshamisa ehansi. Na mina ndzi vone swi fanela ku tsala ebukwini leyi leswaku ndzi fambisa nkarhi.

I nge ndzi ku nyika xitsundzuxo. Hi siku ro sungula ra xikolo, u fanele ku va na vukheta hi ndhawu ya laha u lavaka ku tshama kona. U nghena etlilasini u fika u fumba swilo swa wena ehenhla ka desika ra khale kasi leswi landzelaka u twa mudyondzisi a vula leswaku –

Kutani etlilasini leyi, ndzi tshamile laha Chris Hosey a kumeka emahlweni ka mina kasi Lionel James a ri endzhaku ka mina. Jason Brill loyi a ngheneke endzhaku ka nkarhi u fikile a tshama exineneni xa mina kambe ndzi swi kotile ku swi sivela hi sekene yo hetelela.

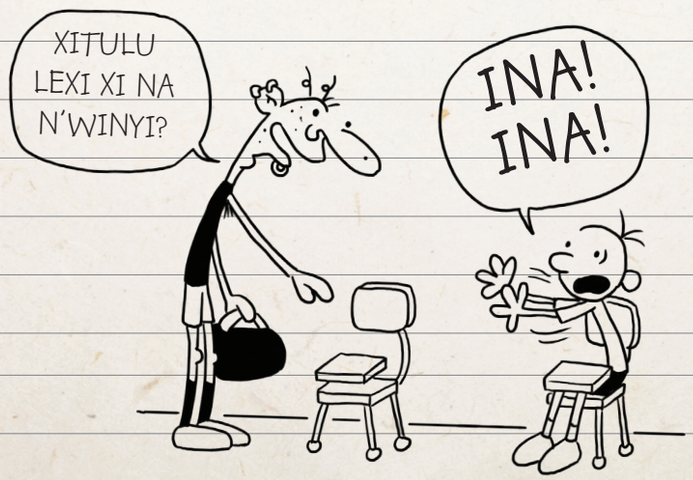

Siku:

Ravumbirhi

A ndzi tivi loko ndzi swi vurile kambe ndzi xitlangi lexikulu xa mintlangu ya vhidiyo. Ndza beja leswaku ndzi nga hlula un'wana na un'wana eka giredi ya mina.

Khombo ra kona, tatana a nga tsakisiwi hi vuswikoti bya mina. Nkarhi hinkwawo u ndzi holovela hi mhaka ya ku huma ndzi ya endla swa "vutiolori".

Madyambu ya namuntlha endzhaku ka swakudya swo lalela loko tatana a sungula ku ndzi konanisa hi mhaka ya ku huma, ndzi ringetile ku n'wi hlamusela leswaku hi mintlangu ya vhidiyo, u nga tlanga mintlangu yo fana na bolo ya milenge kasi a wu hisiwi hi mumu no dzuka nyuku.

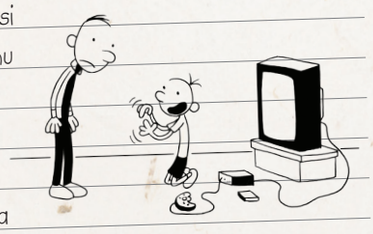

Kambe tanihi ntolovelo, tatana a nga twisisi leswi ndzi swi vekisaka xiswona. Tatana i munhu wo tlhariha kambe loko swi fika eka swilo leswi tivekaka, nkarhi wun'wana ndza tivutisa hi yena.

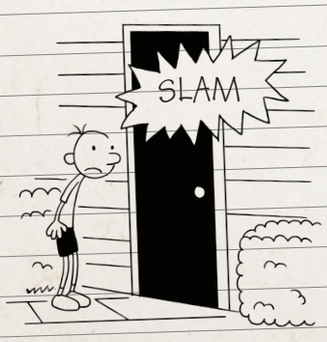

Ndzi tshemba leswaku tatana u ta tlhantlha sisiteme ya ntlangu wa mina loko o tiva maendlele ya kona. Nkateko wa kona hi leswi vaendli va yona va endlaka leswaku yi nga twisisiwi hi vatswari.

Ravunharhu

Namuntlha eka tlilasi ya Ntivo-misava a hi vutisiwa swivutiso, Kutani , Kunene i khale ndzi yimele ntlangu wo fana na lowu.

Swivutiso a swi ri mayelana na mintsindza ya matiko, kasi ndzi tshamile endzhaku etlilasini ekusuhi na dyimepe dya United States. Mintsindza hinkwayo yi tsariwile hi swo tshwuka a ndzi swi tiva leswaku ndzi ta swi kuma hinkwaswo.

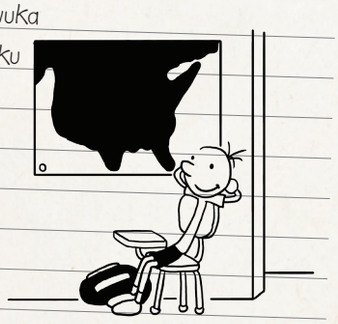

Kambe ku nga si sunguriwa, Patty Farrell a yima le mahlweni ka tlilasi.

Patty u byerile Nkulukumba Ira leswaku u fanele ku phutsela mepe wa United States ku nga si sunguriwa.

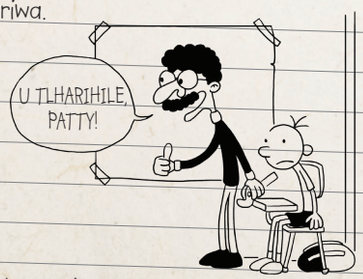

Ndzi khensa Patty, hikuva ndzi rhetile eka swivutiso hinkwaswo. Ndzi ta kuma ndlela yo n'wi hakerisa ehenhla ka leswi.

Ku tsala eka dayari ya wena

Hi swihi swiendleko leswi vuriweke eka dayari ya *Wimpy Kid* eka pheji leri hundzeke?

A hi tsaleni

Longoloxa swiendleko leswi a tsaleke hi swona eka ku tsala kunharhu eka dayari.

1.
2.
3.

Ehleketa hi leswi tsariweke eka dayari kutani u tsala nhlokomhaka ya xin'wana na xin'wana.

1.
2.
3.

A hi tsaleni

Sweswi tsala swa wena eka dayari. Ehleketa hi leswi u hlanganeke na swona swa nkoka, swo hlamarisa no tsakisa kumbe swo khunguvanyisa. Tata siku ra n'hweti na siku, u tlhela u tsundzuka ku tsala u tirhisa munhu wo sungula (u tirhisa "mina") naswona u tirhisa nkarhi lowu nga hundza. U nga landzelela xikombiso xa *Wimpy Kid* u tlhela u dirowa xifaniso ku kombisa dayari yin'wana na yin'wana.

Eka dayari *Siku ra n'hweti:* *Siku:*

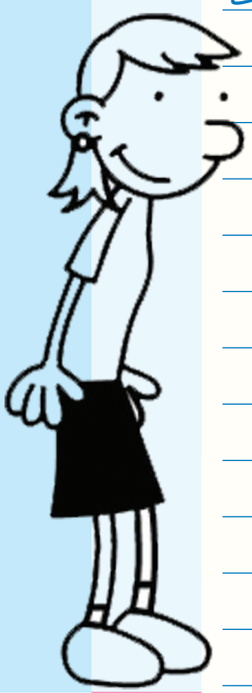

Kombisa xitshuriwa xa wena xa dayari

Siku:

Eka dayari Siku ra n'hweti: Siku:

Kombisa xitshuriwa xa wena xa dayari

Eka dayari Siku ra n'hweti: Siku:

Kombisa xitshuriwa xa wena xa dayari

Nkarhi wa xikirini

Eka phepha ro tirhela leri nga hundza u hlayile u tlhela u tsala xitori. Eka mavhiki mambirhi lama landzelaka, u ta languta switshuriwa swo nyika vuxokoxoko. U ta hlaya tiphamfulete ta vuxokoxoko u tlhela u endla phamfulete ya wena.

U nga si hlaya

- Languta swifaniso na tinhlokomhaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavulaka hi swona.
- Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

- Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke.
- Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

XANA U NA MAHLO YA XIKWERE?

Xewani Vana

Xana mi heta nkarhi wo leha mi langutile TV kumbe timuvhi, mi tlanga hi selefoni, mintlangu ya khomphyuta kumbe ya vhidiyo? Xana u tapula ra sofa?

Vana vo tala va heta nkarhi wo tala va tshamile emahlweni ka xikirini.

Kunene, nkarhi wun'wana wa xikirini i wa swa tidyondzo kambe vana vo tala va tirhisa nkarhi wo tala va languta TV no tlanga mintlangu ku tlula tiawara leti va ti tirhisaka exikolweni.

Hikwalaho ka yini nkarhi wo tala wa xikirini wu ri xiphiqo?

• **Ku etlela ko ka ku nga ringanelangi.** Loko u languta TV nkarhi wo leha swi vula leswaku u ya eku etleleni nivusiku swinene kutani a wu etleli nkarhi lowu faneleke. Ku etlela nkarhi wutsongo swi vanga ku karhala kasi vana lava karhaleke a va swi koti ku yingisela kahle etlilasini.

Ku nyuhela. Loko u tshama ngopfu emahlweni ka TV, u nga kumeka u nyuhela ku tlula mpimo. Vana vo tala lava tshamaka emahlweni ka TV va va na ku navela swakudya leswi nga riki swinene leswi navetisiwaka eka thelevhixini. Swa olova ku dya ku tlula mpimo loko u langutile TV.

• **Mbuyelo wa le hansi eka swa tidyondzo.** Vana lava langutaka TV kumbe lava tlangaka mintlangu ya khomphyuta ko tala a va na nkarhi wo ringanela wo endla ntirhokaya wa vona kumbe va hlayela xikambelo.

• **Ku vona madzolonga.** Minongonoko ya TV ko tala yi kombeta madzolonga. Vana va fanele ku tiva leswaku madzolonga, ku lwa na nhlundzuko leswi va swi vonaka eka TV a hi swona. A hi yona ndlela yo tshunxa swiphiqo.

• **Ku hava nkarhi wo tlanga wo ringanela.** Nkarhi wo tala wa xikirini wu ku nyika nkarhi lowutsongo wa ku tlanga.

Siku:

Endla leswi faneleke eka vana

Vana va xikolo a va fanelangi ku tshama nkarhi wo tlula awara kumbe tiawara timbirhi hi siku emahlweni ka xikirini.

U fanele ku veka swipimelo swa nkarhi leswaku u ta hunguta nkarhi wo hlalela TV no tlanga mintlangu ya khomphyuta kumbe ya vhidiyo.

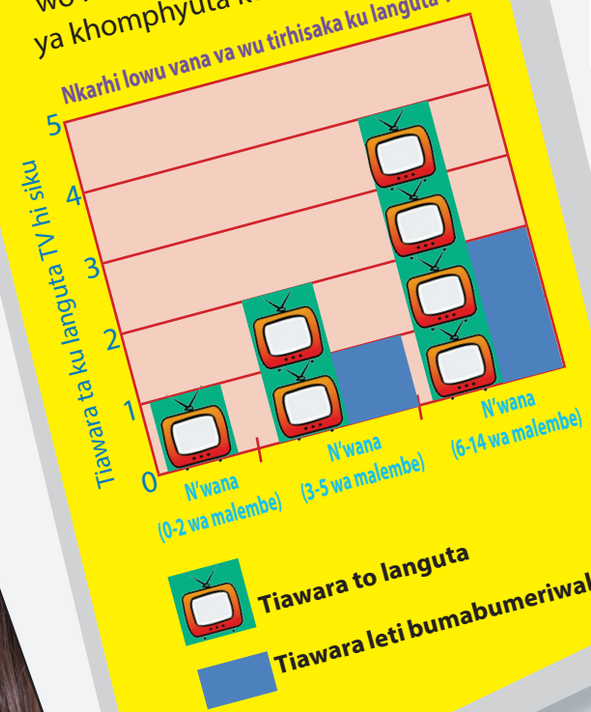

Hi yihi migingiriko yin'wana leyi u nga yi endlaka?

Tsarisa eka tlilabu kumbe u joyina layiburari u hlaya tibuku. Tlanga na vanghana va wena kumbe u tlangela ephakeni. Dyondza ku chaya swichayachayana, tlanga mintlangu ya tibodo kumbe u va na xihungasi xo karhi.

A hi vulavuleni

- U tirhisa nkarhi wo tanihi kwihi wa ku hlalela TV hi siku?
- Hi yihi minongonoko leyi u tsakelaka ku yi languta?
- Hi swihi leswi u tsakelaka ku endla swona loko u ri karhi u langutile TV?
- Hi yihi mintlangu ya xikirini leyi u yi tlangaka?
- U teka nkarhi wo tanihi kwihi esikwini loko u tlanga mintlangu ya xikirini?
- I yini tapula ra sofa?

TEACHER: Sign _____ Date _____

Mayelana na phamfulete

A hi tsaleni

Hlaya phamfulete nakambe kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Yelanisa marito na tinhlamuselo ta wona.

nyuhela	milawu
swipimelo	ku va na miri wo tlakuka
nkarhi wa xikirini	ku yisa ehansi
xiphiqo	mhaka yo karhata
hunguta	nkarhi wo languta swin'wana eka xikirini

Phamfulete leyi yi tsaleriwe mani? Gwajula bokisi leri nga rona.

☐ Vatswari ☐ Vadyondzisi ☐ Vana va xikolo ☐ Vadyuhari

Hikwalaho ka yini u vula leswi? Kopunula xivulwa xin'we eka phamfulete lexi hi byelaka leswi.

Phamfulete yi hi byela yini?	
1	Leswaku ku languta TV no tlanga mintlangu ya vhidiyo swi onha gezi.
2	Leswaku vana a va fanelangi ku tshama ku tlula 1 kumbe 2 wa tiawara hi siku emahlweni ka xikirini.
3	Vafana va tsakela ku tlanga mintlangu ya vhidiyo kasi vanhwanyana va tsakela ku languta TV.
4	U ta va na mangayi hikwalaho ko languta ngopfu xikirini.

Hikwalaho ka yini ku languta ngopfu TV swi vanga mbuyelo wa le hansi eka swa tidyondzo?	
1	Hikuva vana va rhandza ku dya swakudya leswi nga riki leswinene leswi navetisiwaka eka TV.
2	Hikuva vana a va endli vutiolori.
3	Hikuva TV yi kucetela madzolonga.
4	Hikuva vana a va na nkarhi wo ringana wo endla ntirhokaya wa vona.

Languta chati ya tibara eka pheji ra 19. Xana chati yi hi byela yini hi nkarhi lowu vana va wu tirhisaka eka ku languta thelevhixini? Nkarhi lowu voniwaka wu ri kahle hi wihi?

Siku:

A hi tsaleni

Tsala mimbuyelo minharhu ya ku onha leyi tsariweke eka phamfulete yi vanga hi ku languta ngopfu xikirini.

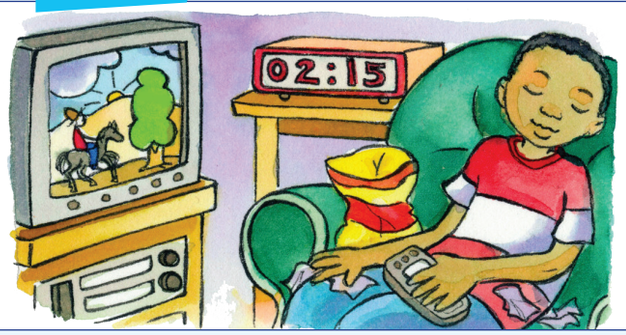

A hi endleni

Tirha na munghana wa wena ku endla phositara yo kucetela vana ku endla migingiriko yin'wana handle ko tlanga mintlangu ya vhidiyo kumbe ku languta TV.

A hi tsaleni

Sweswi tsala ndzimana u hlamusela phositara ya n'wina. Hlamusela leswaku hikwalaho ka yini vana va fanele ku tirhisa nkarhi wutsongo emahlweni ka xikirini na nkarhi wo tala eka migingiriko yin'wana.

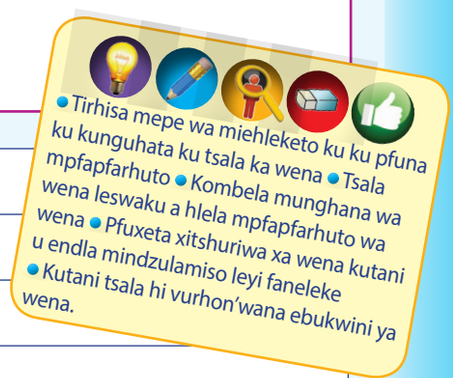

- Tirhisa mepe wa miehleketo ku ku pfuna ku kunguhata ku tsala ka wena
- Tsala mpfapfarhuto
- Kombela munghana wa wena leswaku a hlela mpfapfarhuto wa wena
- Pfuxeta xitshuriwa xa wena kutani u endla mindzulamiso leyi faneleke
- Kutani tsala hi vurhon'wana ebukwini ya wena.

TEACHER: Sign Date

Laha swilo swi nga kona

Ku languta maengeteri

Maengeteri ma tirhisiwa ku engetela xanchumu eka maendli. Maengeteri lama ma hi hlamusela mayelana na ndhawu.

A hi tsaleni

Languta xitori xa swifaniso xa mbyana leyi xavaka phepha-hungu. Tatisa marito lama faneleke eka ndhawu ya xifaniso xin'wana na xin'wana.

tsemakanya | emahlweni | ehenhla | endzeni | ekusuhi

ehansi | ehandle | hundza | etlhelo

eka minkhwati

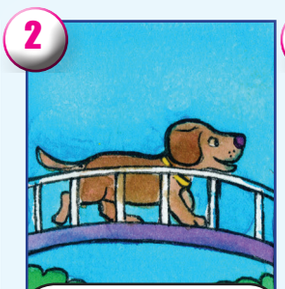

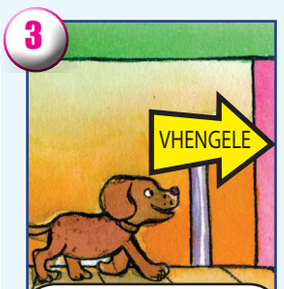

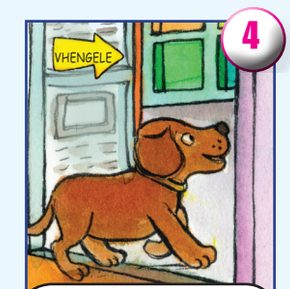

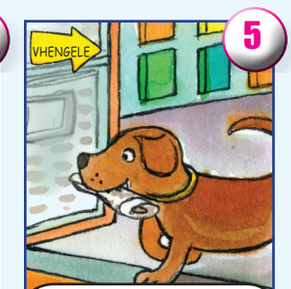

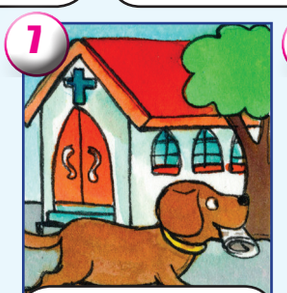

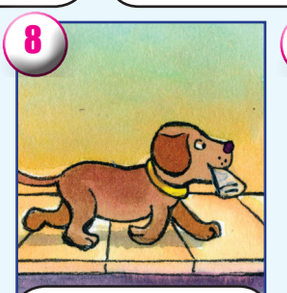

A hi tsaleni

Sweswi tsala xivulwa xa xifaniso xin'wana na xin'wana u tirhisa riengeteri rin'we kan'we ntsena.

1 Rover u ya emavhengeleni. U tsemakanya patu.
2
3
4
5
6
7
8
9

1 tsemakanya, 2 ehenhla, 3 emahlweni, 4 endzeni ka, 5 etlhelo, 6 ehansi, 7 hundza, 8 ekusuhi, 9 ehenhla

Siku:

Ku tiphina hi ririmi ro gega

Kuma swiga-ririmi leswi landzelaka u tlhela u dirowa xifaniso ku kombisa xikombiso xin'wana na xin'wana.

xihlambanyiso

Xihlambanyiso xi fananisa swilo swimbirhi xi tirhisa marito ya "wonge, onge tanihi, swange, bya."	
Tolo ndzi tirhile tanihi donki.	Vana lava va na marhengwe onge i masekwa.

Xigego

Xigego xi fananisa swilo swimbirhi swo hambana kutani swi vekiwa kun'we handle ko tirhisa marito ya "tanihi, wonge, onge, bya".	
I tapula ra sofa. U tshama emahlweni ka thelevhixini siku hinkwaro.	Yi na hi mabakete. A hi nga swi koti ku tlanga bolo ya milenge.

Yelano wa mipfumawulo

Yelano wa mipfumawulo wa ku vuyelela mpfumawulo wo sungula wa rito.	
Tatana u **t**eka **t**intanghu **t**a **t**ibutsu.	**V**ana **v**a **v**uya e**v**uhlayiselweni bya **v**ona.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Hinkwaswo hi ku chaviseta

A hi hlayeni

Hlaya phamfulete kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

U nga si hlaya

- Languta swifaniso na tinhlokomhaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavulaka hi swona.
- Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

- Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke.
- Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

Herisa ku xanisa no chaviseta

Vana va xikolo vo tala va karhatiwa no chavisetiwa. Ku chaviseta i xiphiqo lexi hi faneleke ku xi herisa eswikolweni swa hina. U fanele ku xiyaxiya mahanyelo yo chaviseta van'wana.

Ku chaviseta i yini?

Ku chaviseta i mahanyelo ya madzolonga exikarhi ka vana va xikolo. Ko tala mahanyelo lawa ya vuyeleriwa.

Ku chaviseta swi katsa ku chavisa, ku karhata, ku rhuketela, ku vavisa munhu na ku siya munhu hi vomu a nga hlawuriwi entlaweni.

Ku chaviseta ku humelela kwihi?

Ku karhata no chaviseta ku humelela kun'wana na kun'wana

- exikolweni
- erivaleni ra mintlangu
- eka rendzo ra xikolo
- endleleni yo ya exikolweni
- eswihambukelweni
- eka riqingho kumbe eka inthanete

Swi njhani ku karhatiwa hi ku chavisetiwa?

Ku karhata no chaviseta swi vava ngopfu kasi vana lava karhatiwaka a va na ntsako, va tshama va chuhwile naswona va tikuma va ri na xivundza.

Ku karhata van'wana a ku nge yimi handle ka loko wo byela van'wana. Loko u ri loyi a karhatiwaka, u fanele ku byela mudyondzisi wa wena kumbe munhu un'wana lonkulu loyi a nga ta ku yingisela a tlhela a ku pfuna.

Loku u nga kumi ku pfuneka, fonela Childline eka riqingho leri nga hakeleriwiki

Childline
☎ 08000 55 555

U nga endla yini loko u karhatiwa?

Byela munhu un'wana. Byela mudyondzisi wa wena, manana wa wena, tatana wa wena kumbe munhu un'wana wa ndyangu wa ka n'wina. Va kombele ku ku pfuna ku kuma leswi nga endliwaka. Loko u karhatiwa hi riqingho kumbe hi inthanete, hlayisa mahungu ya kona kutani u kombeta munhu lonkulu.

Tshama u ri na ku ehleketa lokunene. Ehleketa hi leswi u tsakelaka ku swi endla exikolweni kumbe leswi u nga na vuswikoti eka swona. Nkarhi hinkwawo tsundzuka leswaku ku na vanhu lava ku rhandzaka.

Siku:

Ringeta ku endla swin'wana. Byela munhu loyi a ku karhataka leswaku a wu swi tsakeli leswi a swi endlaka. Vula u ku "A ndzi swi rhandzi sweswo." Vula hi ku titshemba. Loko swi fanerile, vutisa muchaviseti leswaku hi xihi xiphiqo xa yena na leswaku mi ta fanela ku xi lulamisa swin'we. U nga tshuki u vulavula na muchaviseti loko u ri wexe. Kombela munghana wa wena leswaku a va na wena.

Xana u tshama u vitaniwa muchaviseti?
A swi sasekangi ku vitaniwa muchaviseti. Ku hava munhu loyi a rhandzaka vachaviseti. Nkarhi wun'wana a wu swi tivi leswaku hikwalaho ka yini u vitaniwa muchaviseti. Loko u vitaniwa muchaviseti u fanele ku ehleketa hi leswi u nga ta endla swona na leswi u nga ta cincisa xiswona mahanyelo ya wena.

U nga kombela ku pfuniwa leswaku u cinca mahanyelo. Vulavula na vatswari va wena kumbe vadyondzisi u kombela ku pfuniwa.

Xana u fanele ku endla yini loko u ri muchaviseti?
- Amukela leswaku a wu karhata no va muchaviseti kutani u sungula ku cinca mahanyelo ya wena. Ehleketa leswaku i yini xi endleke leswaku u va na mahanyelo lama.
- Kombela ku khomeriwa hi munhu loyi u n'wi xaniseke. Ku kombela ku khomeriwa i goza ro sungula ro antswisa xiyimo.
- Tsalela munhu papila loko a nga swi lavi ku vulavula na wena.
- Byela mudyondzisi wa wena leswaku a wu ri na nsele kambe sweswi u lava ku cinca mahanyelo ya wena.

Xana u fanele ku endla yini loko u tiva munhu loyi a chavisetiwaka hi van'wana?
Loko munhu loyi u n'wi tivaka a karhatiwa, u lava wena leswaku u n'wi pfuna. Nkarhi wun'wana wena hi wexe a wu nge swi koti ku herisa ku chaviseta kambe u nga swi kota ku pfuna.

Vulavula na vadyondzisi hi mhaka ya ku chaviseta.

Pfuna munhu loyi a karhatiwaka leswaku a famba a ya laha a nga ta hlayiseka kona.

Kombela muchavisetiwa ku joyina ntlawa wa n'wina kumbe ntlangu wa n'wina.

A hi vulavuleni

- Xana u nga endla yini exikolweni xa n'wina ku sivela ku chaviseta?
- Vana va nga chavisetiwa hi ndlela yihi eka riqingho kumbe inthanete?
- Xana u nga vulavula na mani loko u chavisetiwa?

TEACHER: Sign _____ Date _____

Ku anakanya hi ku chaviseta

A hi tsaleni

Hlaya phamfulete hi ku chaviseta kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana phamfulete yi tsaleriwe mani? Gwajula bokisi leri nga rona.

- ☐ Vatswari
- ☐ Vana lava xanisiwaka
- ☐ Vana lava nga vachaviseti
- ☐ Vadyondzisi

Hikwalaho ka yini u vula leswi?

Yelanisa marito na tinhlamuselo ta wona.

endza	hi ku titshemba
inthanete	vhaka
vutitshembi	ehleketa
ku khomeriwa	ku rivaleriwa
anakanya	tinetiweke ta tikhomphyuta

Vula tindhawu ta mune laha ku chaviseta ku humelelaka kona.

Xaxameta swilo swinharhu leswi u faneleke ku swi endla loko u xanisiwa hi vana van'wana. Xana u nga endla yini loko u ringetile ku endla xanchumu kambe u tsandzeka ku herisa ku chaviseta no xanisa van'wana?

Xana munhu a nga karhatiwa hi mukhuva wihi eka riqingho kumbe eka inthanete?

Endla mfungho wa "tshika ku chaviseta van'wana"

Siku: _____

Swivulwa-nkatsano

U nga hlanganisa swivulwan'we swimbirhi hi rihlanganisi ku vumba xivulwa-nkatsano.

A hi tsaleni

Tirhisa rihlanganisi leri nga endzeni ka swiangi ku hundzula swivulwan'we swi va swivulwa-nkatsano.

Ndzi rhandza ku ya eKruger Park.	Ann u tsakela ku ya elwandle. (kambe)

Munghana wa mina u rhandza ku khempa.	Sesi wa mina wa swi rhandza. (na)

Hi vonile timhelembe ephakeni.	Hi vonile tindlopfu ephakeni. (na)

Manana u tumbetile malekere.	Hi ya kumile. (kambe)

Ndzi rhandza ku ya edorobeni.	Ndzi pfumala mali ya thekisi. (kambe)

Ndzi tsakela ku yimbelela ekhwayereni.	Ndzi tlhela ndzi tsakela ku tlanga bolo ya milenge. (naswona)

TEACHER: Sign _____ Date _____

Nkarhi lowu nga hundza na nkarhi lowu taka

Hi tirhisa nkarhi lowu nga hundza ku hlamusela xiendlo lexi a xi humelela hi nkarhi wo karhi eka nkarhi lowu nga hundza.

Mavumbele ya xona: A ndzi langutile TV. A ndzi etlele loko mpfula yi na. Tolo nivusiku mpfula a yi na.

Hi tirhisa nkarhi lowu taka eka swiendleko leswi nga ta humelela.

Mavumbele ya xona: Hi ta ya eDurban hi Ravuntlhanu. Va ta ya evhengeleni. Ndzi ta ya exikolweni lexintshwa kotara leyi taka.

MILAWU Tlangani ntlangu lowu u vona loko u swi kota ku vumba swivulwa eka nkarhi lowu nga hundza na nkarhi lowu taka.

Matlangele

- Hoxani khoyini. Loko u kuma nhloko u ya emahlweni hi tindhawu timbirhi. Loko u kuma ncila, u ya emahlweni hi ndhawu yin'we.
- Tirhisa marito lama nga ebokisini ku vumba xivulwa eka nkarhi lowu nga hundza kumbe nkarhi lowu taka.
- Loko u wela ehenhla ka nhlayo-ndzingano, sungula xivulwa xa wena hi **mundzuku, vhiki leri taka, n'hweti leyi taka kumbe namuntlha endzhaku ka nkarhi.**
- Loko u wela ehenhla ka nhlayo-fadzenga, sungula xivulwa xa wena hi **tolo, vhiki leri nga hundza, Mugqivela lowu nga hundza, lembe leri nga hundza.**
- Loyi a rhangaka a heta hi yena muhluri.

SUNGULA

Siku:

40

39 tlanga endzeni ka nambu

38 dyana swakudya swo fihlula

37 tirha exirhapeni

36 famba evhengeleni ra tibuku

35 tlhelela endzhaku hi 3 wa tindhawu

34 famba evhengeleni ra tibuku

33 xava tintanghu

32 famba eKruger Park

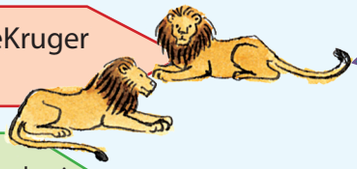

31 famba ekerekeni

30 peleta vito ra wena hi xindzhakwandzakwana (loko u nga swi koti ku peleta vito ra wena hi xindzhakwandzakwana u fanele ku tlhelela endzhaku eka 28.)

29 pfuna manana

28 famba ezoo

27 languta TV

26 tlanga mintlangu ya vhidiyo

25 yima u yimbelela risimu

24 dyondza swa xilamulela-mhangu

23 joyina tlilabu ya swa mintlangu

22 tirha exirhapeni

21 dyana swakudya swa Machayina

20 hundziwa hi nkarhi wo tlanga

19 famba eka n'anga ya meno

18 baka khekhe

17 gada bayisikiri ya yena

16 famba edorobeni

famba u ya eka phati ya tirhoko to saseka

15 tlhelela endzhaku hi 3 wa tindhawu

14 pfuneta hi ku hlantswa

13 joyina swikawuti swa vafana

TEACHER: Sign _____ Date _____

Endla phamfulete

Tlhelela eka phepha ro tirhela ra 73 na ra 76 u languta eka ku endla tiphamfulete timbirhi. Sweswi u ta endla phamfulete ya wena mayelana na ku chaviseta van'wana. Tirhisa nkunguhato ku ku pfuna. Pheji ra wena ra le mahlweni ri fanele ku va na xifaniso lexi kokaka rinoko ra vahlayi. Ri fanele ku va na nhlokomhaka leyi kokaka na xivulwa-hava kumbe xilogene lexi kokaka mahlo ya vahlayi – xikombiso, "A hi heriseni ku chaviseta van'wana sweswi!" Dirowa xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana ku kombisa mianakanyo ya wena. Eka pheji ra le ndzhaku, tsundzuka ku katsa nomboro ya riqingho ra swa vana ra *Childline*.

3 Pheji ra le ndzhaku: Nyika vuxokoxoko byo tihlanganisa bya *Childline*	2 Laha ku humelelaka swo chaviseta	1 1 Pheji ra le mahlweni

6 Leswi u nga endlaka swona loko u xanisiwa exikolweni.	5 Leswi u nga pfunisaka xiswona munhu loyi a xanisiwaka exikolweni.	4 Leswi u nga swi endlaka loko u ri munhu loyi a xanisaka no chaviseta van'wana naswona u lava ku swi tshika.

Sweswi tsema pheji leri landzelaka kutani u ri petsa ku endla phamfulete ya khadi ya Z. Tirhisa mpfapfarhuto leswaku u hetisa phamfulete ya wena hi vurhon'wana.

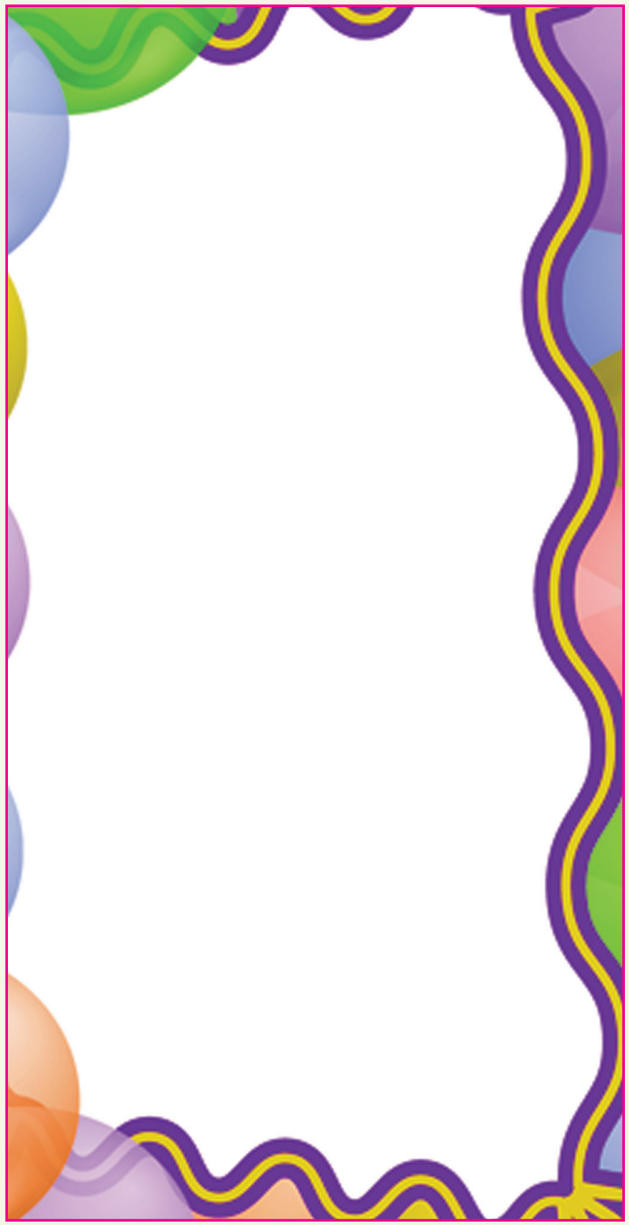

5

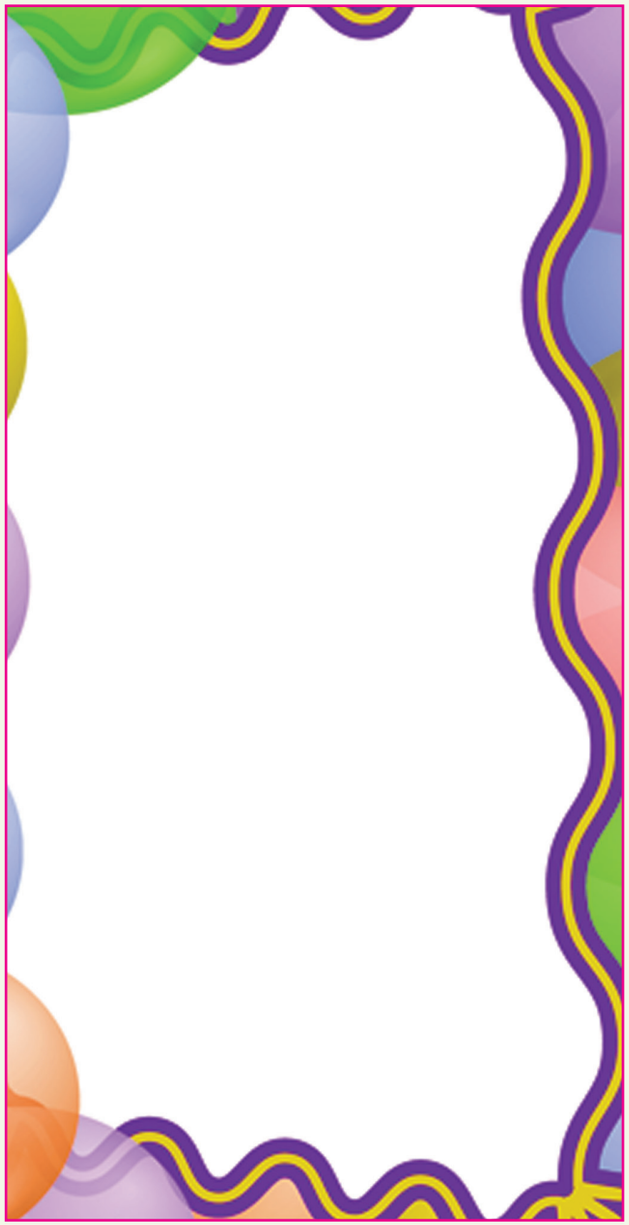

PHEJI RA LE NDZHAKU: vuxokoxoko byo angarhela byo tanihi nomboro ya riqingho ra Childline, adirese na adirese ya imeyili.

6

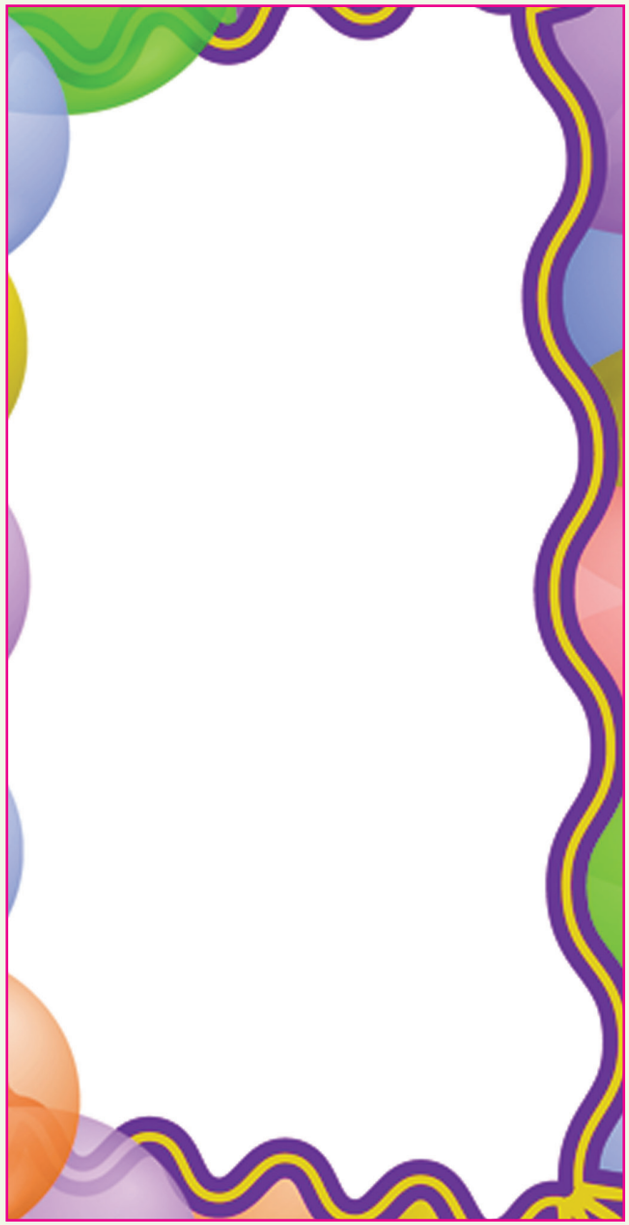

PHEJI RA LE MAHLWENI: petsela emahlweni

1

2

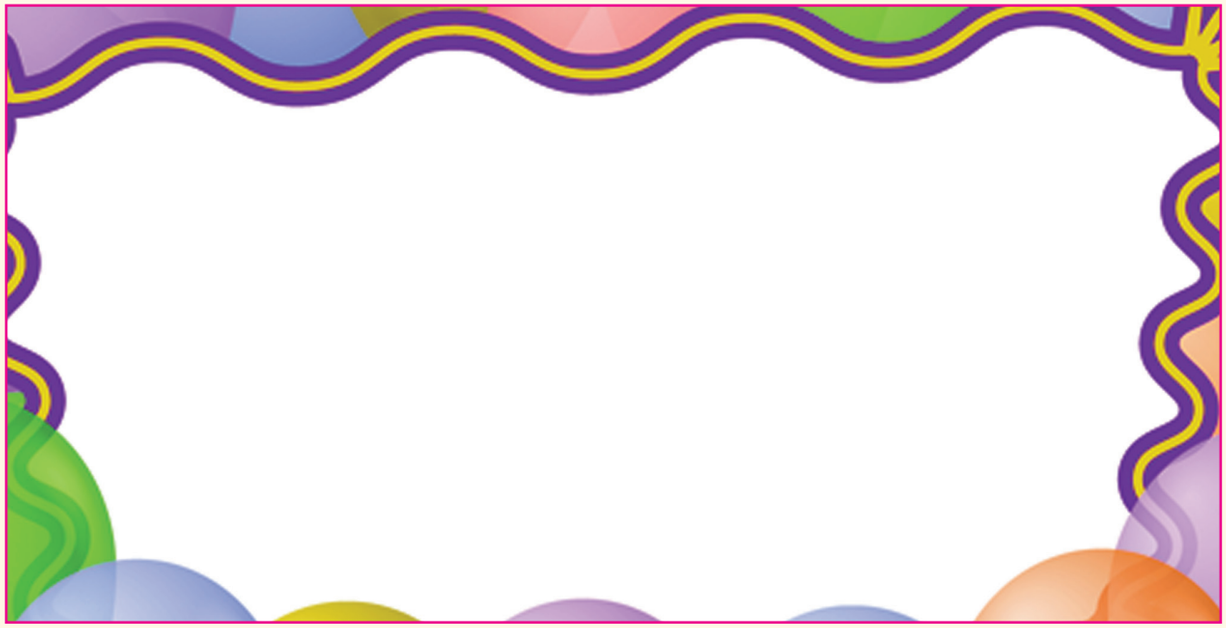

3

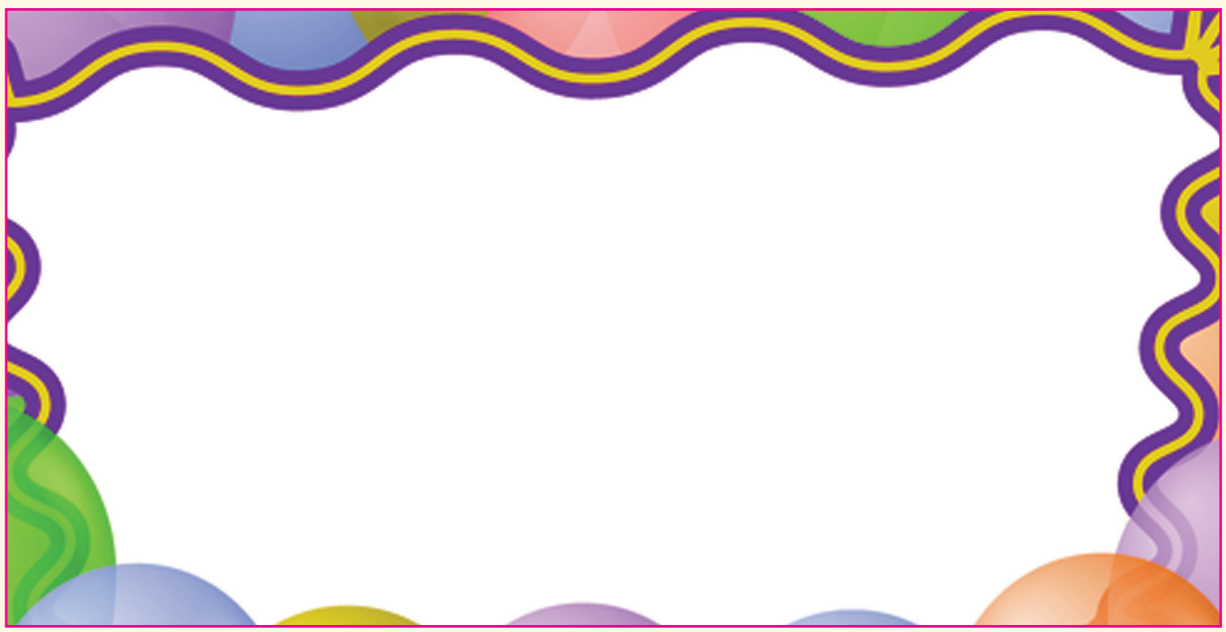

4

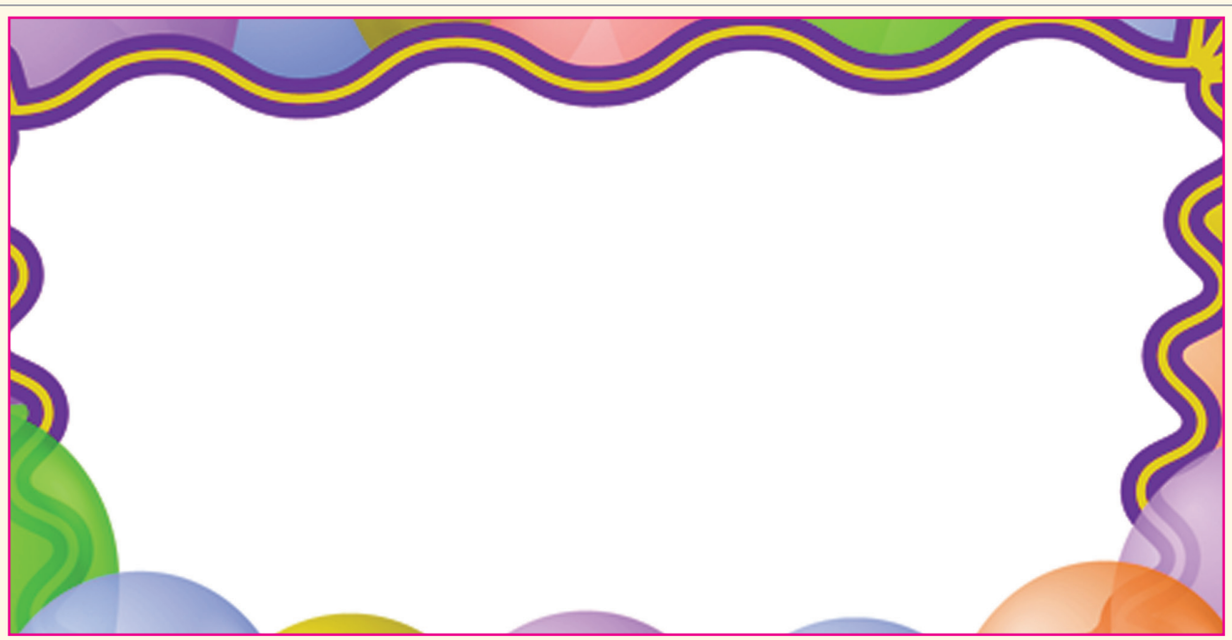

NDZI KOTA KU	🙂	☹
hlaya leswi tsariweke eka dayari.		
hlaya xitori xa swifaniso.		
hlaya xitori.		
hlaya phamfulete yo nyika vuxokoxoko.		
hlamula swivutiso swo huma eka xitori.		
hlamula swivutiso swo huma eka phamfulete.		
hlamula swivutiso swo huma eka xitori xa swifaniso.		
endla phamfulete.		
endla phositara.		
bula no bvumba xitori ku ya hi swifaniso.		
tlhantlha xivulwa-nkatsano hi swivulwan'we.		
boxa swigego, swihlambanyiso na yelano wa mimpfumawulo.		
boxa maendli.		
hlamusela girafu ya tibara.		
hlanganisa swivulwan'we ku vumba swivulwa-nkatsano.		
yelanisa maengeteri na swiendlo.		
yelanisa marito na tinhlamuselo ta wona.		
kunguhata no tsala eka dayari.		
tirhisa maengeteri eswivulweni.		
tirhisa mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa.		
tirhisa maendli.		
tirhisa switwananisi hi mfanelo.		
tirhisa nkarhi wa sweswi na nkarhi lowu taka.		
tsala eka dayari.		
tsala mahetelelo ya xitori.		

Kombela vanghana va wena leswaku va tsala mahungu ya xinghana eka swivandla leswi nga laha hansi.

Xikombiso:

Eka munghana wa mina Tsatsawani
Ndzi ta ku hlayisa hilaha swi faneleke hakona.
Makhanana

Leswi nga endzeni

Nkongomelo wa 6: Ku tlanga na vutlhokovetseri

Kotara ya 6: Mavhiki ya 5 - 10

Kotara ya 3: Mavhiki ya 5 - 6
Ku tiphina hi vutlhokovetseri

81 Ku tiphina hi vutlhokovetseri 36
Ku bula hi xitlhokovetselo na marito yo boha ririmi.
Ku lava marito lama nga na yelano wa mipfumawulo eka xitlhokovetselo.
Ku boxa vumunhuhato eka xitlhokovetselo.
Ku kombisa yelano wa switwari eka xitlhokovetselo.

82 Switlhokovetselo swo tala swo titsakisa 38
Ku hlaya xitlhokovetselo.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitlhokovetselo.
Ku boxa nhlokomhaka na riendli-nkulu.
Tsala swivulwan'we no kombisa nhlokomhaka na riendli-nkulu.

83 Titsalele xitlhokovetselo 40
Ku hetisa ndzimana ya xitlhokovetselo hi ku tatisa marito ya mipfumawulo leyi yelanaka.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitlhokovetselo.
Ku kunguhata ku tsala xitlhokovetselo ku tirhisiwa nkunguhato wa xitlhokovetselo.

84 A hi languteni ririmi 42
Ku tatisa riendli-nkulu ku hetisa swivulwa.
Ku tsala tinhlamuselo ta minkomiso.
Ku tirhisa mahlanganisi ku vumba swivulwa-nkatsano.

85 Vhengele ro ponisa swiharhi 44
Ku hlayela xitlhokovetselo ehenhla.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitlhokovetselo.

86 Switlhokovetselo swo huma eAfrika 46
Ku hlaya xitlhokovetselo xa xivumbeko.
Ku boxa marito lama nga na yelano wa mipfumawulo eka xitlhokovetselo.
Ku dirowa swifaniso swo yelanisa na ndzimana ya xitlhokovetselo.

87 Ku tsala xitlhokovetselo xa xivumbeko 48
Ku kunguhata ku tsala xitlhokovetselo xa xivumbeko.
Ku pfapfarhuta no tsala xitlhokovetselo hi vukheta.

88 Xana wa tsundzuka? 50
Ku tsala swivulwa nakambe ku tirhisiwa swihikahati leswi faneleke.
Ku boxa loko swivulwa swi ri swileriso, swivutiso, tinhlamuselo kumbe swihlamalo.
Ku tirhisa mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa.

Kotara ya 3: Mavhiki ya 7 - 8
Vanhu na tindhawu

89 Vanhu na tindhawu 52
Ku languta mepe wa Afrika-Dzonga no hlaya hi vana lava humaka eka xifundzankulu xin'wana na xin'wana.
Ku longoloxa vuxokoxoko bya vana vo huma eka swifundza swo hambana.

90 Mayelana na ririmi 54
Ku endla mbalango wa ririmi no tsala mbuyelo.
Ku bula hi swivutiso swa ku tirhisa tindzimi to tala.
Ku hlaya chati.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka chati.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka mepe.
Ku boxa maendli.

91 Swikolo emisaveni hinkwayo 56
Ku hlaya mepe wa misava na tinhlamuselo ta swikolo swo hambana swa matiko man'wana.

92 Ku ya exikolweni ematikweni yan'wana 58
Ku hlamula swivutiso swo huma eka mepe wa misava.
Ku xaxameta swiphiqo leswi humaka eka nkanelo.
Ku yelanisa matiko na matikonkulu.
Ku hetisa nxaxamelo wa swivutiso hi yunifomo ya xikolo, swakudya, na swin'wana na swin'wana.
Ku tsala swivulwa ku tirhisiwa tinhlamulo tin'wana to huma eka nxaxamelo wa swivutiso.

Kotara ya 3: Mavhiki ya 9 - 10
Ndlela yo tlanga

93 Nkarhi wo tlanga 60
Ku hlaya ntlangu.

94 Ku ehleketa hi xitori 62
Ku hlamula swivutiso swo huma eka ntlangu.
Ku hetisa xiphazamiso ku tirhisiwa mavita-ntlawa.

95 Tsala ntlangu wa wena 64
Ku tsala ntlangu ku tirhisiwa mepe wa miehleketo na nkunguhato.
Ku tsala ntlangu.

96 Ku languta ririmi 66
Ku tsala swivulwa ku tirhisiwa swirhangi.
Ku tsala swivulwa ku tirhisiwa swilandzi.

Ku tiphina hi vutlhokovetseri

A hi vulavuleni

U tshama u boheka ririmi?

Xana u nga vula marito lawa hi ku hatlisa?

Eka xiyenge lexi u ta languta tinxaka to hambana ta switlhokovetselo u tlhela u ringeta ku tsala switlhokovetselo wena n'wini.

Lori yo tshwuka, lori ya xitshopana, lori yo tshwuka, lori ya xitshopana

U hetelela u vurile swilo swo fana na **rori yo tshwuka**, **rori ya xitshopana**! Leswi swi vuriwa ku boheka ririmi.

Mutsari wa xitlhokovetselo lexi u vile na xiphiqo xo fana na xona lexi loko a hlaya xitlhokovetselo xa yena. U bohekile ririmi loko a ri karhi a hlaya marito yo fana na "ndlopfu" na "nxakwa".

Langutisa xifaniso na nhlokomhaka ya xitlhokovetselo. Xana u ehleketa leswaku xitlhokovetselo lexi xi nga va xi vulavula hi yini? Vulavula hi swona na munghana wa wena.

Ndlofoni

Khale ka khaleni a ku ri na Ndlopfu,
leyi a yi ringeta ku tirhisa **ndlofoni**-
E-e! e-e! Ndzi vula nhompfu.
Leyi a yi ringeta ku tirhisa **tinofoni**
(Mina! A ndzi kholwi …
Leswaku sweswi ndzi swi kumile kahle.)
Hambiswiritano, u swi kotile
Xi phasekile eka **nxakwafoni,**
A hi ringeteni hi matimba ku xi tshunxa
Xi tungula ngopfu
(Swa antswa ndzi tshika risimu.)

Laura Richards (tekelela)

A hi hlayeni

Hlaya xitlhovetselo hi vukheta. Tlhelani mi xi hlayela ehenhla hinkwenu hi ntlawa.

Siku:

A hi vulavuleni

Xana xitlhokovetselo xi vulavula hi yini?

Xana hi wahi marito lama ya kanganyisaka ku ma vula? Ya nkhwatihate.

A hi tsaleni

Hikuva mutsari a bohekile ririmi, u tirhisile marito matsongo yo ka ya nga tolovelekangi. Hambiswiritano, ya vile na ncino na marito man'wana eka xitlhokovetselo. Kuma marito lama nga na ncino eka xitlhokovetselo u tlhela u ya tsala eka swivandla leswi pfulekeke.

elelofoni	nxakwafoni	tinofoni

Xana ndlopfu a yi ringeta ku endla yini?

Hikokwalaho ka yini a yi nga koti ku swi endla?

Vumunhuhato

Loko vatsari va nyika swiharhi na swilo swihlawulekisi swa vanhu hi swi vula **vumunhuhato**.
Eka xitlhokovetselo lexi mutsari u nyika ndlopfu swihlawulekisi swa vanhu.

Kopunula xivulwa eka xitlhokovetselo lexi kombisaka ndlopfu yi hanya ku fana na munhu.

Yelano wa switwari

A hi endleni

Titolovete ku vula leswi swi bohaka ririmi.
Xana u nga hatlisisa ku yini ku swi vula?

Dyambu ri daya dyandza ri dyuhata vadyuhari lava dyelaka.

Xava xinkwa, xeva xixevo, xiya xangulela xuva xixambu.

Rhanga u rhunga rhoko kutani u rhula u rhendzeleka u dya rhanga loko u ri rhandza.

Loko hi vuyelela maletere eku sunguleni ka marito lama ma nga exivulweni, hi swi vula yelano wa mipfumawulo.

A hi tsaleni

Hlaya mahungu hi yelano wa mimpfumawulo, kutani u nkhwatihat
mipfumawulo leyi u yi vuyelelaka eka ku bohana ka ririmi.

Switlhokovetselo swo tala swo titsakisa

A hi hlayeni

Hlaya xitlhokovetselo kutani u hlamula swivutiso.

Mina na Elefi

A ndzi ri karhi ndzi famba
enhoveni siku rin'wana,
Ndzi tifambela ndzi ri ndzexe.
Ndzi twile huwa kwala ndleleni,
Kutani ndzi vona elefi!

Nkhancu wa yena a wu ri wa wasi,
Misisi ya yena a yi ri ya nsuku,
Tintanghu na masokisi swa yena
a swi ri swa xitshopana.

Ndzi navela ku vona Elefi luyani nakambe
A ku ri xiyisa xo tsakisa.

Helen Moor

A hi tsaleni

Xana mutsari u vonile elefi kwihi?
I ncini lexi nga endla leswaku mutsari a vona elefi?
Xana mutsari a vonile elefi kangani?
Kopunula xivulwa lexi hi byelaka leswaku mutsari u navela ku vona elefi nakambe.
Xana u ehleketa leswaku lexi i xitori xa ntiyiso? Hikokwalaho ka yini u vula tano?

Tatisa marito lama nga na mipfumawulo leyi yelanaka na marito lama nga eka layini ya le henhla etafuleni.

siku	nkhancu	xitshopana

Siku:

Swivulwańwe na swivulwa-nkantsano

Swivulwan'we swi na nhlokomhaka na riendlinkulu.

Nhlokomhaka yi vula munhu kumbe xanchumu.

+

Riendlinkulu ri hi byela swin'wana hi munhu kumbe xanchumu.

Mary	wa yimbelela.
nhlokomhaka	riendlinkulu

A hi tsaleni

Endla xirhendzevutani eka nhlokomhaka u tlhela u nkhwatihata riendli eka swivulwa hinkwaswo leswi landzelaka.

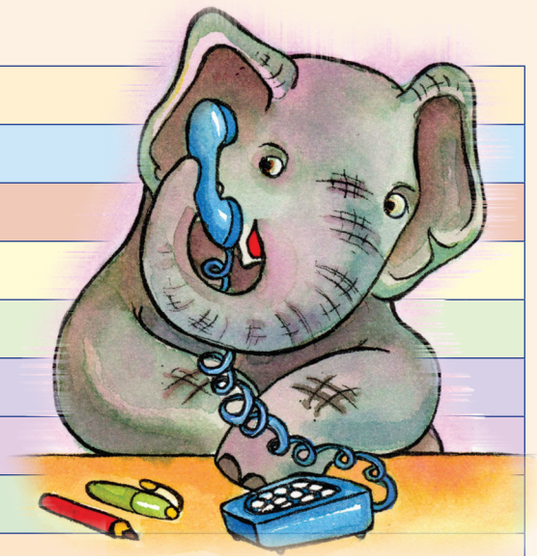

Mukhegula u le ku hlayeni.
U rahile bolo.
Ndzi karhele.
Wa yimbelela.
Mbyana yi twa ndlala.
U xwerile.
Ndlopfu a yi vulavula eka riqingho.
Ximbyanyana xa mina xi lumile bolo.
Ndzi bakile khekhe.

Tsala swivulwan'we, u ba xirhendzevutana eka nhlokomhaka u tlhela u nkhwatihata riendli-nkulu.

TEACHER: Sign Date

Titsalele xitlhokovetselo

A hi tsaleni

Tatisa marito lama
nga siyiwa ku hetisa ndzimana.

faneleke

leha

hoxeka

menthele

Xikombankarhi

Gertie Gables u dyondzile _____ (1).

Hambileswi swi nga n'wi teka nkarhi wo _____ (2).

Madyambu man'wana na man'wana a nyika tinhlamulo to _____ (3).

Siku leri landzelaka u kumile tinhlamulo leti _____ (4).

A hi tsaleni

Tinhlamulo: 1 menthele, 2 leha, 3 hoxeka, 4 faneleke

Xana xitlhokovetselo xi vulavula hi yini?

U ehleketa leswaku hikokwalaho ka yini a kumile tinhlamulo to ka ti nga ri tona eka siku leri landzelaka?

Xana u tshama u rivala ntirho wun'wana wa wena ku fana na Gertie Gables? Hlamusela leswi humeleleke.

Siku:

- Tirhisa mepe wa miehleketo ku ku pfuna ku kunguhata xitsalwana
- Tsala mpfapfarhuto wo sungula
- Kombela munghana wa wena leswaku a hlela ntirho wa wena
- Pfuxeta xitshuriwa xa wena kutani u lulamisa lomu ku nga na swihoxo
- Tsala hi vurhon'wana endzeni ka buku.

Kunguhata ku tsala xitlhokovetselo. Tirha na un'wana, mi ehleketa hi nhlokomhaka na xivulwa xo sungula. Endlani tindzimana ta n'wina ti va na mintila ya mune. Mintila ya vumbirhi na vunharhu yi fanele ku leha ku ringana yi tlhela yi va na mapeletwana yo ringana. U ta tsala leswi etindhawini leti ti nga dzhwihatiwa. Ringeta ku kuma marito lama nga na mimpfumawulo leyi yelanaka eka mintila ya 2 na 4.

U nga si sungula, tirha hi nhlokomhaka ya xitlhokovetselo na nkunguhato wa ndzandzelelano wa marito.

Nkunguhato wa xitlhokovetselo xa mina

Tsala xitlhokovetselo exiphephanini endzhaku u xi tsala kahle eka xivandla lexi nga laha hansi.

Vito ra xitlhokovetselo

Nkongomelo wa xitlhokovetselo

Tatisa marito ya yelano eka mintila ya vumbirhi na vumune eka ndzimana yin'wana na yin'wana.

Ndzimana ya 1	Ndzimana ya 2	Ndzimana ya 3

Xitlhokovetselo xa mina

Vito _____

TEACHER: Sign _____ Date _____

A hi languteni ririmi

Tinhlokomhaka na maendlinkulu

- Nhlokomhaka ya xivulwa yi hi hlamusela hi munhu, ndhawu kumbe xanchumu.
- Hi minkarhi yo tala nhlokomhaka i riviti kumbe risivi.

Languta xikombiso lexi.

Sesi wa mina u rhandza tichokoleti.	
Nhlokomhaka	Riendlinkulu ri hi byela swin'wana hi munhu kumbe xanchumu.

A hi tsaleni

Hetisa swivulwa leswi hi ku tatisa riendlinkulu leri hi byelaka hi nhlokomhaka.

Vana vo tala *va rhandza ku tlanga.*
Swiharhi swo tala
Munghana wa mina
Vatlangi va bolo ya milenge
Swimanga swa ndlala
Vadyondzisi va hina

A hi tsaleni

Xana minkomiso leyi yi yimela yini? Tsala swi helela.

Muf.		SAPS	
Man		SABC	
Dok.		SPCA	
ABSA		Gr	

Siku:

Ku hlanganisa swivulwa

A hi tsaleni

Tirhisa marito lama nga eka kholomu ya le xikarhi ku hlanganisa swivulwa leswi landzelaka. Dirowa ntila ku hlanganisa xiphemu xo sungula eka xivulwa xin'wana na xin'wana eka kholomu ya **A** na xiphemu lexi faneleke eka kholomu ya **B** ku vumba xivulwa-nkatsano.

Hi tirhisa marito yo fana na kambe, hikuva, kutani na leswaku ku hlanganisa swivulwa.

Hikuva ri hi byela xivangelo

A		B
Ndzi xwerile exikolweni	hikuva	ka titimela namuntlha.
Ndzi ambarile jesi		ndzi xwele ku pfuka.
Mufana a chuhwile		u ndzi dyondzisa ku peleta marito.
Ndzi rhandza mudyondzisi wa mina		va n'wi chaviseta.

Kambe yi hi kombisa ku kaneta

Ndzi rhandza ku languta TV	kambe	a ndzi tshama ndzi ya epurasini.
Ndzi huma edorobeni lerikulu		a ndzi rhandzi mintlangu ya vhidiyo.
A ndzi lava ku n'wi tshikisa ku ndzi karhata		u rivele ku teka masokisi ya yena.
U pakile tibutsu ta yena		a ndzi n'wi chava.

Leswaku yi hi byela xikongomelo

A ndzi endla ntirhokaya wa mina masiku hinkwawo	leswaku	ndzi nga siyiwi hi bazi.
Ndzi pfukile nimixo swinene		ndzi kota ku pasa Giredi ya 4.
Ndzi endla vutiolori masiku hinkwawo		ndzi kota ku famba loko nsimbhi yi ba.
Ndzi pakile bege ya mina		ndzi ta hlawuriwa eka xipanu.

Sweswi tirhisa "hikuva", "leswaku" kumbe "kambe" ku hlanganisa swivulwa leswi landzelaka.

Ndzi khandziyile xitimela		a ndzi si tshama ndzi khandziya xihahampfhuka.
A hi nga tlangi bolo ya milenge		ku na mpfula.
Ndzi hlaya swinene		ndzi ta pasa swikambelo swa mina.
Ndzi xwerile exikolweni		wachi ya mina a yi rilangi.
Ndzi rhandza bolo ya milenge		a ndzi rhandzi khirikhete.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Vhengele ro ponisa swiharhi

A hi hlayeni

Hlaya xitlhokovetselo u xi hlayela ehenhla u ri karhi u tirhisa swikoweto. Tlhela u vuyelela ku hlaya xitlhokovetselo ka khwatsi ku kondza u xi twisisa.

Vhengele ro ponisa swiharhi

Loko a ndzi ri na dzana ra tirhandi ku ri tirhisa,
Kumbe yo **talanyana**,
A ndzi ta tsutsuma hilaha milenge ya mina yi swi kotaka ha kona
Ndzi kongoma evhengeleni ro ponisa swiharhi.

A ndzi nga ta vula ndzi ku, "I mali muni lexi kumbe lexiya?"
"Xana i mbyana ya njhani?"
A ndzi ta xava swo tala leswi tovelaka tihlo,
Kumbe leswi pulutelaka ncila!

A ndzi ta teka mbyana ya tindleve to cikinya
Leyi yi nga tshama yi ri yoxe.
Swimbyanyana swa swimakwa leswi swo
ka swi nga si tiyela
Swi va swa mina.

Ndzi nga xava hokwe xo tshwuka na rihlaza,
Na nkawu leyi ndzi nga tshama ndzi yi vona,
Loko a ndzi ri na dzana ra tirhandi ku ri tirhisa,
Kumbe yo talanyana.

Rachel Field (tekelela)

Siku:

A hi tsaleni

Hlaya xitlhokovetselo hi vukheta, kanelani swivutiso hinkwaswo na munghana wa wena kutani mi tsala tinhlamulo.

Hi wahi marito lama nga na yelano wa mimpfumawulo? Tlhelela eka xitlhokovetselo kutani u ba xirhendzevutana eka marito lama nga na yelano wa mipfumawulo na marito lama landzelaka.

dzaha	sava	nkarhi	tshanga

Xana mutsari u ri u ta endla yini loko a ri na mali?
Ximakwa i mbyana ya njhani?
Hi swihi swifuwana leswi mutsari a ta swi xava loko a ri na mali?
Xana a ta xava timbyana tingani?
Xana a ta susumeta hi yini leswaku a xava mbyana?
I mbyana ya muxaka muni leyi a ta tsakela ku yi xava?
Hi swi tiva njhani leswaku mutsari u rhandza swiharhi?
A wu ta xava yini loko a wu ri na mali?

Switlhokovetselo swo huma eAfrika

A hi hlayeni

Languta switlhokovetselo leswi swi nga eka papila leri. Swi vuriwa switlhokovetselo swa xivumbeko xa xifaniso. Switlhokovetselo leswi swa xivumbeko swi na mbuyelelo wa mipfumawulo. Hlaya switlhokovetselo.

A hi tsaleni

Nkhwatihata tiphere ta marito ya yelano eka muhlovo wun'we wa switlhokovetselo swa xivumbeko.

Vusi u chayela Kombi

Vusi u chayela kombi a hi teka hinkwerhu a hi yisa exikolweni.
Hi pfula mafasitere hinkwawo leswaku ku ba moya ku va kahle no hola.

U pfulela xiyanimoya kutani hi yimbelela loko hi ri karhi hi famba.
Hi yingisela vuyimbeleri hi tlhela hi yimbelela tinsimu leti hi ti rhandzaka.
U ba bele loko a hi teka, a tlhela a ba bele loko a famba,
U ba bele loko a ri karhi a jikajika, hinkwavo va swi tiva.

Vusi u chayela kombi leyi hi yi rhandzaka hinkwerhu.

Loko u lava ku famba na hina, ku na ndhawu yo tala endzeni ka yona.

Xikunwana xa ndlopfu

Le hansi edzongeni laha
ku byariwaka mabanana,

Risokoti leritsongo
ri khandziyile xikunwana
xa ndlopfu,

Ndlopfu yi vulavurile yi ri karhi
yi rila mihloti yi tele mahlo.

Hikwalaho ka yini u nga
khandziyi un'wana loyi a
ringanaka na wena?

Ximpfubyana

Ximpfubyana xi humela
ehandle xi ya huhwa,

Xi tikapitela hi mati
siku rin'wana enambyeni
dyambu ri ri karhi ri hisa.

"Ndzi lahlekile," xi vula,
"ndzi ndzexe".

Ndzi navela wonge a ndzi
tsundzukile ku ta na foni
ya mina".

Siku:

A hi hlayeni

Mpfula yi kwihi?

N'wanhutlwa na N'wandlopfu va tiolorile milenge.
Va yimile ehansi ka ndzhuti va sungula ku bula.
“Ndzi navela wonge mpfula yi nga na", ku vula N'wanhutlwa a ri karhi a hefemulela ehenhla.”
“Ndzi karhele ku vona mapapa ya tsutsuma tsutsuma ehenhla ka hina!”
“Ina”, ku vula N'wandlopfu, “Mpfula yi kwihi?"

Ndzi navela wonge ndzi nga dya matluka ya rihlaza nakambe. Misava yi hisa ngopfu na tiko ri omile,
“Mpfula yi ta sungula ku na rini yi huma etilweni?”
Ninhlekanhi tilo ri sungula ku va ra ntima,
Vusokoti lebyo haha byi hahela ehandle ku ta vula leswaku,
“Mpfula ya ta! Hi twa yi nuhela emoyeni,
Hi twa ri dzindzela ekule!”
N'wanhutlwa na N'wandlopfu va languta ehenhla etilweni. Va twa gama ra ntima ri rilela ehenhla,
“Mpfula ya ta, milambu yi ta khuluka; nguva yo oma yi hundzile; sweswi byanyi bya rihlaza byi ta mila!"

http://www.canteach.ca

A hi endleni

Eka xitlhokovetselo lexi wa ha ku xi hlayaka, mutsari u nyika nhlamuselo ya kahle ya ndhawu ku nga si na mpfula na le ndzhaku ka loko yi nile. Hlaya tindzimana timbirhi hi vukheta kutani u dirowa xifaniso ku yelanisa leswi swi nga eka ndzimana yin’wana na yin’wana.

Ndzimana ya 1	Ndzimana ya 2

TEACHER: Sign _____ Date _____

Ku tsala xitlhokovetselo xa xivumbeko

A hi vulavuleni

Languta swifaniso leswi swa mune. Kunguhata ku tsala xitlhokovetselo xa xivumbeko.

- Xana xifaniso xin'wana na xin'wana xi ku ehleketisa nhlokomhaka ya njhani?
- Xana u nga tirhisa marito wahi eka xitlhokovetselo xa wena?
- Xana xitlhokovetselo xi ta va na yelano wa mipfumawulo?

Tirhani hi tiphere ku kunguhata xitlhokovetselo xa n'wina. Sungulani hi ku pfapfarhuta. Loko u enerisiwa hi leswi u nga swi pfapfarhuta swi tsale eka swivumbeko leswi swi nga laha ehansi.

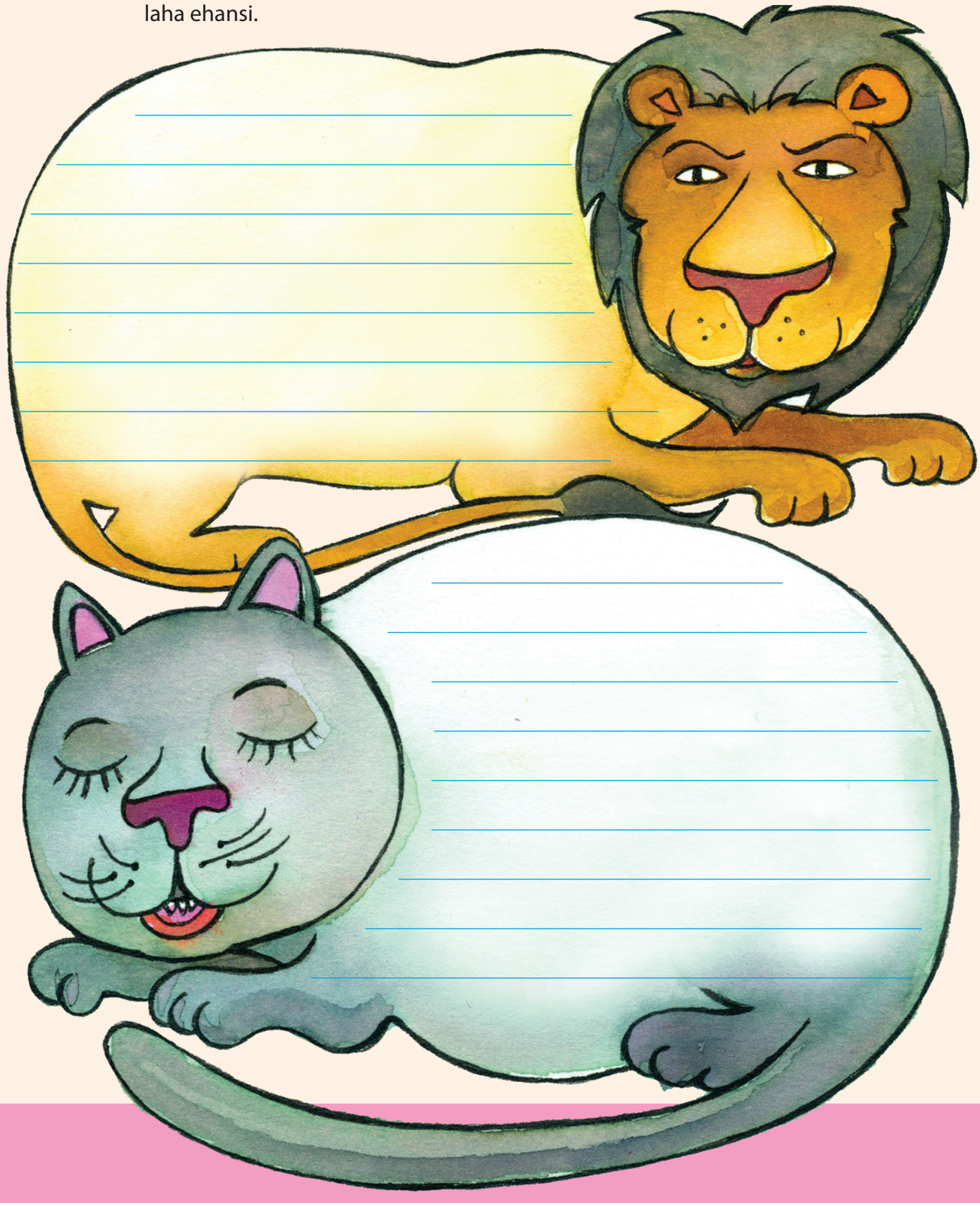

Siku:

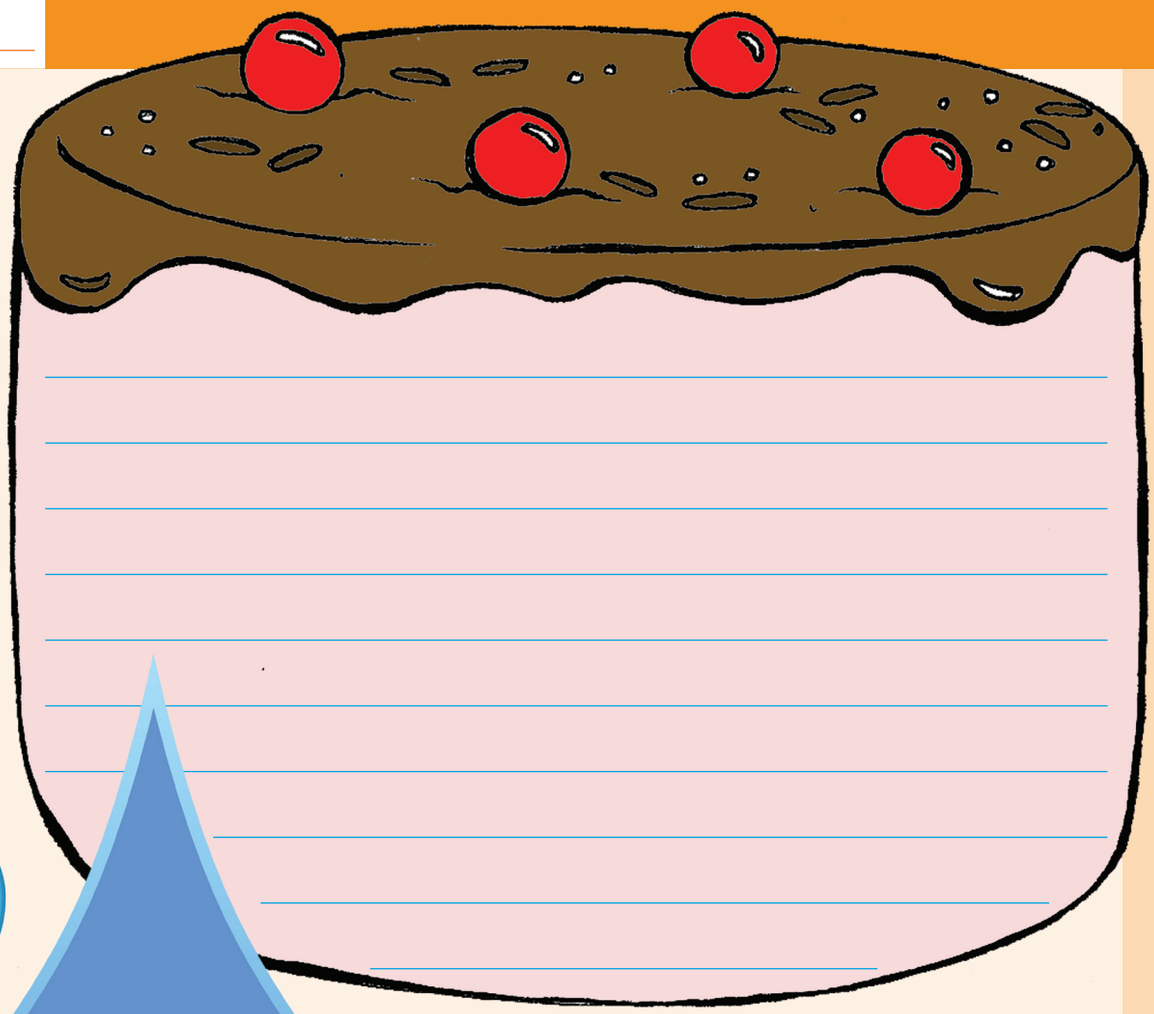

TEACHER: Sign Date

Xana wa tsundzuka?

Swivulwa swo hlamusela i swivulwa leswi swi hi byelaka swanchumu. Swi hetelela hi hiko.

Ndzi le ka Giredi ya 4.

Swivutiso i swivulwa leswi swi lavaka nhlamulo. Swi hetelela hi mfungho wa xivutiso?

Xana vito ra wena i mani?

Swileriso i swivulwa leswi nyikaka swileriso. Swi hetelela hi hiko.

Tana haleni, ndzi lava ku ku vona.

Swihlamalo i swivulwa leswi swi kombaka matitwelo yo fana no chuhwa, ku chava kumbe ku hlundzuka. Swi hetelela hi mfungho wa xihlamalo!

Languta! U ta twa!

A hi tsaleni

Tlhela u tsala xivulwa xin'wana na xin'wana u tirhisa swihikahati leswi faneleke swa xivutiso, hiko, kumbe xihlamalo. U nga rivali maletere lamakulu.

u nga pfuki u vurile leswaku ndzi tekile buku ya wena

xana a wu vonanga jesi ra mina

vona leswaku u tsutsuma njhani

xana wa tiyisa leswaku u tile na tibutsu ta wena ta bolo ya milenge

bazi ri suka hi awara ya 12 ehenhla ka nhloko

tshamani

A ndzi kholwi leswaku mbyana yi dyile swakudya swa mina

Siku:

To tala hi mahlanganisi

Ma swi tiva leswaku mahlanganisi ya hlanganisa swivulwa.

na	Ri hi byela leswi engeteriwaka.
kambe	Ri komba ku hambana exikarhi ka swiphemu swimbirhi swa xivulwa.
kutani	Ri hi byela hi switandzhaku.
kumbe	Ri hi byela hi ku hlawula.
hikuva	Ri hi byela xivangelo.

A hi tsaleni

Hlanganisa swivulwa leswi landzelaka u tirhisa mahlanganisi lama ya nga endzeni ka swiangi.

A hi karhele loko hi fika exikolweni. Hi fambile hi milenge. (hikuva)
Ndzi ambala tintanghu to raha bolo. Ndzi ya eka vutiolori bya bolo ya milenge. (leswaku)
Ndzi rhandza ku hlaya switori swa fikixini. A ndzi lavi ku hlalela tifilimi ta swona. (kambe)
U endla ntirhokaya wa yena. U pasa hi ku olova. (hikokwalaho)
U ta heta Giredi ya 7 eka xikolo lexi. U ta ya eka xikolo xa le henhla. (kutani)

Vanhu na tindhawu

A hi vulavuleni

Languta mepe kutani u byela munghana wa wena leswaku i xifundzankulu xihi lexi nga na vanhu vo tala na leswaku hi xihi lexi nga na vanhu vatsongo, hi swihi leswi nga endzeni ka tiko na leswaku hi swihi leswi lawulaka mindzelekano na swifundza leswi tlulaka swinharhu.

A hi tsaleni

Hlaya tinhlamuselo ta n'wana un'wana na un'wana kutani u tatisa mahungu endzeni ka tafula.

Vito ra mina i Sasavona. Ndzi tshama eSoshanguve exifundzeni xa Gauteng. Ndzi na malembe ya 10 naswona ndzi le ka Giredi ya 5. Ndzi vulavula Xitsonga ekaya. Ndzi rhandza ku hungasa hi ku hlaya tibuku. Ndzi le ka ntlawa wo hlaya tibuku lowu hlanganaka Mugqivela wun'wana na wun'wana elayiburari. Hi byelana hi tibuku leti hi ti hlayeke hi tlhela hi lombana tona. Ndzi navela ku va mutirhi wa le layiburari loko ndzi heta xikolo.

Hi mina Lulani, ndzi tshama eMthatha. Xiqhoza i ririmi ra le kaya kambe ndzi kota ku vulavula na xiZulu. Ndzi na malembe ya 11 naswona ndzi le ka Giredi ya 6. Ndzi na nyiko ya vuyimbeleri. Tatana u chaya nanga, va ndzi dyondzisile ku yi chaya. Loko ndzi heta xikolo, ndzi lava ku dyondzela swa vuyimbeleri eyunivhesiti.

Hi mina Ndivhuwo. Ndzi vulavula Xivhenda. Ndzi tshama eThohoyandou eLimpopo. Ndzi na malembe ya 14. Ndzi tlhela ndzi tlanga eka xipanu xa Black Leopards. Ndzi navela ku va xitlangi xa ndhuma loko ndzi heta xikolo.

Siku:

Hi mina Refiloe. Ndzi na malembe ya 11. Ndzi tshama eFree State. Ndzi vulavula Xisuthu ekaya. Ndzi dyondza Xisuthu, Xinghezi na Xibunu exikolweni. Vanghana va mina vo tala va vulavula Xisuthu kambe ndzi na un'we wo vulavula Xibunu na vambirhi vo vulavula Xinghezi. Sweswi hikuva ndzi le ka Giredi ya 4 hi dyondza tidyondzo hinkwato hi Xinghezi. Ndzi tsakela ku tlanga chese na hoki. Ndzi lava ku va muinjhiniyere loko ndzi heta xikolo.

Hi mina Phaladi wo huma eMahikeng exifundzeni xa North West. Ndzi na malembe ya 12. Ndzi vulavula Xitswana nakambe ndzi le ka Giredi ya 7. Mina na vanghana va mina hi le ka ntlawa wa swa mbangu. Hi hlangana hi ku hela ka vhiki hi basisa tiphaka na le tibuweni ta nambu. Hi tiphina ngopfu loko hi ri karhi hi basisa hikuva hi rhandza ku hlayisa mbangu. Loko ndzi heta xikolo ndzi navela ku va phorisa ro rindza swiharhi.

Hi mina Zodwa, ndzi huma eMbombela eMpumalanga. Ndzi na malembe ya 9 no vulavula Xiswazi eka Giredi ya 5. Ndzi rhandza swiharhi. Ndzi na timbyana tinharhu (3) na swimanga swimbirhi (2). Loko ndzi heta xikolo ndzi navela ku va dokodela wa swiharhi. Ndzi pfuna eSPCA Muqgivela wun'wana na wun'wana. Hi na ntlawa lowu vuriwaka Catcare, hi hlayisa swiharhi leswi swi nga hava vahlayisi.

Hi mina Marieta. Ndzi tshama eCape Town eWestern Cape. Ndzi vulavula Xibunu naswona ndzi le ka Giredi ya 12. Ndzi rhandza ku hlambela ndzi tlhela ndzi dzumba eribuweni ra lwandle. Lembe leri taka ndzi lava ku ya dyondzela vuthicara.

Hi mina Jan ndzi tshama eKuruman eNorthern Cape. Ndzi vulavula Xibunu. Ndzi na malembe ya 13 no va eka Giredi ya 7. Ndzi tihungasa hi ku byala matsavu na mirhi yo huma ematikweni man'wana. Ndzi lava ku va murimisi loko ndzi heta xikolo.

Hi mina Mandu. Ndzi tshama eUmlazi eKwazulu-Natal. Ndzi vulavula Xizulu na Xinghezi. Ndzi na malembe ya 14 no va eka Giredi ya 9. Ndzi nghenerile ntlawa wa swa xilamulela-mhangu exikolweni. Ndzi lava ku va muongori loko ndzi heta xikolo. Ku tiva hi swa xilamulela-mhangu swi na nkoka ngopfu. Ndzi kotile ku ponisa vutomi bya xifanyetana xin'wana.

Vito	Malembe	Ririmi	Xifundza	Xihungaso	Leswi ndzi lavaka ku va swona

TEACHER: Sign _____ Date _____

Mayelana na ririmi

A hi tsaleni

Lavisisa eka vanhu vo hambana leswaku va vulavula tindzimi tihi loko va ri eka swiyimo swo hambana.

Tsala mavito ya vona eka rixaxa ra wasi u tlhela u vula na ririmi leri va ri tirhisaka.

Vito					
ekaya					
etlilasini					
na vanghana					
emavhengeleni					

A hi hlayeni

Langutisa eka chati kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

% Hi tihi tindzimi ta ximfumo leti hi ti vulavulaka laha Afrika-Dzonga?

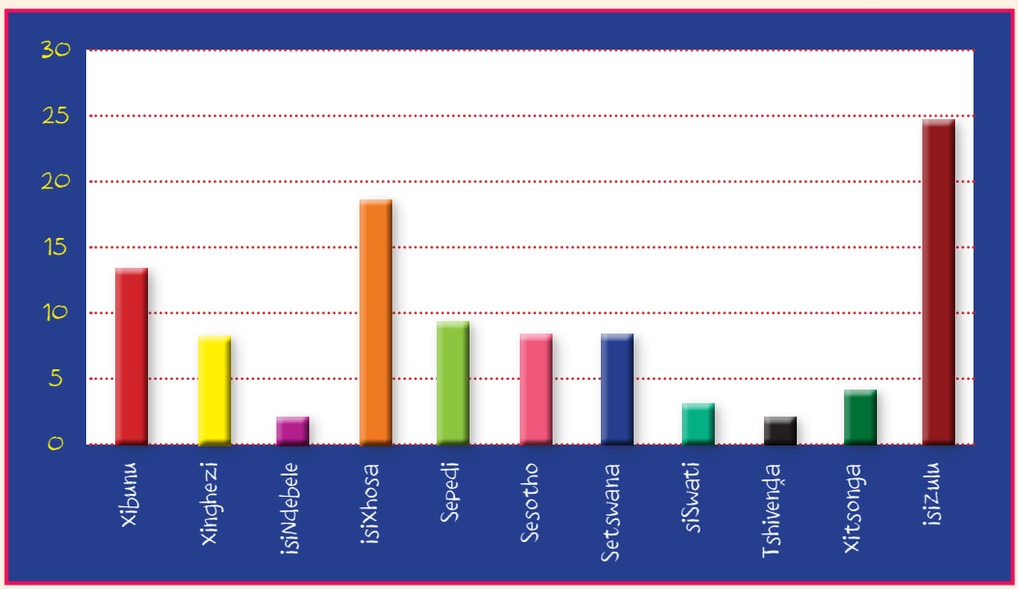

Xana hi rihi ririmi leri vanhu vo tala va ri vulavulaka laha Afrika-Dzonga?	
Xana hi rihi ririmi leri ri vulavuriwaka hi vanhu vatsongo?	
Ku ya hi chati leyi, xana ku na tindzimi leti vulavuriwaka hi nomboro yo ringana ya vanhu?	
Xana hi rihi ririmi ra le kaya ra wena?	
Xana i phesente muni ya Vaafrika-Dzonga lava vulavulaka ririmi ra wena ra le kaya?	

Siku:

A hi tsaleni

Tsala hi swivulwa swa nhungu u hlamusela tindzimi leti vanghana va wena va ti tirhisaka eka swiyimo swo hambana.

A hi tsaleni

Languta kahle eka mepe lowu wu nga eka papila leyi u nga yi hundza kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana ku na swifundza swingani eAfrika-Dzonga?	
Xana i xifundza xihi xi nga na vanhu vo tala?	
Xana i xifundza xihi xi nga na vatsongo?	
Ku na vanhu vangani lava tshamaka exifundzeni xa wena?	
Xana ntsindza wa Northern Cape i yini?	
Xana i swifundza swihi leswi nga ekusuhi na lwandle?	
Hi xihi xifundza lexi xi nga xikulu ku tlula swifundza hinkwaswo?	
Hi xihi xifundza lexi xi nga na ribuwa ro leha?	

A hi languteni ririmi

Nkhwatihata maendli eka swivulwa leswi landzelaka.

Ndzi fambile ndzi ya exikolweni ndzi fika ndzi tshama etlilasini.
Ndzi berile Jim riqingho ndzi n'wi tivisa leswaku a ta entlangwini wa mina.
Mbyana yi tsutsumerile endlwini yi ri karhi yi kutsa rhambu ra yona.
U rahile bolo ivi yi ya bampa yi wela ehenhla ka lwangu ra yindlu.
A ndzi ya exikolweni loko ndzi wa ivi ndzi tivavisa nenge.

Swikolo emisaveni hinkwayo

A hi hlayeni

France

Siku ra xikolo eFrance ri sungula hi 8 nimixo ivi ri hela hi 4 nimadyambu, hi tiawara timbirhi ta nkarhi wo dya na wo wisa. Vadyondzi a va ngheni xikolo hi Ravunharhu na hi Sonto, kambe va na hafu ya siku hi Muqgivela. A va fanelangi ku ambala tiyunifomo.

Dubai

Tiawara ta xikolo eDubai ti sungula hi 7:45 nimixo ku fika hi 1:30 ninhlekanhi. Hi mhaka ya ku hisa ka dyambu hi ximumu, ku wisa ka swikolo hi ximumu ku lehile swinene. Vana va xikolo eDubai a va pfumeleriwi ku bebula tibege ta xikolo eminhlaneni hikuva ku endla sweswo a swi kahle eka minhlana ya vona. Va fanele ku tirhisa tibege ta titiroli.

Brazil

Siku ra xikolo eBrazil ri sungula ku suka hi 7 nimixo ku fikela ninhlekanhi, naswona vadyondzi va ya ekaya ninhlekanhi ku ya dya swakudya ni va mindyangu ya vona. Swikolo swo tala swi lava vadyondzi va ambala yunifomo.

Kenya

Swikolo swo tala eKenya swi nyikela swakudya eka vadyondzi. Vadyondzi van'wana va hlayisa swin'wana swa swakudya leswi leswaku va ta swi dya na swirho swa mindyangu ya vona.

Siku:

Iran

Elran, vafana na vanhwana va dyondzisiwa etindhawini to hambana. Vanhwana va na vadyondzisi va xisati kasi vafana va dyondzisiwa hi vavanuna.

South Korea

Hambileswi xikolo xi sungulaka hi 8 nimixo ku fikela hi 4 nindzhenga, vadyondzi vo tala va tshama exikolweni ku fika nimadyambu. Endzhaku ka 5 nindzhenga vadyondzi va va na nkarhi wo hlaya. Va nga si ya ekaya, va basisa titlilasi ta vona.

Japan

EJapan, vadyondzi va ambala yunifomo, ku tlhela ku va na nawu wa nsimbi hi switayili swa misisi leyi hlayisiwaka kahle, tintanghu, masokisi na ku leha ka swikete. Etlilasini ku na vadyondzi vo ringana 29, tlilasi yi tlhela yi va na tikhomphyuta ta ntlhanu kumbe ntsevu leswaku vadyondzi va kota ku ti tirhisa hi ku cincana.

China

Siku ra xikolo ri sungula hi 7:30 nimixo ku fika hi 5 nindzhenga na tiawara timbirhi to wisa. Vadyondzi hinkwavo va nyikiwa yunifomo ya mahala kambe ku yi ambala a swi bohi.

Australia

Siku ra xikolo eAustralia ri sungula hi 9 nimixo ku fikela hi 3:30 nindzhenga. Vadyondzi va dya swakudya swa ninhlekanhi exikolweni.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Ku ya exikolweni ematikweni yan'wana

A hi tsaleni

Langutisa mepe kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana hi rihi tiko leri vulaka leswaku tibege ta xikolo ti tikela vana ku ti rhwala?
Hi le tikweni rihi laha vana va yaka exikolweni tiawara to tala hi vhiki?
Xana hi le matikweni wahi laha vana va nga ambaliki yunifomo?
I matiko wahi lawa ya nyikaka vana swakudya?

A hi vulavuleni

I swiphiqo swihi leswi a wu ta va na swona loko a wu ya ekaya hi swakudya swa ninhlekani u tlhela u tlhelela exikolweni nindzhenga na nimadyambu? Kanela na ntlawa wa wena. Longoloxa swiphiqo leswi mi swi ehleketaka entlaweni wa n'wina.

Languta mepe nakambe. Xana matiko lama landzelaka ya huma eka matikonkulu wahi?

Brazil		Japan	
China		Kenya	
France		South Korea	
Iran		Australia	

Ehleketa hi vukheta hi mhaka Australia!

Siku:

Vutisa ntlhanu wa vanghana va wena swivutiso ivi u tsala tinhlamulo eka chati.

1 Xana xikolo xi nga nyika swakudya swa mahala?

2 Xana ha fanela ku ambala yunifomo?

3 Xana tibege ta xikolo ti tikela vana?

4 Xana swikolo swi nga nyika yunifomo ya mahala?

5 Xana siku ra xikolo ri nga lehisiwa?

Hlamula ina kumbe e-e eka leswi landzelaka:

	Swikolo swi fanele ku nyika swakudya.		Hi fanele ku ambala yunifomo.		Tibege ta xikolo ti tika swinene.		Swikolo swi fanele ku nyika yunifomo ya mahala.		Masiku ya xikolo ya fanele ku lehisiwa.	
Munghana wa 1										
Munghana wa 2										
Munghana wa 3										
Munghana wa 4										
Munghana wa 5										
Ntsengo	Ina	**E-e**	Ina	**E-e**	Ina	**E-e**	Ina	**E-e**	Ina	**E-e**

Tsala swin'wana swa swivulwa hi tinhlamulo leti vanghana va wena va ti nyikeke eka swivutiso leswi vutisiweke.

TEACHER: Sign Date

Nkarhi wo tlanga

Xana u tiva ku hambana exikarhi ka mbutinyana na ximbutana? Mbutinyana i mbuti yo soleka kasi n'wana wa mbuti hi ri i ximbutana.

N'wamhisi na swimbutana swa nkombo

A hi hlayeni

Hlaya ntlangu wo huma eka ntsheketo kutani u hlamula swivutiso eka phepha ro tirhela leri landzelaka.

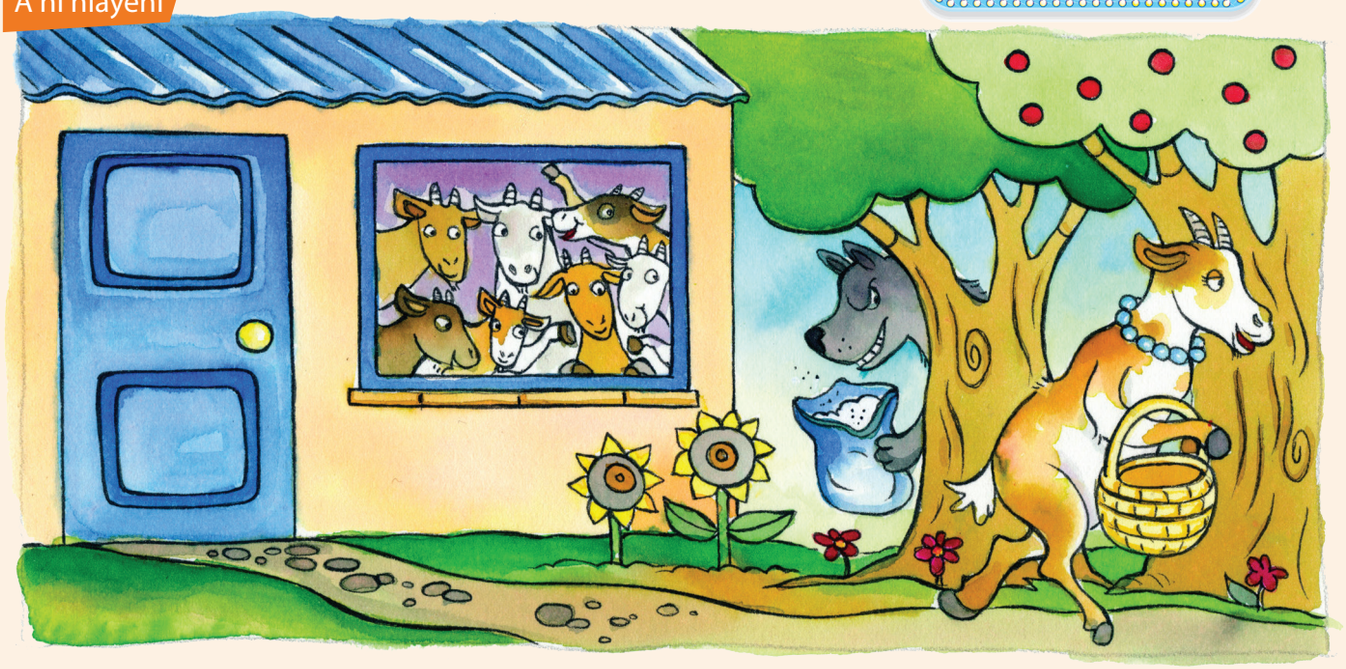

Khale ka khaleni a ku ri na manana N'wambuti loyi a tshama endlwini na vana va yena. Siku rin'wana a lava ku huma a ya enhoveni ku ya lava swakudya.

Manana: Vana, ndzi ya enhoveni. Mi **tihlayisa no tilangutela eka** mhisi. Loko yo nghena laha yi ta mi dya hinkwenu ka n'wina. Mi ta swi tiva leswaku i mhisi loko mi twa rito ra yena ra **mambvharambvhara** na loko mi vona milenge ya ntima.

Vana: Manana, u nga vileli hi hina. Hi ta **tihlayisa** futhi a hi nga n'wi pfuleli.

Hi nkarhinyana ku twala ku gongondza erivantini.

N'wamhisi: Vana lava rhandzekaka, pfulani rivanti. Mana wa n'wina u fikile. Ndzi mi vuyele na swakudya swo tala.

Vana: A hi nge pfuli rivanti. A wu mana wa hina. Rito ra wena ri na mambvharambvhara. Hi wena N'wamhisi.

N'wamhisi a suka a famba kutani a kuma choko leyikulu hiloko a yi mita leswaku a ta va na rito ra kahle.

N'wamhisi: Vana lava rhandzekaka, pfulani rivanti. Mana wa n'wina u fikile.

Rito ra N'wamhisi a ri nga ha ri na mambvharambvhara, se a ri ri ro tsokombela. Swimbutana a swi lava ku pfula rivanti kava loko swi vona minkondzo ya ntima efasitereni.

Vana: A hi nga ku pfuleli. Mana wa hina a nga na milenge ya ntima. Hi wena N'wamhisi.

Hi nkarhi lowu N'wamhisi a khome hi ndlala swinene. U tsutsumile ku ya xava fulawuri kutani a yi tota emilengeni ya yena. A yi languteka yi ri yo basa. Kutani a tlhelela a fika a gongondza erivantini.

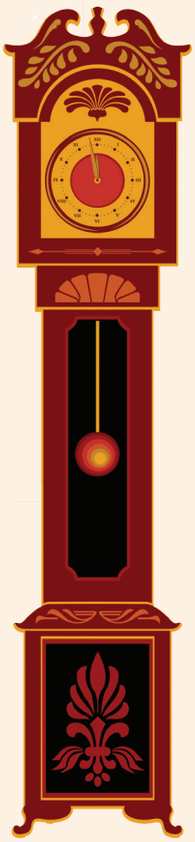

N'wamhisi: Vana vanga, ndzi vuyile. Ndzi pfuleleni. Ndzi mi tele na swakudya swo tala.

Vana: Hi kombete minkondzo ya wena ku vona loko u ri manana wa hina.

N'wamhisi a nghenisa nenge wo basa efasitereni.

Vana: Hi swona manana, hi le ku pfuleni.

Loko va pfula rivanti va vona N'wamhisi, a va chuhwile swinene kutani va ringeta ku tumbela. Un'wana wa vana a tlulela ehansi ka tafula, wa vumbirhi a tsutsumela emubedweni, wa vunharhu a nghena endzeni ka xitofu, wa vuntlhanu a nghena endzeni ka khabodo, wa vutsevu a nghena ehansi ka sinki na wa vunkombo a khandziya ehenhla ka bokisi ra wachi. N'wamhisi u kumile swimbutana swa tsevu a swi dya hinkwaswo ka swona. Lontsongo ka vona hinkwavo a tumberile kahle endzeni ka bokisi ra wachi. Hi **nkarhinyana** manana N'wambuti a fika ekaya a huma enhoveni.

Manana: Mi le kwihi vana va mina?

N'wana wa 7: Manana, ndzi tumbele ebokisini ra wachi. N'wamhisi u dyile vabuti na vasesi va mina!

Manana N'wambuti a kwata swinene. U sukile a kongoma enambyeni a ya lava N'wamhisi kutani a n'wi kuma a etlele ehansi ka murhi. Manana N'wambuti a n'wi languta matlhelo hinkwawo kutani a vona swin'wana swi ri karhi swi tshukatshuka endzeni ka khwiri ra yena.

Manana: Xana swa koteka leswaku vana va mina va nga kumeka va ha hanya? Wena N'waximbutana, hatlisa u landza xikero, nereta na harana.

Loko a vuya, manana N'wambuti u pfurile khwiri ra N'wamhisi. Hi ku hatlisa ku tlurile swimbutana swa ntsevu swi huma ekhwirini.

Vana: Huree! Ha ha hanya!

Manana: A hi laveni maribye lamakulu. Hi ta wa nghenisa ekhwirini ra N'wamhisi loko a ha etlele.

Va nghenisile maribye ivi manana N'wambuti a rhunga khwiri. N'wamhisi u hetelele a pfukile. A khome hi torha lero u rhelerile a ya enambyeni ku ya nwa mati.

N'wamhisi: I yini xi fambafambaka endzeni ka mina? Ndzi tsundzuka ndzi dye vana va N'wambuti kambe sweswi swi twala wonge ndzi dye maribye.

Loko N'wamhisi a korhamela enambyeni leswaku a kota ku nwa mati, maribye yo tika ya n'wi kokela ehansi ko va **makumu** ya yena.

Ku ehleketa hi xitori

A hi vulavuleni

Sweswi ha swi tiva leswaku mintsheketo yi hlamusela swilo leswi nga koteki ku endleka. I yini lexi nga kotekiki eka xitori lexi?

Hi wihi mbangu wa xitori? Xitori xi humelela etindhawini timbirhi to hambana. Hi tihi tindhawu ta kona?

Swivulwa-hava leswi nga dzwihatiwa swi vula yini?

Encenyetani xitori hi mintlawa ya n'wina. Mi ta fanela ku va na manana N'wambuti, Van'waswimbutana va nkombo, N'wamhisi na murunguri loyi a nga ta hlaya swiyenge leswi nga exikarhi.

A hi tsaleni

Hlamusela xitori nakambe hi ndzandzelelano lowu faneleke.

Tirhisa marito lama ku ku pfuna.

kutani

endzhaku ka sweswo

eku heteleleni

xo sungula

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Manana N'wambuti u layile vana va yena mayelana na yini?

Manana u va byerile ku langutisisa N'wamhisi. Va ta n'wi vonisa ku yini leswaku i N'wamhisi?

Vana va N'wambuti va titumbete kwihi?

1	2	3
4	5	6
7 Bokisi ra wachi		

Ku humelele yini exitorini leswi nga endlekiki evuton'wini bya ntiyiso?

1
2
3

Siku:

Mavita-ntlawa

Tirhisa swifaniso na vuthala ku ku pfuna ku hetisa marito. Kutani u tatisa mavita-ntlawa eka vuthala lebyi byi nga ehansi.

A hi languteni mavita-ntlawa

Mavita-ntlawa i mavito ya vanhu loko va ri hi ntlawa, swihari kumbe swilo leswi swi nga swa rixaka rin'we. Swikombiso swi katsa xiputsa xa malapi, **gaxa** ra timbalelo, kumbe **xipanu** xa bolo.

Ku hingakanya

5 Ntshungu wa _____.

7 Ntlhambi wa _____.

8 Xichocho xa _____.

9 Gaxa ra _____.

10 Ndhundhuma ya _____.

Ku ya ehansi

1 Ndzeyani ya_____.

2 Nhlengeletano ya _____.

3 Nyandza ya _____.

4 Rikulu ra _____.

6 Mugulugudela wa _____.

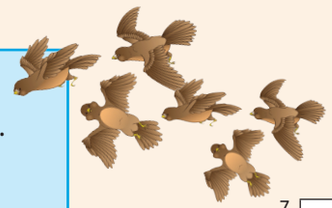

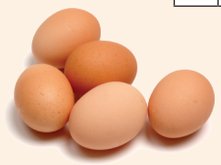

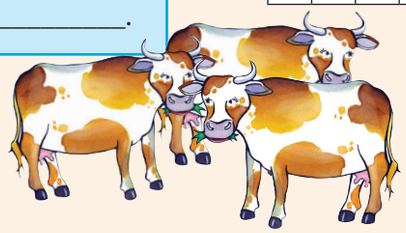

Tinhlamulo: Ku hingakanya: 5 Vanhu, 7 Tihomu, 8 Madiriva, 9 Timbalela, 10 Misavaa
Ku ya ehansi: 1 Swinyenyana, 2 Vanhu, 3 Tihunyi, 4 Mandza, 6 Marhole

Swivulwana swa maendli

Languta swifaniso leswi kutani u swi tirhisa ku hetisa swivulwa leswi landzelaka. Loko u hetile sweswo, nkhwatihata maendli eka swivulwana leswi u swi tsaleke.

1 Manana u holovela John hikuva u
2 A ndzi swi tiva ku u ta khunguvayeka hikuva u
3 A a ri xitsutsumi xa kahle nakona u
4 A ku ri siku ra mina ro velekiwa naswona ndzi
5 A ndzi yile eka masiku yo wisa nakona

TEACHER: Sign _____ Date _____

Tsala ntlangu wa wena

A hi tsaleni

Tirha ni vadyondzikuloni ku humelerisa ntlangu. Hetisani chati ku mi pfuna eka malulamiselo.

Vatlangi Tatisa mavito ya vadyondzi-kuloni lava va nga ta tlanga eka ntlangu.	Nhlamuselo ya vatlangi.	Mutlangi un'wana na un'wana u ta ambala yini?	Mutlangi un'wana na un'wana u ta vula yini?

Hi mintlawa, hlanganisani miehleketo mi tlhela mi tirhisa mepe wa miehleketo ku lulamisa mavonelo.

Xana swimunhuhatwa i vamani?

Nhlokomhaka

Hi wihi mbangu? Hlamusela xivono.

Hi rihi kungu?

Xo sungula

Kutani

Endzhaku ka sweswo

Eku heteleleni

Siku:

A hi tsaleni

Tsala mpfapfarhuto wa ntlangu. Wu xopaxope kutani u tsala leswi swi lulameke eka ndhawu leyi u nyikiweke yona. Loko u lava ndhawu yin'wana yo hlamulela, nghenisa pheji ku suka eka buku ya wena ya switoloveto.

	Nhlokomhaka
Mbangu	
Swimunhuhatwa	

Ku languta ririmi

Xana xirhangi i yini?

Xirhangi a hi rito. I xiphemu xa rito lexi lungeleriwaka emasungulweni ya rito (xi vuriwa rimitsu). Loko xirhangi xi hlanganisiwa na rimitsu, xi cinca nhlamuselo ya rimitsu.

A hi langutiseni xikombiso. Ku humelela yini loko u hlanganisa xirhangi na nsinya? Xana rito rintswha ri va yini?

Xirhangi	+	Nsinya
mu		*fana*

Bana xirhendzevutana eka swirhangi swa marito lama. Tlhela u nkhwatihata nsinya wa rito rin'wana na rin'wana.

xiputsa muaki musweki tihunyi rihunyi titlhava marhole ximanga timanga vuswa swinkwa tivona rintiho vatswari xivoni mulungu

Swirhangi leswi swi komba yini?

Xirhangi	Nhlamuselo
mu-	vun'we
xi-	vun'we
swi-	vunyingi

Xirhangi	Nhlamuselo
rin-	vun'we
va-	vunyingi
ti-	xitlhelelo

Tsala swivulwa swa ntlhanu u tirhisa swirhangi swo hambana.

Siku:

Xilandzi i yini?

Swilandzi swi fana na swirhangi, handle ka ku swilandzi swi engeteleriwa emakumu ka rimitsu ku cinca nhlamuselo ya rona. Xikombiso: vonisa -isa yi vumba rhavi ra xivangelo.

A hi languteni xikombiso. Ku humelela yini loko u hlanganisa rimitsu/nsinya na xilandzi? Rito rintswha ri vula yini?

Nsinya		Xilandzi
tirha	+	*-ela*

Tsondzela swilandzi eka rito rin'wana na rin'wana. Tlhela u nkhwatihata rimitsu.

hlambisa hawula tovana phamela tsalela fambeka tlangela

tirhisa biwa herisa swekisa xavela pfunana dyile kambisisa

hetisa tluriwa hlomisa tsakisa pfalula rhandzeka tlangile tirhanyana

Swilandzi swi vula yini?

Xilandzi	Tinhlamuselo
-isa	rhavi ra xivangelo
-ana	rhavi ra xihlamulano
-eka	rhavi ra xikotelo
-iwa	rhavi ra xitwisiwo

Xilandzi	Tinhlamuselo
-isisa	rhavi ra xidzimelo
-ula	rhavi ra xitlhandlulo
-ile	nkarhi lowu nga hundza
-nyana	ntsongahato

Tsala swivulwa swa ntlhanu u tirhisa marito lama nga na swilandzi.

TEACHER: Sign Date

NDZI KOTA KU	🙂	☹
hlaya chati.		
hlaya xitlhokovetselo.		
hlayela xitlhokovetselo ehenhla no kombisa nyanyuko.		
hlamula swivutiso swo huma eka chati.		
hlamula swivutiso swo huma eka xitlhokovetselo.		
hlamula swivutiso swo huma eka mepe.		
tsala ntlangu.		
tsala xitlhokovetselo.		
tsala swivulwan'we.		
hetisa xiphazamiso xa marito.		
hetisa ndzimana ya xitlhokovetselo hi ku tatisa marito lama nga na mipfumawulo leyi yelanaka.		
kuma vuxokoxoko emepeni.		
tatisa nxaxamelo wa swivutiso.		
kuma marito lama yelanaka hi mpfumawulo.		
boxa yelano wa switwari eka xitlhokovetselo.		
boxa yelano wa switwari eka xiboha-ririmi.		
boxa mavita-ntlawa.		
boxa vumunhuhato eka xitlhokovetselo.		
boxa nhlokomhaka na riendlinkulu eswivulweni.		
boxa maendli.		
boxa loko swivulwa swi ri swileriso, swivutiso, tinhlamuselo kumbe swihlamalo.		
fanisa xitlhokovetselo.		
tlanga ntlangu.		
bvumba leswi xitlhokovetselo xi vulavulaka hi swona hi ku ya hi vito na xifaniso.		
tirhisa mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa.		
tirhisa mahlanganisi ku vumba swivulwa-nkatsano.		
tirhisa swirhangi.		
tirhisa swihikahati.		
tirhisa swilandzi.		

Leswi nga endzeni

Nkongomelo wa 7: Ntiyiso na swilo swo tisungulela

Kotara ya 4: Mavhiki ya 1 - 4

Kotara ya 4: Mavhiki ya 1 - 2
Swi

97 Ku lahleka ni ku kumeka 70
Ku bvumba ko huma eka xifaniso, nhlokomhaka na nhlokomhaka ya atikili ya phephahungu.
Ku hlaya atikili ya phephahungu.
Ku boxa vamavizweni eka xitshuriwa.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka atikili ya phephahungu.

98 Anakanya hi mahungu 72
Ku hlamula swivutiso swo huma eka atikili ya phephahungu.
Ku tirhisa mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka atikili ya phephahungu.
Ku tsala marito ya munhu eka swimbyarumbyaru.
Ku tsala eka dayari ku tirhisiwa xo sungula, kutani, endzhaku ka sweswo, eku heteleleni.

99 Ku tsala atikili ya mahungu 74
Ku tsala nkunguhato wa atikili ya phephahungu.
Ku hetisa vuxokoxoko mayelana na atikili.
Ku hlela, ku kambisisa atikili no yi tsala hi vukheta.

100 A hi languteni ririmi 76
Swipfuneti na mapfuna-riendli.
Ku tlhantlha marito ku kombisiwa mapeletwana ya wona.
Ku bula hi nhlamuselo ya tinhlokomhaka.

101 Hlaya hinkwaswo hi yona 78
Ku hlaya atikili ya phephahungu.
Ku yelanisa marito-fularha.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka atikili ya phephahungu.
Ku hlamusela xitori nakambe hi ndzandzelelano ehansi ka tinhlokomhaka leti vuriweke.

102 Xana ku na yini emahungwini? 80
Ku endla ndzavisiso na vanghana ku lulamisela ku tsala atikili ya phephahungu.
Ku hetisa nkunguhato wa atikili ya phephahungu.
Ku hlela no tsala atikili hi vukheta.

103 Leswi dikixinari yi hi byelaka swona 82
Ku boxa swilo swa ntolovelo eka dikixinari swo fana na marito yo letela, marito lama tsariweke, tinhlamuselo to hambana na swihluvi swa mbulavulo.

104 Xana wa ha tsundzuka? 84
Ku tirhisa riendli leri faneleke exivulweni.
Ku hetisa khadi ra vuxokoxoko ra tinomboro ta tiqingho.
Ku tirhisa mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa.
Ku hetisa meyizi ya nhlanganhlangano.

Kotara ya 4: Mavhiki ya 3 - 4
Ku ya exikolweni xintshwa

105 Jojo u ya exikolweni 86
Ku bvumba ko huma eka xifaniso na nhlokomhaka.
Ku sikima xitori.
Ku hlaya xitori.
Ku tsala tinhlamulo ta swivutiso swo huma eka xitori.
Ku tsala mahetelelo ya xitori no encenyeta mahetelelo.

106 Ku humelele yini hi Jojo? 88
Ku hlaya xitori hinkwaxo.
Ku ringanisa swimunhuhatwa.

107 Anakanya hi Jojo 90
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitori xa Jojo.
Ku tsala eka dayari onge i Jojo ku kombisa leswi humeleleke hi siku rero.
Ku tatisa maendli ya ku kombisa ku siyanana.

108 Ku tsala papila 92
Ku hetisa nkunguhato wo tsala papila.
Ku tsala papila ehansi ka tinhlokomhaka leti vuriweke ku tirhisiwa vuxokoxoko byo huma eka nkunguhato.

109 Ku hlaya dayari 94
Ku hlaya leswi tsariweke eka dayari.

110 Ku fikelela 96
Ku rhekhoda eka dayari swiendleko swa masiku manharhu.
Ku tatisa marito yo kombisa ku siyanana.
Ku tlhantlha marito hi mapeletwana ya wona.
Ku tatisa marito lama faneleke.

111 Ku languta ririmi 98
Ku tatisa maengeteri ya ndhawu ku hetisa swivulwa.
Ku vumba swivulwa hi swivulwana swa riviti.
Ku hetisa swivulwa ku tirhisiwa swivulwana swa riviti.
Ku tirhisa masivi-ntalo eswivulweni.

112 Tsala xitori 100
Ku hetisa ku tsala nkunguhato wo tsala xitori.
Ku endla buku leyi tsemiwaka, ku tsala no kombisa xitori.

Ku lahleka ni ku kumeka

A hi hlayeni

Langutisa atikili ya phephahungu kutani u ringeta ku bvumba leswaku yi vulavula hi yini. Xana nhlokomhaka, ntila wo sungula, ndzimana yo sungula, swifaniso na tinhlokomhaka-ntsongo swi hi byela yini hi atikili?

U nga si hlaya

- Languta swifaniso na tinhlokomhaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavulaka hi swona.
- Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

- Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke.
- Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

Vito ra Phephahungu

MHALAMHALA

28 Ndzati 2015 Siku

VANHWANYANA VA XIKOLO VA XIYIMO XA LE HENHLA VA LAHLEKA VA TLHELA VA KUMEKA

Nhloko ya mahungu

Nadine Mdaka Vito ra mutsari

Durban Ndhawu

Ndzimana yo rhangela

Tolo tintombi timbirhi ta xiyimo xa le henhla ta Giredi ya 4 exikolweni xa phurayimari ya Greenway, ti lahlekile no tlhela ti kumiwa hi maphorisa.

Makumentlhanu wa vadyondzi va Giredi ya 4 ku suka exikolweni xa phurayimari ya Greenway va humesiwile ku ya bela hi moya ephakeni ya Durban Beach Front Amusement Park. Vadyondzi lava va yisiwile eka rendzo leri hi leswi va tirheke kahle eka swikambelo swa ANA.

Nhloko ya xikolo yena Manana Shirley Ntuli u vurile leswaku titlilasi ha timbirhi ta Giredi ya 4, ti yisiwile eka rendzo leri hi leswi ti antswiseke mimbuyelo ya swikambelo swa ANA. “Giredi ya 4 A na B i titlilasi leti antswiseke xiyimo exikolweni,” ku vula nhloko ya xikolo hi ku tinyungubyisa. “Timaraka ta vona ti sukile eka xiyimo xa le hansi xa 36% eka Giredi ya 3 ku ya eka xiyimo xa le henhla xa 68% eka Giredi ya 4.“

Vadyondzi va kombisile ku **antswisa** swinene ka swikambelo swa ntivo-ririmi. Un’wana wa vadyondzisi va Giredi ya 4, Tatana. Keith Brown u te, “Ndzi **hlohletele** vadyondzi va mina ku tirha hi matimba exikarhi ka lembe, kutani timaraka leti i mbuyelo wa ku tirha hi matimba!”

Nhlokomhaka

Vana va xikolo va vanhwanyana lava lahlekeke va kumiwile hi phorisa Shozi.

“Hi vile na pfhumba leri a ri vitaniwa **hlaya-buku-hi-vhiki** kutani hi hlohletela leswaku vana hinkwavo va ya elayiburari,” ku vula un’wana wa vadyondzisi va Giredi ya 4, Elsie N’wa-Myeza. “Leswi swi pfunile leswaku va kota ku tlakusa timaraka ta vona hi 20%,”a vula hi ku **tidzuna**.

Siku:

Vanhwanyana va lahleka

Tanihi ku kombisa ku khensa ku **tlakuka** ka timaraka, vadyondzi va Giredi ya 4 va yisiwile eAmusement Park eribuweni ra Beach Front. Khombo ra kona vanhwana vambirhi, Nomsa Shabalala na Ann Smith va vile va lahleka. Va kumekile endzhaku ka loko ku tivisiwile phorisa ra xisati kwale Amusement Park. Nomsa u te, "A ndzi chuhile leswaku lavan'wana va nga va va fambile hi bazi va hi siya. "Ann a vula a ri karhi a rhurhumela, "A ku sungula ku phumela naswona a hi nga ha voni kule."

Vanhwanyana va **kayakayile** va nga kumi vanghana va vona. Endzhaku ka ku lava ehenhla na le hansi, vanhwanyana lava a va chuhwile swinene, va vonile phorisa ra xisati kutani va kombela ku pfuniwa.

"Vana vo tala va lahleka eAmusement Park hi ku rivatiwa hi swo tlangisa swo hambanahambana kutani va rivala ku tshama na vadyondzisi kumbe vatswari. Ndzi vutisile vatirhikulorhi kutani va ndzi **komba** xikolo xa Greenway leswaku hi tlherisela vanhwanyana hi ku hatlisa va ha hlayisekile," ku vula Shozi, phorisa leri nga na **vuswikoti**.

Swikambelo swa ANA swi tsariwa lembe na lembe hi Mhawuri laha vana va Giredi ya 1 ku fika eka ya na 9 eAfrika-Dzonga hinkwayo va swi tsalaka. Mbuyelo wu kombisa Ndzawulo ya Dyondza laha vadyondzi va hlanganaka na ku tikeriwa kona leswaku Ndzawulo yi ta tshikelela ku dyondzisa no dyondza eka swiyenge swa kona.

Ntivo-marito

Kuma vamavizweni va marito lama ya landzelaka:

kucetela	
ntokoto	
engeteleka	
kukumuxa	
xaniseka	
antswisa	

A hi tsaleni

Tatisa vuxokoxoko lebyi landzelaka:

Boxa vito ra phephahungu.	
Xana nhlokomhaka yi ri yini?	
Xana ntila wo sungula wu ri yini?	
Xana ntila wa manghenelo wu ri yini?	
Xihlamusela-xifaniso xona xi ri yini?	
Boxa siku ra phephahungu leri?	
Xana ANA yi yimela yini?	

TEACHER: Sign Date

Anakanya hi mahungu

A hi tsaleni

Hlaya atikili ya phephahungu kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana ku humelele yini?

Xana swi humelele rini?

Hikokwalaho ka yini xikolo xi humesile vana lava rendzo-dyondzo?

Xana i vamani lava nga lahleka?

Xana vanhwana lava va kumiwe hi mani?

I yini xi endleke leswaku va lahleka?

A hi tsaleni

Mahlanganisi

Tirhisa mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa leswi landzelaka.

hikuva | kutani | hikwalaho | naswona | kambe

Vadyondzi va Giredi ya 4 va khensiwile.	Vadyondzi va Giredi ya 4 va antswisile timaraka ta vona.	hikuva
Va lavile mudyondzisi wa vona.	Va kombela ku pfuniwa hi phorisa ra xisati.	kutani
Nomsa u tsakela muchinginyo.	U rhandza ku ya ephakeni.	hikwalaho
Ann u tirhile kahle eka tinhlayo.	U tirhile kahle na le ka ririmi.	naswona
A va tirhangi kahle eka Giredi ya 3.	Va tirhe kahle eka Giredi ya 4.	kambe

Siku:

A hi hlayeni

Languta atikili eka nghingiriko lowu nga hundza.
Tatisa vuxokoxoko lebyi nyikiweke hi un'wana na un'wana.

Vito	Xana i mani?	Xana u te yini?
Manana Ntuli		
Tatana Brown		
N'wa-Myeza		
Nomsa		
Ann		
Manana Shozi		

Tsala hinkwaswo leswi va swi vulaka.

Tiveke eka xiyimo xa Ann kumbe Nomsa. Tsala eka dayari u boxa leswi humeleleke hi siku leri. Tirhisa marito ya:

xosungula *kutani* *endzhaku ka sweswo* *xo hetelela*

Eka Dayari Siku:

TEACHER: Sign Date

Ku tsala atikili ya mahungu

A hi tsaleni

U ta fanela ku tsala atikili ya phephahungu ya wena n'wini. Xana u lava ku tsala hi yini? Tirhisa mepe lowu wa miehleketo ku kunguhata atikili ya wena.

- Tirhisa mepe wa miehleketo ku ku pfuna ku kunguhata xitsalwana
- Tsala mpfapfarhuto wo sungula
- Kombela munghana wa wena leswaku a hlela ntirho wa wena
- Pfuxeta xitshuriwa xa wena kutani u lulamisa lomu ku nga na swihoxo
- Loko u hetile u tsala hi vurhon'wana endzeni ka buku.

Tsala nhlokomhaka ya atikili ya wena.

Xana ku humelele yini?

Swi khumba vamani?

Xana swi humelele kwihi?

Xana swi humelele rini?

Hikokwalaho ka yini swi humelerile?

Xana swi hele njhani?

Hetisa leswi landzelaka eka atikili ya wena.

Vito ra phephahungu	
Siku ra phephahungu	
Ntila wa masungulo	
Vito ra Mutsari	

Kombela munghana ku hlela atikili ya wena. Lulamisa laha swi nga fanela kutani u tsala atikili ya wena eka pheji leri landzelaka.

Siku:

A hi tsaleni

Tsala atikili ya wena yi saseka eka pheji leyi u nyikiweke yona.

Vito ra phephahungu	Siku
Nhlokomhaka	
Ntila wa manghenelo	Vito ra Mutsari
Ndzimana yo sungula	
Tsala mahungu	
	Nghenisa swifaniso
	Tsala hungu ra swifaniso

A hi languteni ririmi

Languta swipfuneti na mapfuna-riendli

Wa swi tiva leswaku **riendli** ri ku byela leswi nhlokomhaka yi swi endlaka. **Ripfuna-riendli** ri pfuna riendli. Xipfuneti xi hlamusela mayelana na riendli.

Lawa i mapfuna-riendli:
kondza, tshamela, pfa, kala.

A hi tsaleni

Nkhwatihata xipfuneti kumbe ripfuna-riendli eka swivulwa leswi.
Endla xirhendzevutana eka maendli lawa ya pfunetiwaka.
Hetelela hi ku cinca swivulwa leswi swi va swivutiso.

U ta (etlela).	*Xana u etlele?*
Ndzi nga xi vulavula Xiqhoza.	
Va ta hlaya tibuku.	
Va kale va dya.	
Hi fanele ku tsala ntirhokaya.	
Hi ta kala hi ya ekaya.	
Va ta dya exikolweni.	
Hi ta tirha ku fikela nivusiku.	
U ta za a rindza ekaya.	
Va ta tlanga bolo ya milenge.	
Hi tshame va za va vuya.	
Va ha ya eribuweni.	

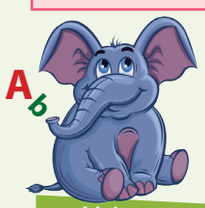

Ntivo-marito

Avanyisa marito ku ya hi mapeletwana kutani u boxa leswaku ku na mapeletwana mangani.

ku/ngu/ha/ta	4	rihlamari		kumisisa	
mahlanganisi		maengeteri		vuxokoxoko	

Siku:

A hi hlayeni

Langutisa tinhlokomhaka leti kutani u kanela na munghana wa wena leswaku ti vula yini.

NDZILO WU DYE MUAKO HINKWAWO

MPFULA YI ENDLILE HASAHASA

Vana va khitikanile va ya exikolweni

Ku ninginika ka misava ku ninginisile tiko

A hi tsaleni

Languta xifaniso xin'wana na xin'wana. Tsala nhloko ya mahungu leyi faneleke kutani u hlamusela leswi xifaniso xi vulavulaka hi swona ku ya hi nhlokomhaka.

Nhlokomhaka

Hungu ra xifaniso

Nhlokomhaka

Hungu ra xifaniso

Nhlokomhaka

Hungu ra xifaniso

Nhlokomhaka

Hungu ra xifaniso

TEACHER: Sign Date

Mahungu ya siku

5 Nhlangula 2015

Vahluri katsongo va hlulekile

Andzani Baloyi

Katsongo vafana vambirhi va xikolo va le Kapa va hundzile emisaveni hi phoyizeni endzhaku ko hlula eka ntlangu wa bolo. Vafana va nwile pharafini hi xihoxo va ehleketa leswaku i mati.

Pierre Cilliers wa malembe ya khume na munghana wa yena, Jabu Zondo wa malembe ya khumen'we a va tsakile swinene endzhaku ko howisa tigolo namuntlha exikolweni xa New Town. Endzhaku ka ntlangu majaha ya kongomile eka vaJabu. Manana wa yena, Manana K. Zondo i murhungi wa swiambalo loyi a ri entirhweni edorobeni. Loko majaha ya fika a ya omeriwile swinene, ya kunguhatile ku endla juzi ya xilamula. Hi xihoxo, va cherile pharafini ematshan'wini ya mati. Pharafini a yi ri exigubini lexi a xi nga tsariwanga nchumu, kutani vafana va ehleketile leswaku i mati.

Loko va sungula ku twa ku vava, Jabu u tikokile a ya eka vaakelani, hi ku hatlisa Manana Shozi hi ku vona leswaku va twa ku vava u fonerile lava ku tirhana na phoyizeni. "Ndzi swi vonile xikan'wekan'we leswaku a va ri na pharafini enhlongeni na le swiambalweni swa vona. A va vilela hi makhwiri lawa a ya vava. Xikan'wekan'we ndzi va tsutsumisele xibedhlele laha vutomi bya vona byi nga pona kona," ku vula muakelani wa vona wa mbilu ya nsovo.

Dok. Zuma, loyi a tshunguleke vafana lavambirhi, u hlamusele leswaku "vanhu lavo tala a va swi tivi leswaku pharafini yi na khombo swinene. Loko munhu a yi mita yi nga vanga mavabyi hambi rifu."

Pharafini a yi fanelangi ku vekiwa eswigubini leswi nga tsariwangiki. Loko n'wana a nwa pharafini u fanele ku tsutsumiseriwa eka dokodela kumbe etliniki. Swa nkoka mi nga n'wi nyiki nchumu xo nwa kumbe ku dya.

Pharafini yi na khombo swinene. Yi vanga mindzilo leyi hisaka tindlu lembe na lembe. I phoyizeni naswona yi hatlisa ku pfurha. Loko u tirhisa xitirhisiwa lexi tirhisaka pharafini, xitofu kumbe rivoni u nga swi sukeli swoxe. U nga humi eka kamara rolero, swi veke ehenhla ka nchumu lowu nga andlaleka naswona lowu nga ninginikiki ku sivela ku wa. Tivonele leswaku a xi nga wisiwi hi swifuwana kumbe vana. Xo hetelela, loko u tirhisa switirhisiwa leswi tirhisaka pharafini, u fanele ku tshama na bakiti ra sava ekusuhi. Mati a ma nge swi koti ku timela ndzilo lowu vangiweke hi pharafini. Hi ntiyiso, mati ya nga nyanyisa ndzilo ku hangalaka. Ndzilo wo vangiwa hi pharafini wu nga timiwa hi sava kumbe vatimela-ndzilo.

Endzhaku ka ku howisa tigolo, vafana va lwile nyimpi ya vutomi.

Siku:

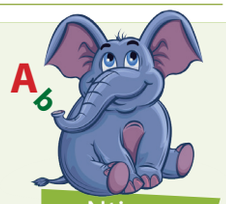

Ntivo-marito

Dirowa ntila ku yelanisa marito lama nga laha henhla ni marito-fularha ya wona lama nga laha ehansi.

oma	chela	pfurha	hatlisa	hi xihatla

tima	tsakama	chululа	hi ku nonoka	hlwela

A hi tsaleni

Hlaya atikili kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Boxa vito ra phephahungu?	
Boxa nhlokomhaka?	
Boxa ntila wa manghenelo?	
Boxa ndzimana yo sungula?	
Boxa siku ra phephahungu?	
Xana khombo leri ri humelele hi siku rihi?	
Boxa hungu ra xifaniso?	

A hi tsaleni

Tlhela u hlamusela xitori xo nwa pharafini hi xihoxo.
Tirhisa marito lama nga laha hansi ku ku pfuna.

Xosungula
Kutani
Endzhaku ka sweswo
Eku heteleleni

Xana ku na yini emahungwini?

A hi vulavuleni

U ta fanela ku tsala atikili ya phephahungu hi xiphiqo xa muganga wa n'wina.

Vanghana va ntlhanu va fanele ku ku byela loko xin'wana xa leswi xi ri xiphiqo eka vona. Khalara xiphemu xin'wana na xin'wana loko va xi boxile. Kumisisa lexi nga xiphiqo eka vona hinkwavo. Vulavula na vona hi leswi u lavaka ku tsala hi swona.

- Tirhisa mepe wa miehleketo ku ku pfuna ku kunguhata xitsalwana
- Tsala mpfapfarhuto wo sungula
- Kombela munghana wa wena leswaku a hlela ntirho wa wena
- Pfuxeta xitshuriwa xa wena kutani u lulamisa lomu ku nga na swihoxo
- Loko u hetile tsala hi vurhon'wana endzeni ka buku.

5					
4					
3					
2					
1					
	Ndzilo	**Tiphoyizeni ta le tindlwini**	**Vuhlayiseki emagondzweni**	**Makhombo ya mati**	**Ku xanisiwa ka vana**

Tirhisa mepe lowu wa miehleketo ku kunguhata atikili.

Tsala nhloko ya mahungu ya atikili ya wena		
Ku humelele yini?	Swi khumba vamani?	Xana swi humelele rini?
Xana swi humelele kwihi?	Xana swi vangiwe hi yini?	Xana swi helele kwihi?

Kombela munghana ku lulamisa. Endla ndzulamiso lowu faneleke kutani u tsala eka pheji leri u nga nyikiwa rona.

Siku:

A hi tsaleni Tsala atikili ya wena yi basa eka pheji leri u nyikiweke rona.

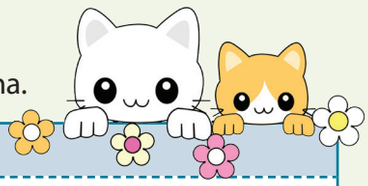

Vito ra phephahungu	Siku

Nhlokomhaka

Ntila wa manghenelo	Vito ra Mutsari

Ndzimana yo rhangela

Tsala mahungu

	Tsala mahungu
	Tsala hungu ra swifaniso

Leswi dikixinari yi hi byelaka swona

A hi hlayeni

Dikixinari yi ku byela tinhlamuselo ta marito na leswi ya vurisiwaka xiswona. Marito eka dikixinari ya longoloxiwile hi nongonoko wa tialifabete.

Marito yo letela kumbe marito ya nhlokomhaka ephejini ehenhla ya ku byela rito ro sungula na rito ro hetelela ephejini ro karhi.

Rito ro sungula leri nga tsariwa hi ku tikisa ri vitaniwa rito leri tsariweke. Rito leri tsariweke ri tsariwile hi ku tikisa.

Ekusuhi na rito leri tsariweke ku na rito leritsongo leri kombisaka xihluvi xa mbulavulo no kombisa vunyingi bya rito leri. Ri hi byela loko rito ri ri riviti, riendli, rihlanganisi kumbe vunyingi sweswo-sweswo.

mali

a b c d e f g h i j k l **Mm** n o p q r s t u v w x y z

mali RIVITI xuma, swingwece na tirhandi

mati RIVITI swihalaki, ya huma eka mpfula, ya kumeka emilambyeni

mbuti RIVITI xifuwo, xi laveriwa nyama, masi na dzovo

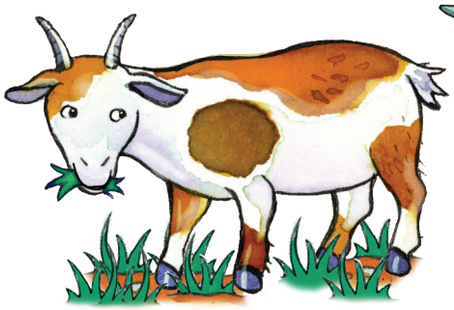

mbyana RIVITI xiharhi, xifuwana,

mfenhe RIVITI xiharhi xa nhova, xi tshama emirhini

mfutsu RIVITI xibodze

mhangela RIVITI huku ya nhova

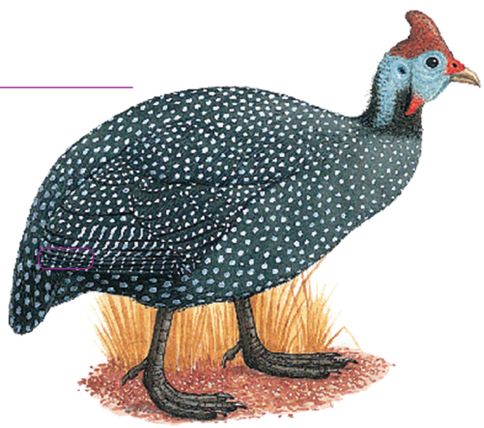

mhelembe RIVITI xiharhi xa nhova xa rimhondzo rin'we

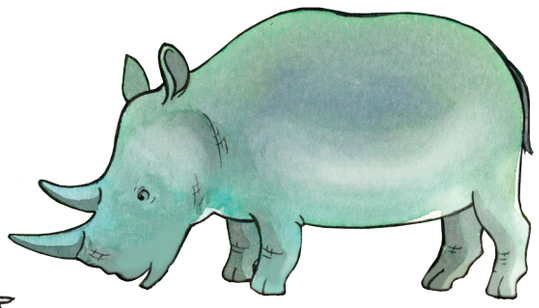

miri RIVITI xivumbeko xa munhu kumbe xiharhi

mita RIENDLI swakudya swi rhelela swi ya ekhwirini

mongolo RIVITI ngati leyi humaka hi tinhompfu

mova RIVITI swimilana swa chukele

mpahla RIVITI nhundzu, tinguvu

mpecane RIVITI nketani

muaki RIVITI munhu loyi a akaka miako

muchayeri RIVITI munhu loyi a fambisaka xo famba hi xona

mulungu RIVITI munhu wa nhlonge yo basa

mune RIHLAMUSERI rihlayi, nhlayo

murhi RIVITI ximilana lexi kulelaka ehenhla

93

muyobva

murimi RIVITI munhu loyi a byalaka swimilana, matsavu

musa RIVITI tintswalo, ntwelo-vusiwana

musi RIVITI xigayo xo tirhisiwa na tshuri

musumi RIVITI murhangeri wa ntlawa wa vayimbeleri

mutsari RIVITI munhu loyi a tsalaka tibuku

mutsendzeleki RIVITI munhu la fambaka hinkwako

mutswari RIVITI manana kumbe tatana

mutwa RIVITI xo tlhava

muvatli RIVITI mutshila wo endla switirhisiwa hi misinya

muxiji RIVITI ximilana xa miroho

muyimeri RIVITI munhu la ku sirhelelaka

muyobva RIVITI banana, muhandzu

a b c d e f g h i j k l **Mm** n o p q r s t u v w x y z

Nhlamuselo yi hi byela leswi rito ri vulaka swona. Loko ri ri na tinhlamuselo to tala, tinhlamuselo ta nambariwa.

Tinhlamuselo tin'wana ti na xivulwa xa xikombiso lexi kombisaka leswi rito ri tirhisisiwaka xiswona.

Xana wa ha tsundzuka?

A hi tsaleni

Tata swivandla leswi pfulekeke hi marito lawa ya faneleke.

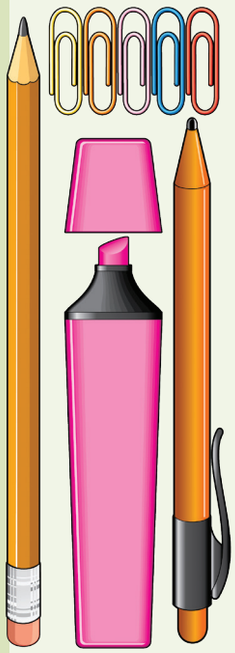

Hi Ndzi	_____ tsakile hikuva u vuyile. _____ tsakile hikuva hi hlurile eka ntlangu wa bolo.
U A hi	_____ fikile a hlayisekile ekaya. _____ chavile hikuva a yi sungula ku na.
U ta ndzi Va huma	_____ endzela loko xikolo xi huma. _____ erendzweni ra ntlangu wa bolo.
tsutsumile tsutsuma	U _____ a tsemakanya patu. Va _____ mpfhuka wa timitara ta 100.
veka va veka	Ndzi _____ buku ya mina ebegeni. Vana _____ tibuku ta vona etibegeni.
tsema tsemile	Tolo ndzi _____ khekhe ra siku ra ku velekiwa. Va _____ khekhe va nwa tiyi.
va yimbelela yimbelela	Vana _____ risimu ra siku ra ku velekiwa. Nomsa u _____ na vona.
yi u na	Xana _____ yona buku ya mina? U _____ tekile.

A hi tsaleni

Vuhlayiseki efonini ya mina

Kuma tinomboro leti faneleke kutani u tsala laha ku faneleke.

Maphorisa	10111
Ambulense	10177 112 loko u tirhisa selula foni
Ndzhawu ya swa tiphoyizeni	Gauteng: 0800 111 229 (ya mahala) KwaZulu-Natal: 0800 333 444 (ya mahala) Eka swifundza hinkwaswo: 021 9316129
Nomboro yo pfuna vana	0800 055 555 (ya mahala) 0800 123 321 (24 wa tiawara, ya mahala)
Vatswari va mina	
Loyi ndzi nga n'wi tshembaka	
Tin'wana	

Siku:

A hi tsaleni

Hlanganisa swivula leswi landzelaka hi ku tirhisa marito lawa ya landzelaka. Tsala eka xivandla lexi u nyikiweke xona.

na | hikuva | kutani | kambe

Jabu u tsakela juzi ya xilamula.	U tsakela juzi ya mango.
Hi tshunelele xikolo.	Ndzi nga famba ndzi ya exikolweni.
U tshamela ku lahleka.	A nga na mepe.
Ndzi tsakela ku hlaya tibuku.	A ndzi tsakeli ku hlaya ta mafenya.

A hi hungaseni

Pfuneta vatimela-ndzilo ku fika eka yindlu leyi tshwaka.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Jojo u ya exikolweni

U nga si hlaya

- Languta swifaniso na tinhlokomhaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavulaka hi swona.
- Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

- Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke. • Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

A hi vulavuleni

Languta xifaniso na nhlokomhaka ya ntirho kutani mi burisana leswaku xana xitori xi nga vulavula hi yini. Xopela xitori hi ku hlaya ntila wo sungula na wo hetelela eka ndzimana yin'wana na yin'wana.

Anakanya hi ndlela leyi a a wu ta titwa ha yona loko a wo sungula xikolo xintshwa.

A hi hlayeni

Hlaya xitori kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

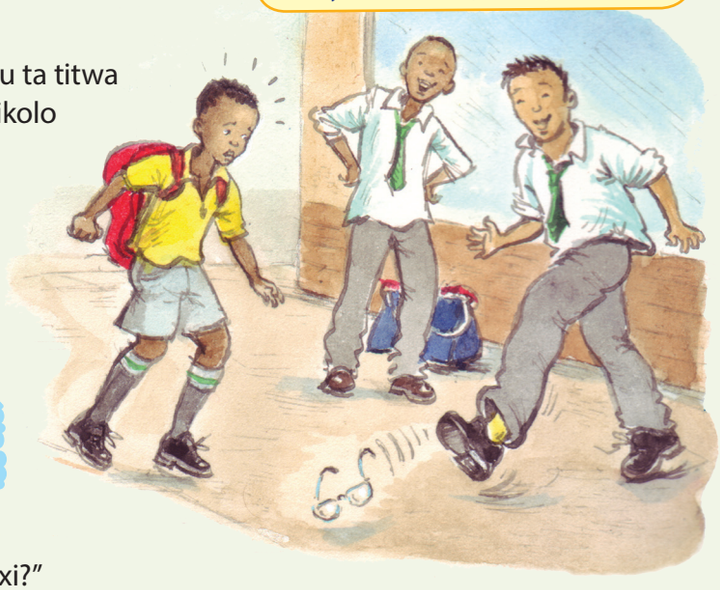

Jojo a ri eku nonoheriweni exikolweni.
"Hikokwalaho ka yini ndzi tile eka xikolo lexi?"
a hlevetela a karhi a tshama ehansi mavoko ya pfarile xikandza. "Vana lava va ni lunya!"

Lembe leri nga hundza Jojo u sindzisekile ku ya tshama na tata wa yena eGauteng. A boheka ku sukela mana wa yena na sesi wa yena eLimpopo. A boheka na ku sukela xikolo xa muganga wa vona, na vanghana va yena. Sweswi u tshama eJoni, naswona u nghena eka xikolo lexikulu xa vadyondzi va kwalomu ka gidi.

Loko Jojo a ha ku fika eka xikolo lexintshwa, vadyondzi a va n'wi languta hi tihlo ra swivutiso, Xinghezi xa yena a xi nga ri kahle hikuva a nga vulavuli Xinghezi exikolweni xa yena xa le kaya. Vana a va n'wi koya hikuva a solekile naswona a ambala manghilazi yo bumbula. Eka xikolo xa yena xa khale vana a va amukelana leswi a va ri xiswona. A tsundzuka vanghana va yena va le xikolweni xa yena xa khale na nhlayiseko. A tsundzuka mana wa yena na sesi wa yena.

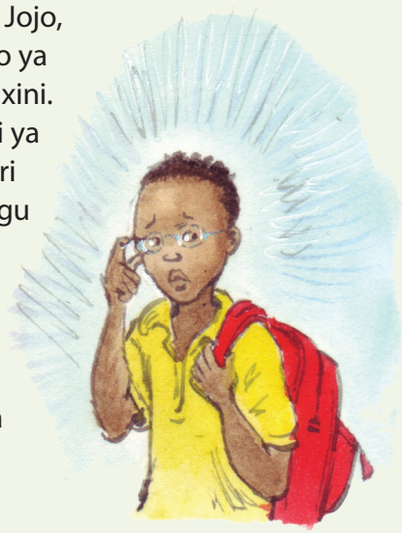

Un'wana na un'wana eka xikolo lexintshwa a languteka a zimukile eka Jojo, na ku va ni vuswikoti eka mintlangu. Hambileswi Jojo a nga tlangi bolo ya milenge, a tiva swo tala hi yona. A vona mintlangu leyikulu eka thelevixini. A tiva vatlangi hinkwavo na mintlangu hinkwayo. Mintlangu a yi nga ri ya nkoka eka xikolo xa yena xa khale naswona vatswari va yena a va nga ri na mali yo n'wi xavela tikhokho. Kambe eka xikolo lexintshwa mintlangu hinkwayo a yi ri kona. Loko u ri kahle eka mintlangu a wu tekeriwa enhlokweni. Loko u ri tshelwa a wu nga tekeriwi enhlokweni.

Siku rin'wana ni ndzhenga, loko vana va kongomile erivaleni ra mintlangu, Jojo u yimile a hlalela, a navela onge a nga va na matimba yo famba na vona. Kambe a nga ri na wona. Kutani u kongomile ekaya a ri swakwe.

Siku:

U fambile hi patu ra yena ra ntolovelo, leri a ri hundza ehenhla ka buloho, ri hundza vhengele ro xavisa swa mintlangu, ri hundza Wimpy kutani a hundza emasin'wini. Jojo a ha ku hundza buloho loko a yimisiwa hi ntlawa wa vaxanisi.

Un'wana wa vafana lavaya u vutlile bege ya Jojo. Va sungula ku hoxana hi yona. Kutani Bruce, un'wana wa lavakulu exikolweni, a ba mafoayisi ya Jojo ya wa. A ya rhwalela a tsutsuma na wona. Jojo a xavelela leswaku a n'wi vuyisela. "Ndza kombela, a ndzi voni loko ndzi nga ri na wona," a huwelela. Kambe Bruce u ya hoxile exikarhi ka patu. Jojo u korhamile a ya rhwalela. A langutele ku ya kuma ya endle swiphemuphemu kambe a swi vanga tano. Nkateko ya werile ehenhla ka khadibokisi ro basa leri endleke leswaku ya nga fayeki.

Jojo u tlakurile bege na mafoayisi. Kutani a rhwalela bokisi leri ya nga wela eka rona. A ri ri na ntikelo. A ri ninginisa. A ku ri na xanchumu endzeni!

A hi tsaleni

Pimanisa leswi Jojo a hanyisa xiswona na leswi a hanyisaka xiswona sweswi.

	Leswi a swi ri xiswona	Leswi swi nga xiswona sweswi
Ndyangu	A hanya na manana wa yena na sesi wa yena.	U tshama na tatana wa yena.
Xikolo		
Ririmi		
Vanghana		
Mintlangu		
Matitwelo		

A hi endleni xintlangwana

Vulavula hi leswi u hleketaka leswaku xitori xi ta herisa xiswona. Endla makumu ya xona kutani u endla xintlangwana.

A hi tsaleni

Tsala mahetelelo ya xitori.

TEACHER: Sign Date

Ku humelele yini hi Jojo?

A hi hlayeni

Hlaya xitori hinkwaxo. Loko u xi hetile, vonani leswaku i xa mani lexi nga na mahetelelo yo yelana na ya xitori lexi.

Jojo a ninginisa bokisi nakambe. A ri hundzuluxela ku vona loko ri nga tsariwanga vito ra n'wini wa rona. U ri pfurile hi vuxiyaxiya kutani u hlamarisiwile hi ku kuma khokho ya xinene. U halaharile ku lava ku vona loko yi nga wisiwanga hi munhu. U yi ringetile kutani yi ku n'wi kwatsa! "A swi pfuni nchumu," a tibyela. "Yo va yoxe!"

Hi nkarhi wolowo, muxavisi a hoxa leyin'wana. "A hi nga ti xavisi", a byela Jojo. "A hi tirhisela vaxavi ku ringeta loko va lava sayizi," a hlamusela. "I titsongo swinene a hi nga ti xavisi."

Jojo a rhwalela khokho. A ku ri ya ximatsi. "Ta ndzi ringana!" ku vula Jojo hi nyanyuko a ri karhi a boha tintambhu.

"I ta wena ke!" ku huwelela muxavisi. "Hi ta kuma tintshwa mundzuku naswona hi awara ya nharhu namuntlha, Big Ben, mutlangi lonkulu wa xipanu xa Bears xa le Nghilandi u ta ku endleni ka vunavetisi. Sweswi ndzi basisa vhengele."

Hi nkarhi wolowo, Big Ben a fika.

"Heyi, mufana!" a huwelela Jojo. "Ndzi ya dyondzisa vana va xikolo eka xitarata lexi landzelaka. A wu swi lavi ku famba na mina?"

"A ndzi nge swi koti, nkulukumba", ku hlamula Jojo. "A ndzi yi koti bolo. Kahlekahle a ndzi koti nchumu, nkulukumba."

"U nga vuli tano mufana wa mina, xana hi wena mani?" Big Ben a vutisa.

"Jojo, nkulukumba."

"Tana Jojo, u ta va lonkulu!" Jojo a nga ehleketangi kambirhi, Big Ben a longoloka na yena va tsemakanya buloho va kongoma rivala ra mintlangu.

"U endla yini laha?" ku vutisa mudzaberi a langutile Jojo.

"Jojo u na mina , u le tlhelweni ra mina," ku vula Big Ben. "Tana Jojo, ndzi lava leswaku u ya tlanga tanihi mutlanginkulu. U nga susi mahlo ebolweni, nakambe tsundzuka leswaku u ni tintanghu ta mihlolo!"

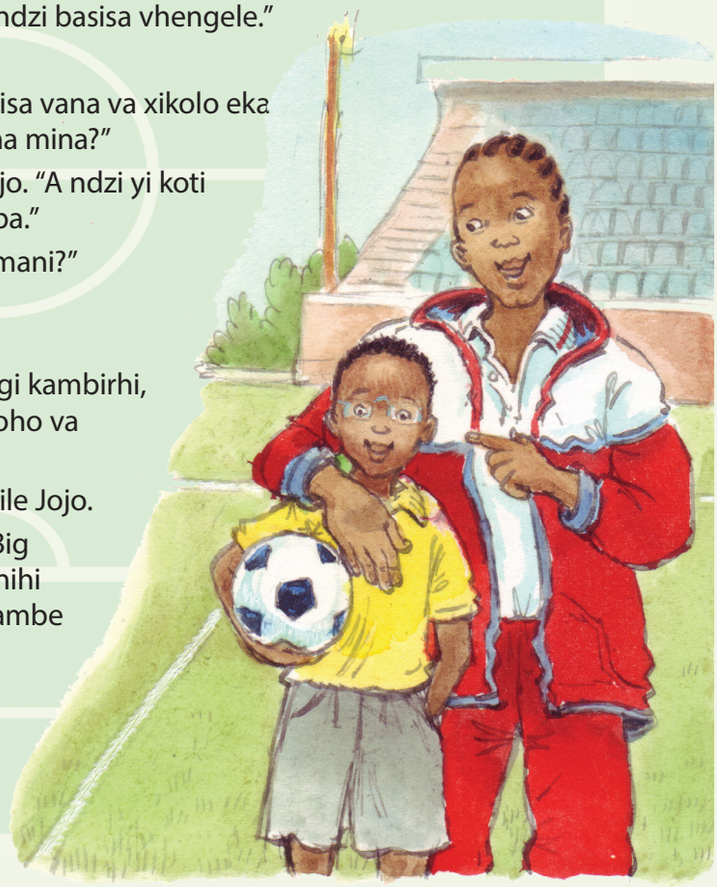

Siku:

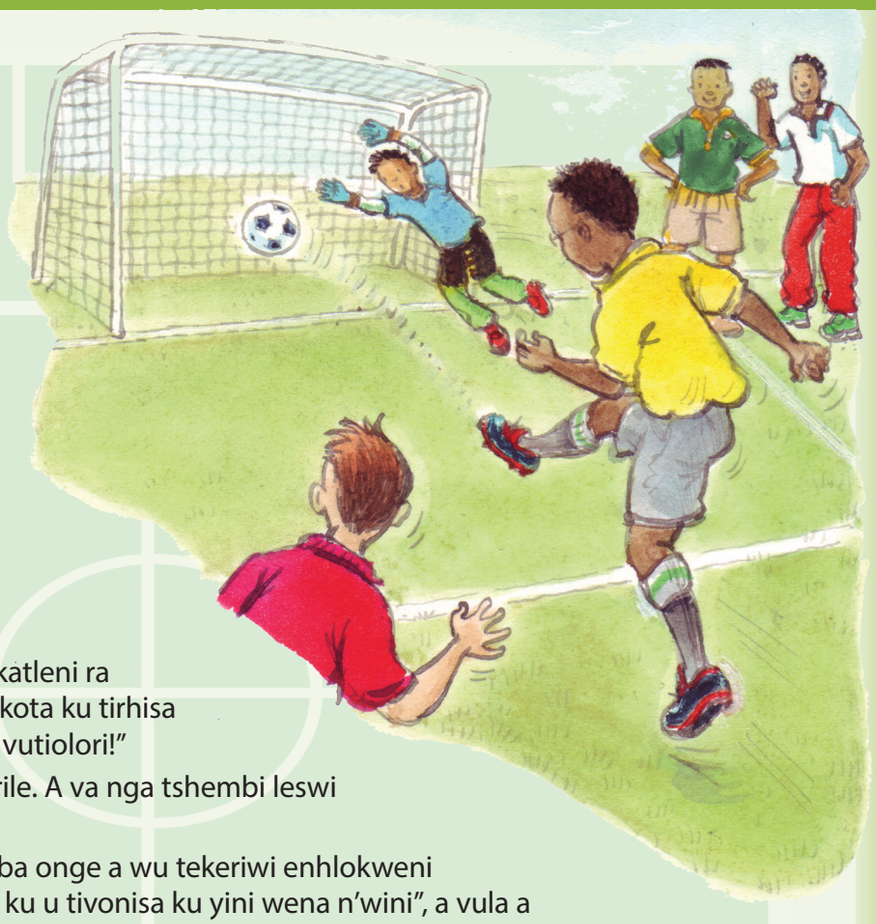

Jojo a ambala manghilazi ya mahlo ya yena a sungula ku dirivula erivaleni.

A swi endla onge tikhokho hi tona a ti tlanga. A dirivula a raha, ntshungu wu sungula ku huwelela "Jojo! Jojo!"

Kutani Jojo a hluleka ku hundzisela bolo eka un'wana.

"Heyi, Jojo, tirhisa tintanghu ta mihlolo, m'fana!" ku huwelela Big Ben.

Jojo a howisa, a tlhela a howisa nakambe.

Big Ben a veka dyivoko dya yena ekatleni ra Jojo a ku, "U tirhile, m'fana. Wa swi kota ku tirhisa tikhokho. Yana emahlweni u endla vutiolori!"

Bruce na vaxanisi-kulobye va hlalerile. A va nga tshembi leswi a va swi vona.

"Jojo", ku vitana Big Ben, "swi tikomba onge a wu tekeriwi enhlokweni eka ndhawu leyi. Mhaka ya nkoka i ku u tivonisa ku yini wena n'wini", a vula a kombetela nhloko.

Na mudzaberi a hlamarile. "U tlangile kahle swinene, Jojo. Xana u ta va xirho xa xipanu?" a vutisa.

"E-e ndza khensa, mudzaberi", ku vula Jojo. "Ndzi kahle, nkulukumba."

"Swi ya hi ku mina ndzi ehleketa yini hi mina n'wini,"a tihlevetelela.

Ku suka kwalaho, xin'wana na xin'wana lexi a xi endleke na laha a yeke kona Jojo a titwa a ambele tikhokho ta mihlolo.

A hi vulavuleni

Pimanisa swihlawulekisi swa **Bruce muxanisi** na **Big Ben mutlangi** wa bolo wa ndhuma.

- Hi swi tivisa ku yini leswaku Big Ben u na rirhandzu?
- Kuma u tlhela u khwatihata swivulwa exitorini leswi kombaka leswaku Big Ben u hlohletele Jojo.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Anakanya hi Jojo

A hi tsaleni

Hlaya xitori xa tikhokho ta Jojo kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

	Hikwalaho ka yini Jojo a nga tsakangi eku sunguleni ka xitori?
A	A ri hava tikhokho.
B	A nga ri eka xipanu.
C	A nga swi koti ku tlanga bolo.
D	Vafana lavakulu a va n'wi xanisa.

	Xana hi rihi hungunkulu ra xitori lexi?
A	Tsutsumela kule na makhombo
B	U va na ku titshemba
C	A nga swi koti ku tlanga bolo
D	Vafana lavakulu a va n'wi xanisa

	Hikwalaho ka yini muxavisi a cukumete tikhokho?
A	A ti onhakile.
B	A a ri na ntanghu yin'we.
C	A nga ha ti tsakeli.
D	Vanhu a va ti ringetile. A nga ha ta ti xavisa.

	Xana Jojo a famba hi patu rihi loko a ya ekaya?
A	Buloho, Wimpy, vhengele ra swa mintlangu, masimu
B	Buloho, vhengele ra swa mintlangu, masimu, Wimpy
C	Buloho, vhengele ra swa mintlangu, Wimpy, masimu
D	Wimpy, vhengele ra swa mintlangu, masimu, buloho

Sweswi □ gwajula marito lama kotaka ku hlamusela mahanyelo ya Big Ben na Bruce.

Big Ben

tintswalo	□		ku pfumala mahanyelo
ku tlhariha			vuphuta
ku tsaka			ku hlundzuka
ku pfuna			ku pfumala mpfuno
xivindzi			vutoya
ntamu			ku tsana

Bruce

tintswalo		□	ku pfumala mahanyelo
ku tlhariha			vuphuta
ku tsaka			ku hlundzuka
ku pfuna			ku pfumala mpfuno
xivindzi			vutoya
ntamu			ku tsana

Tsala mintila mimbirhi hi leswi Big Ben a swi endleke leswi nga endla leswaku Jojo a titwa kahle.

1

2

Siku:

Xana matitwelo ya Jojo ya cincile njhani exitorini?

Eku sunguleni ka xitori Jojo a titwa

hikuva

Kambe eku heteleleni

A hi tsaleni

Tiveke exiyin'weni xa Jojo. Tsala dayari u kombisa leswi ku humeleleke hi siku leri. Sungula hi leswi Jojo a titwisa swona emasungulweni kutani u hlamusela leswi nga humelela loko Big Ben a famba na yena erivaleni ra mintlangu. Tsala eka nkarhi lowu nga hundza u tirhisa munhu wo sungula.

Eka Dayari *Siku:*

A hi tsaleni

Tsala marito lama faneleke.

Riendli

Riendli ri hi byela leswi nhlokomhaka yi endlaka swona. Ri hi hlamusela leswi mhaka yi humelerisaka xiswona. Mhaka yi nga humelela **katsongo**, **katsongonyana** kumbe yi humelela hi ***katsongo swinene***.

- Xivumbeko xa riendli xi hi byela xiyimo xa leswi mhaka yi humelerisaka xiswona, hikwalaho hi nga swi kota ku pimanisa swilo swimbirhi kumbe swinharhu.

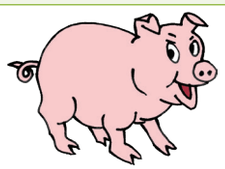

nonoka

nonoka ngopfu

hatlisanyana

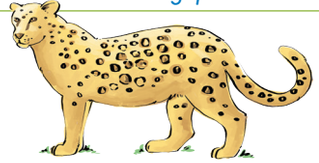

TEACHER: Sign Date

Ku tsala papila

A hi tsaleni

Tiveke ka xiyimo xa Jojo. Tsalela munghana wa wena papila loyi a nga exikolweni lexi a wu nghena ka xona loko u nga se ta eJoni. Eka papila ra wena n'wi hlamusele hi ta xikolo xa wena lexintshwa. Tlhela u hlamusela leswi humeleleke siku u kumeke tikhokho.

Tirhisa mepe wa miehleketo ku kunguhata papila ra wena.

1

2

3

4

Siku:

A hi tsaleni

Tirhisa mepe wa miehleketo ku ku pfuna ku tsala papila ra Jojo leri yaka eka munghana wa yena eka xikolo xa khale.

Tirhisa mepe wa miehleketo na swifaniso kun'we na swiringanyeto leswi nyikiweke eka ndzimana yin'wana na yin'wana. Tsala papila ra wena eka mpfapfarhuto wo sungula kutani u nyika munghana wa wena a ri hlela. Endzhaku tsala swi basa eka pheji leri.

Tsala adirese

Siku

1

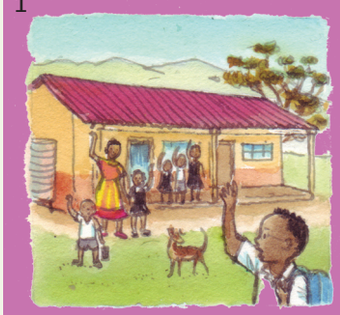

Eka

Boxa hilaha u vavisekeke hakona loko u rhurha.

2

Hlamusela ta xikolo lexintshwa, vana na matitwelo.

3

Hlamusela hilaha vaxanisi va ku tekeleke mafoayisi hakona.

4

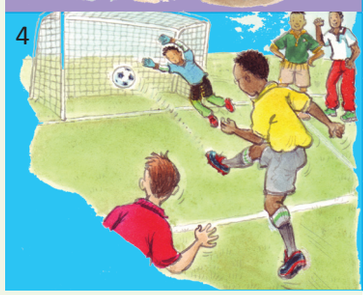

Hlamusela hilaha Big Ben a ku pfuneke ku titwa ku antswa hi wena n'wini.

Munghana wa wena

Tsala vito ra mutsari wa papila

TEACHER: Sign Date

Ku hlaya dayari

A hi hlayeni

Namuntlha ndzi tlangile bolo ya milenge. Hi hlurile hi tinharhu eka tandza. Endzhaku ka sweswo manana u ndzi yisile eka Wimpy. Ndzi xavile bega na machipisi. Ndzi vonile Bongi na buti wa yena.

Endzhaku ka sweswo, hi awara ya mune nindzhenga hi endzerile khazi Cecily. Hi tlangile khirikhete endzhaku ka yindlu. Ndzi bile tsevu kutani a ndzi humesa. A swi tsakisa.

Sungula ndzimana yin'wana na yin'wana hi rito ro komba nkarhi.

Tirhisa munhu wo sungula "Ndzi".

Vula leswaku i mani, i yini, swi humelela rini naswona kwihi.

A hi hlayeni

Hlaya dayari leyi tsariweke hi munghana wa Jojo wa le switandini, kutani u hlaya dayari leyi tsariweke hi Charlie, un'wana wa munghana wa Jojo.

Eka dayari

Namuntlha ndzi hubutile tanihi ntolovelo. Ndzi pfunile kokwana wa xisati ku ka mati exiphayiphanini kutani ndzi tsutsumela bazi ro ya exikolweni. A ndzi nga tsakangi hikuva muakelani a ha ku ndzi nyika ximanga xo saseka, a ndzi navela ku tshama ekaya ndzi tlanga na xona.

Loko hi chayela hi kongoma edorobeni, muchayeri wa bazi u kumile leswaku vhilwa a ri poncile. Hi bohekile ku yima leswaku a cinca thayere. Vakhandziyi vo tala a va khunguvanyekile hikuva a va hlwela entirhweni. Va nyanyile ku hlundzuka loko muchayeri a vula leswaku a nga na rin'wana vhilwa naswona swi ta teka awara na hafu leswaku ku ta bazi rin'wana. A ndzi nga hlundzukanga na katsongo. Ndzi vuyele ekaya ndzi ya tlanga na ximanga xa mina.

Sarah

Siku:

Eka Dayari

Ndzi vile na nkarhi wa kahle swinene namuntlha. Hi humile rendzo-dyondzo hi xikolo hi kongoma eCradle of Humankind exifundzeni xa N'walungu-Vupeladyambu. Swi teka awara ku suka eJoni. Hi vonile na mabaku ya Sterkfontein na ndhawu laha masalela ya "Manana Ples" na "Xipalapala" swi nga thumbiwa kona. Masalela kumbe marhambu lawa ya na kwalomu ka 3,3 wa mamiliyoni ya malembe. Swi endle ndzi twa siku ra mina ra ku velekiwa ri nga ri na nkoka.

Xo susa ntsako ku vile ku chayela hi tlhelela ekaya. Rendzo ro vuyela ekaya a ri lehile swinene na kona a ndzi sungula ku khoma hi xirhami. Khombo i ku va ndzi rivele jesi ra mina ra xikolo eka ndhawu liya, loko ndzi fika ekaya manana a hlundzukile swinene.

Charlie

Ku fikelela

A hi tsaleni

Endla dayari ya wena ya masiku manharhu lawa. Tsala leswi u swi endleke eka siku rin'wana na rin'wana, matitwelo ya wena, leswi ku tsakiseke na leswi swi ku khunguvanyiseke.

Eka Dayari Siku ra n'hweti: Siku:

Eka Dayari Siku ra n'hweti: Siku:

Eka Dayari Siku ra n'hweti: Siku:

Siku:

Ntivo-ririmi

A hi tsaleni

Tsala xivumbeko lexinene xa marito lama nga endzeni ka swiangi ku hetisa swivulwa leswi.

Muxanisi wa (hatlisa) _____ ku tlula Jojo.

Ndzi ta (fika) _____ eka kokwana.

Jabu u (tlula) _____ ehenhla.

Sarah a (hlwela) _____ ku tlula lavan'wana.

Refilwe u (rindza) _____ bazi.

Timboni edorobeni ti (vona) _____ ku tlula emakaya.

A ndzi (tsaka) _____ ku tlurisa loko ndzi hlula eka mphikizano.

Hi ximumu ndzi etlela (vusiku) _____ .

A hi tsaleni

Avanyisa marito ku ya hi mapeletwana kutani u boxa leswaku rito rin'we ri vumbiwe hi mapeletwana mangani.

Peletwana ri vumbiwa hi xitatisi na xitwari. Hi na marito ya peletwana rin'we, mambirhi, manharhu, sweswo sweswo.

xi/mu/mu	3	tlhariha	tsutsuma
chava			
aneka			
hayeka			
cukumeta			
tsaka			
tirha			
avanyisa			
tlhariha			
luma			

TEACHER: Sign _____ Date _____

Ku languta ririmi

A hi tsaleni

Riengeteri ra ndhawu

Riengeteri ra ndhawu ri hi byela laha swilo swi nga kona. Tirhisa maengeteri ya ndhawu ku hetisa swivulwa leswi landzelaka. Tirhisa rito rin'we kan'we.

hinkwako

ekusuhi endzeni ematlhelo ehandle ehenhla

U nga tlangeli endlwini. Famba u ya tlangela _____ .

Ndzi langutile _____ ka kamara.

John u langutile _____ kambe a nga kumangi foni.

Veka buku _____ ka tafula.

Va tshama _____ na muako wa kereke.

U fanele ku languta _____ hinkwawo u nga si tsemakanya patu.

Xivulwana xa riviti

Hlaya swivulwana leswi kutani u hetisa ku ya hi ku twisisa ka wena.

Nhlalala yi sasekile.

Bodo ya Mandu _____ .

Sorokisi _____ .

Masiku ya ku pfala ka xikolo _____ .

Xikanyakanya xa mina _____ .

Ku tlanga mintlangu _____ .

Chokoleti yi _____ .

Siku: _____

A hi tsaleni

Swivulwana swa riviti

Hetisa swivulwa leswi landzelaka.

Xana i xitsalo xa mani lexi? A ndzi swi tivi leswaku i xitsalo xa mani.
Xana u tshama kwihi? A ndzi swi tivi _____ .
Xana i mani vito ra yena? A Ndzi swi tivi _____ .
Xana u ta ta rini? A ndzi swi tivi _____.
Xana i yini lexi? A ndzi swi tivi _____ .
Xana hi yena mani? A ndzi swi tivi _____ .

Masivi-ntalo ya nsinya wa -xe

Xana wa ha ya tsundzuka masivi-ntalo ya nsinya wa –xe?

Xikombiso: Ndzi sele **ndzexe**. Gezani u fambile **yexe**.

Hetisa swivulwa hi ku tirhisa masivi-ntalo eka swivulwa leswi landzelaka.

toxe xoxe hexe voxe wexe ndzexe yexe yoxe

1 Tsakani u sele _____ ekaya.
2 Tihomu ti vuyile hi _____ namuntlha.
3 Vafana va tlanga _____ bolo ya milenge.
4 Gezani u tsala hi _____ ntirhokaya.
5 Mbyana ya mina yi sele _____ emovheni.
6 Ndzi fambile _____ loko Ntsako a arile.
7 Mina na Gezani hi ta famba _____ loko Mafemani a nga pfumeli.
8 Ximanga xa mina xi dya _____ hikuva timbyana ti dlele lexin'wana.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Tsala xitori

A hi tsaleni Kunguhata ku tsala xitori xa wena.

Xana xi ta vulavula hi yini?

Xana ku ta va mani ximunhuhatwankulu?

Xana u ta nyika hungu rihi?

Hi swihi leswi u nga kotaka ku swi endla?

NDZI KOTA KU		
hlaya atikili ya phephahungu.		
hlaya xitori.		
hlamusela xitori hi ndzandzelelano lowu faneleke.		
hlamula swivutiso swo huma eka tiatikili ta phephahungu.		
hlamula swivutiso swo huma eka xitori.		
tsala eka dayari.		
hlaya leswi tsariweke eka dayari.		
tsala mahetelelo ya xitori.		
tsala, ku hlela, ku kambisisa xitori.		
endla ndzavisiso.		
hlamusela swimunhuhatwa.		
tlhantlha marito ku ya hi mapeletwana.		
boxa maengeteri ya nkarhi na ya ndhawu.		
boxa mapfuna-riendli.		
yelanisa marito na vamavizweni va wona.		
kunguhata no tsala papila.		
kunguhata no tsala xitori.		
kunguhata no tsala eka dayari.		
bvumba atikili ya phephahungu hi ku languta swifaniso na nhloko ya mahungu.		
bvumba xitori ku ya hi xifaniso na nhlokomhaka.		
encenyeta mahetelelo ya xitori.		
sikima xitori xa atikili ya phephahungu.		
twisisa tinhlamuselo ta tinhloko ta mahungu.		
tirhisa maengeteri.		
tirhisa mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa.		
tirhisa maendli ku kombisa ku siyanana.		
tirhisa marito ya munhu.		
tirhisa swivulwana swa riviti.		
tirhisa swivulwa-hava swa riviti.		
tirhisa masivi-nene.		
tirhisa masivi-ntalo ya nsinya wa -xe.		

Endla buku ya wena n'wini eka pheji ra 101–102. Eka khavhara tsala vito ra buku ya wena. Tsala vito ra wena ehansi ka vito ra buku hikuva hi wena mutsari. Dirowa xifaniso eka khavhara. Kutani ke, tsala xitori xa wena xi va na masungulo, miri na mahetelelo.

KHAVHARA YA LE NDZHAKU

Rainbow WORKBOOKS

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena

Malembe ya wena

Laha u tshamaka kona

8

Goza ra 2: Petsa eka ntila wa mathonsi

Goza ra 3: Sitepula eka tlhelo leri

KHAVHARA

Dirowa xifaniso laha.

Tsala vito ra buku laha

Tsala vito ra wena (Hi wena mutsari).

1

Goza ra 4: Tsema laha ku tikisiweke endzhaku ko khomanisa buku ya wena hi xitepulara.

Goza ra 1: Petsa laha ka ntila wo tsemekatsemeka.

5

Yisa xitori emahlweni laha.

Dirowa xifaniso laha.

4

Tsala miri wa xitori laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula ku tsala xitori laha.

2

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitori xa wena laha.

7

Dirowa xifaniso laha.

Yisa xitori xa wena emahlweni laha.

3

Dirowa xifaniso laha.

Tsala lesvi humelelekeke emakumu ka xitori xa wena.

6

Leswinnga endzeni

Nkongomelo wa 8: Vanhu, mintlangu na kungu

Kotara ya 4: Mavhiki ya 5 - 8

Kotara ya 4: Mavhiki ya 5 - 6
Ku ya exikolweni lexintshwa

113 Khempe ya Vana 104
Ku hlaya xinavetiso.
Ku bula hi swivutiso swo huma eka xinavetiso.

114 Anakanya hi xinavetiso 106
Ku tsala tinhlamulo ta swivutiso swo huma eka xinavetiso.
Ku boxa maendli na maengeteri.
Ku hlawula maengeteri yo hlamula njhani, rini na kwihi.
Ku boxa riendli leri faneleke.

115 Ku kunguhata xinavetiso xa wena 108
Ku hetisa mepe wa miehleketo ku tumbuluxa phositara leyi navetisaka rendzo ra xikolo ehansi ka tinhlokomhaka leti vuriweke.
Ku endla phositara ku tirhisiwa tinotsi to huma eka mepe wa miehleketo.

116 Tinhlamuselo, swivutiso na swihlamalo 110
Ku boxa mabumabumeri na maviti.
Ku hikahata swivulwa hi mfanelo.
Ku boxa maendli na maengeteri.

117 Swiharhi swa nhova 112
Ku hlaya vuxokoxoko mayelana na swiharhi.
Ku tsala tinhlamulo ta swivutiso swo huma eka vuxokoxoko mayelana na swiharhi leswi nga eka tafula.
Ku yelanisa marito na tinhlamuselo ta wona.
Ku bula hi leswi dyondziweke mayelana na swiharhi.

118 Tumbuluxa mphamfulete 114
Ku hetisa nkunguhato wo endla phamfulete hi xiharhi.
Ku tsema mapheji no endla phamfulete, ku tsala vuxokoxoko hi vukheta.

119 Pheji leri tsemiwaka ra phamfulete 115

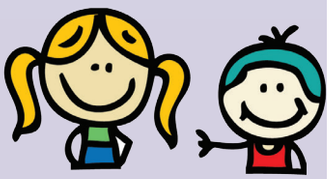

Kotara ya 4: Mavhiki ya 7 - 8
Vana vo fana na hina

120 Langutisa Kirimi 117
Ku boxa maendli, nkarhi wa sweswi na nkarhi lowu nga hundza.

121 Mufana loyi a nga rhandziki ku dyondza 118
Ku hlaya ntlangu ku tirhisiwa swimunhuhatwa hinkwaswo na murunguri.

122 Ku anakanya hi ntlangu lowu 120
Nkanelo wa ntlangu na swivutiso.
Ku tsala tinhlamulo ta swivutiso mayelana na ntlangu.
Ku dirowa swivono swimbirhi swa ntlangu no boxa ximunhuhatwankulu.
Ku boxa vamavizweni.
Ku tsala nkatsakanyo.
Ku boxa mabumabumeri.
Ku tsala nhlamuselo ya mahanyelo ya swimunhuhatwa swimbirhi.

123 Ku tsala ntlangu 122
Ku hetisa ku tsala nkunguhato wo tsala ntlangu ehansi ka tinhlokomhaka leti vuriweke.
Ku tsala ntlangu hi vukheta ku tirhisiwa nkunguhato.

124 Swimunhuhatwa 124
Ku tirhisa yelano wa switwari ku vumba mavito ya swimunhuhatwa eka ntlangu wa vona.
Ku vumba marito ku tirhisiwa onomatopiya.
Ku endla phositara yo navetisa ntlangu.

125 Nhwana wa ndzhuti a ponisa siku 126
Ku hlaya ntlangu.
Ku bula hi xitori.

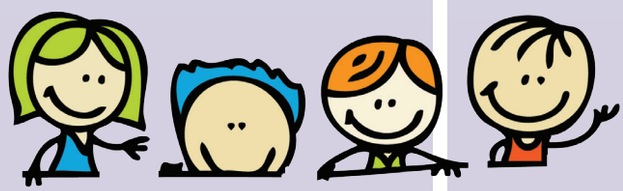

126 Ku ehleketa hi xitori 128
Ku encenyeta xitori.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka ntlangu.
Ku boxa swivulwana-hosi.
Ku hetisa swihlambanyiso.

U hlawulekile 130

Khempe ya Vana

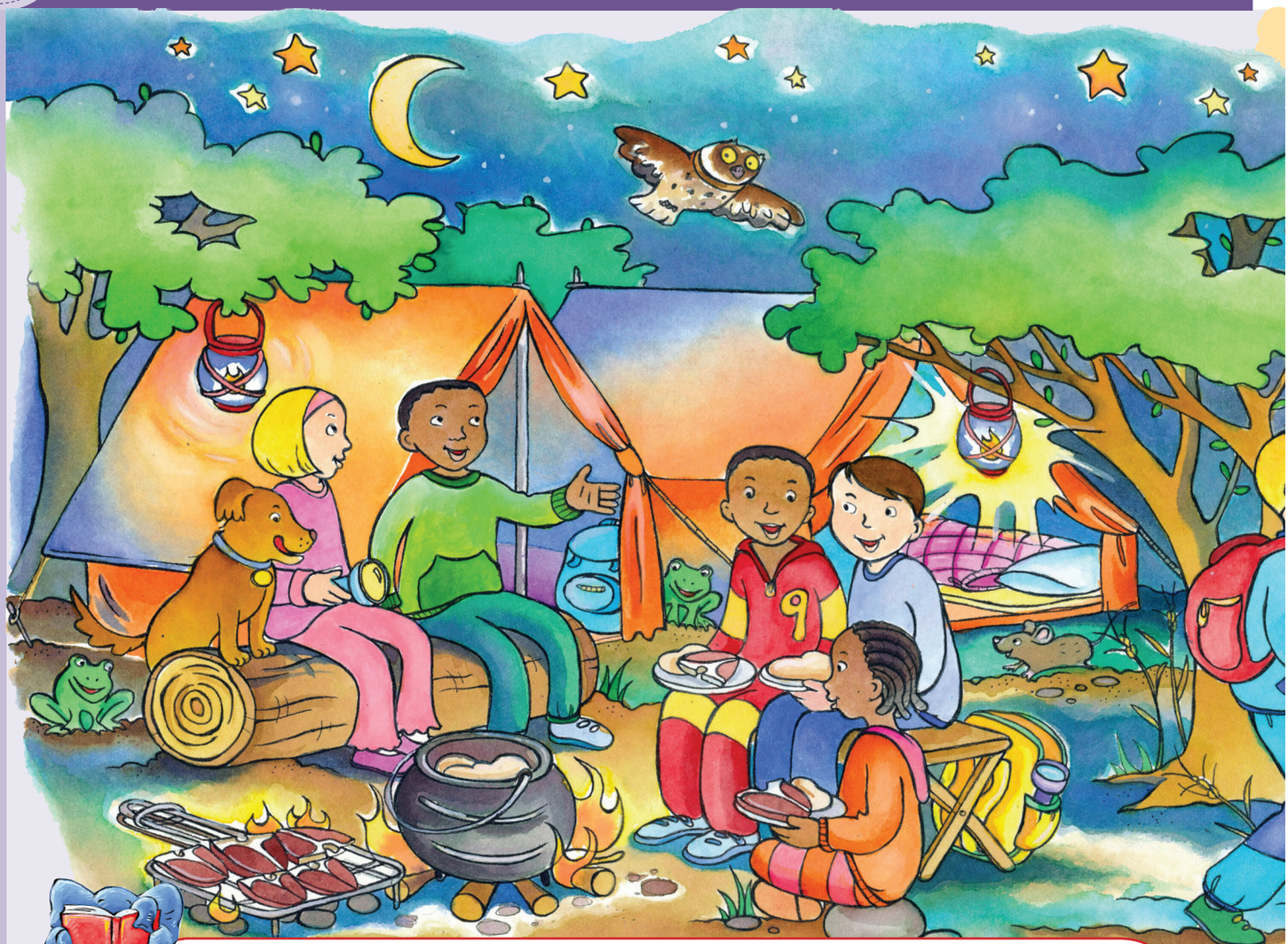

A hi hlayeni

KIDDY CAMP yo antswa eAfrika-Dzonga

Khempe ya vana vo hlawuleka hi tiholideyi yi nyika tikhempe leti taleke hi migingiriko ya vana va malembe ya le xikarhi ka 8 na 12. Tsarisela tiholideyi ta ximumu sweswi leswaku u ta kuma nkarhi wo xonga wo khempa ekaya ra swiharhi. U ta hlayisiwa hi vatirhi va ntokoto lava nga ta vona leswaku wa hlayiseka naswona lava faneleke ku tiphina!

Ringeta migingiriko leyintshwa, kuma vanghana lavantshwa, vona swiharhi leswintshwa u tlhela u khida eka mati lamantshwa! Ku tlurisa kwalaho va na na nkarhi wo tiphina! Vatswari va wena va ta va na ku rhula ka miehleketo, loko wena u ri karhi u hlayisiwa hi tintswalo na ku tiphina ku tlula mpimo!

Siku:

Un'wana na un'wana u kuma xanchumu!

TIPHINE

Ndzilo wa le khempeni

Ku famba nivusiku

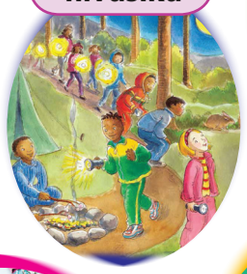

Mintlangu

Khasele ya ku tlulatlula

Ku chayela mi vona swiharhi

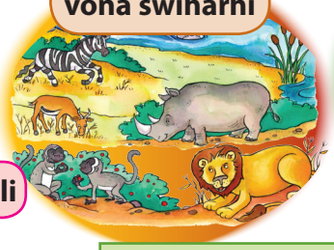

Ku hlalela tinyenyana

Vutshila na vuvatli

Ku hlambela

KHEMPE YOXE YA VANA!

Yi nyika n`wana un`wana na un`wana ntokoto lowu wu nga ta endla leswaku a navela ku tlhelela!

Fonela Kiddy Camp eka 20121 212
Ntsengo: R300
Masiku: Musumbhunuku ku fika Ravuntlhanu loko xikolo xi pfarile.
Tana na swo hlambela hi swona, xo sivela dyambu na magogolosi.

A hi vulavuleni

Langutisa xinavetiso kutani mi kanela leswi landzelaka na munghana wa wena.

- Xana mutsari u tirhisa yini ku koka rinoko ra vahlayi?
- Hi tihi tinhlokomhaka leti tikisiweke?
- Ku na swihlamalo swingani eka xinavetiso?
- Hikokwalaho ka yini xinavetiso lexi xi ri na swifaniso swo tala?
- Xana xi kongomisiwe eka vamani? U nga gwajula mabokisi yo hlaya. Seketela xivangelo xo gwajula bokisi.

Vafana	Vanhwanyana	Va malembe ya 4 ku fika eka 7	Va malembe ya 8 ku fika eka 12	Vadyuhari	Vantshwa

TEACHER: Sign _____ Date _____

Anakanya hi xinavetiso

A hi tsaleni

Languta xinavetiso eka pheji leri hundzeke kutani u hlamula swivutiso.

Xana ku navetisiwa yini?
Xana xi kongomisiwe eka vamani?
Xana marito ya “xanchumu xa un’wana na un’wana” swi vula yini?
Xana n’wana loyi a nga mutsoniwa a nga endla yini ekhempeni?
Xana u nga ya eka khempe leyi hi mahela-vhiki?
Hikokwalaho ka yini xinavetiso xi ku “ku hlayisiwa hi xipanu xa ntokoto”?
Longoloxa leswi u nga tiphinaka hi swona loko u endzela khempe leyi.

Xana hungu leri ri vula yini?

KHEMPE YOXE YA VANA!

Yi nyika n`wana un`wana na un`wana ntokoto lowu wu nga ta endla leswaku a navela ku tlhelela!

Hikwalaho ka yini u fanele ku ta na swo tota swo sivela ku hisiwa hi dyambu?
Hikwalaho ka yini vatswari va wena va ta va na ku "rhula ka miehleketo" loko wo va u ri ekhempeni?

Siku: _____

Maendli na maengeteri

A hi tsaleni

Khwatihata maendli eka swivulwa leswi. Endzhaku bana xirhendzevutana eka maengeteri lama hlamuselaka riendli ra kona.

N'wana u rila swinene.
Mufana u tsutsuma hi rivilo.
Mhunti yi tlulela ehenhla.
Hi tlanga bolo ehandle.
U rahela bolo eswithezini swa le henhla.
Mbyana yi etlela ehandle.
Tolo mpfula yi nile.
Mundzuku ndzi ta khida.
Tolo a ku ri siku ra mina ra ku velekiwa.

Riengeteri ri hlamusela riendli:

Ri hi byela leswaku xanchumu xi humelela njhani, rini kumbe kwihi loko xi endleka.

Sweswi nghenisela maengeteri lama u ya nkhwatihateke ehansi ka tinhlokomhaka leti faneleke.

Njhani	Kwihi	Rini

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka riendli leri faneleke.

Ndzi **ya**/**yile** entangeni wa swiharhi wa Kruger.
Tolo Gezani u **hlwela**/**hlwerile**.
Vayivi va **hlota**/**hlotile** timhelembe masiku hinkwawo.
Tindlopfu ti **nwa**/**nwela** mati.
Mufana u **teka**/**tekile** swifaniso swa swiharhi tolweni.
Hina hi **tsala**/**tsarile** mbitanelo sweswi.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Ku kunguhata xinavetiso xa wena

A hi tsaleni

Tirha na munghana wa wena. Kunguhata phositara yo navetisa rendzo-dyondzo.

1 Xana mi endzela kwihi?

2 Ku fambiwa rini? Ku sukela hi _____ ku fika hi _____

3 Xana mi ta vona yini?

4 Ku laveka mali muni?

5 Ku ya vamani?

6 Va fanele ku longa yini?

SWITSUNDZUXO swo endla PHOSITARA

- Endla phositara ya wena yi va leyikulu.
- Tsala maletere ya va lamakulu leswaku swi ta olovela vahlayi.
- Tsala hi swivulwa swo twisiseka.
- U nga nghenisi swifaniso swo tala eka phositara ya wena.
- Tsala ndhawu, siku na nkarhi.
- Nyika na nhlokomhaka.
- Hlovohata phositara ya wena leswaku yi koka rinoko.

Siku:

A hi tsaleni

Tirhisa mepe wa miehleketo na tinotsi ku endla phositara ya wena.

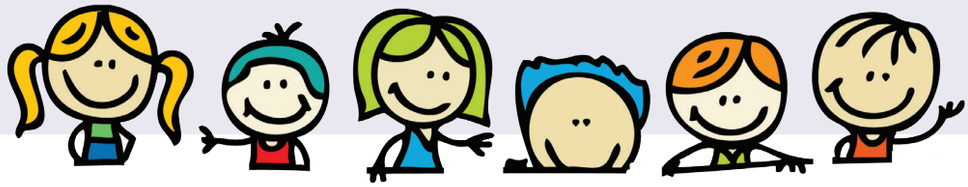

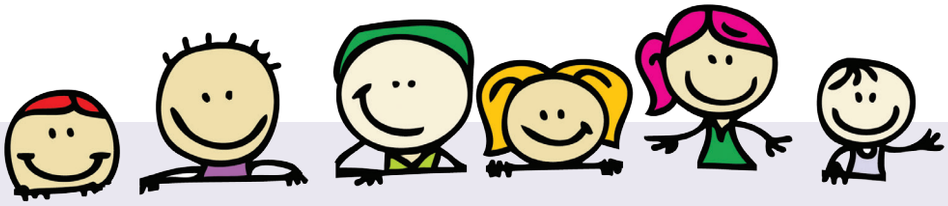

TEACHER: Sign Date

Tinhlamuselo, swivutiso na swihlamalo

U nga hlanganiseli maengeteri na **mabumabumeri**. Tsundzuka:

- Ribumabumeri ri hlamusela maviti. Ri hlamusela munhu, ndhawu kumbe swilo.
- Kasi **maengeteri** ya hlamusela swin'wana hi maendli. Ya hi nyika vuxokoxoko mayelana na xiendlo, ku fana na leswaku xi humelela njhani, rini na kwihi.

A hi tsaleni

Nkhwatihata mabumabumeri eka swivulwa leswi landzelaka u tlhela u ba xirhendzevutana eka maviti lama hlamuseriwaka.

U ta vona tilo ro saseka na tinyeleti to vangama.
Khida ematini yo titimela hi ximumu xo kufumela.
Tlulela elwandle ra wasi kutani u vona ribuwa ro xonga.
Tana na mavonakule u ta vona mavondlo eswisakeni.
Hlangana na vanghana lavantshwa kutani u tlanga eka khasele yo tlulatlula leyikulu.
Vona minsinya yo leha na tintoho to phunghela.
Famba etlhelo ka nambu lowu khulukaka ni moya wo tenga.
Dyana swakudya swo nandziha leswo hisa, leswi oxiweke.

- Sungula xivulwa xin'wana na xin'wana hi letere lerikulu.
- Xivutiso xi hela hi mfungho wa xivutiso.
- Nhlamuselo kumbe xileriso xi hela hi hiko.
- Ku hlamala swi hela hi xihlamalo.

Ku hikahata

A hi tsaleni

Hlaya u tlhela u tsala swivulwa leswi u tirhisa maletere lamakulu na mahikahatelo lama faneleke.

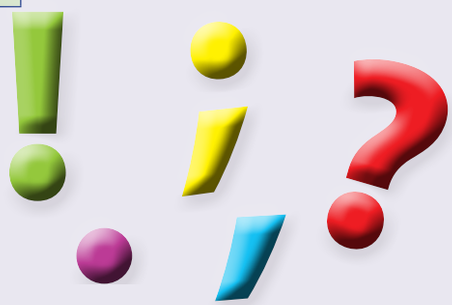

yima roboto yi tshwukile
ndzi twa ndlala
xana wa ya ekhempeni ya xikolo

u nga tsemakanyi emahlweni ka lori
u nga tlangeli ekusuhi na nambu
xana i jesi ra mani
yehe vona dyinghala
peter na sam va ye elwandle hi mawuwani
xana a wu yile eku wiseni
evhengeleni ndzi xavile swiwitsi machipisi na maapula
hlanganisa mandza na chukela u tlhela u engetela masi
ndzi endzele ntanga wa swiharhi ndzi vonile tinghala timfenhe na timpfuvu

Nkhwatihata maengeteri eka xivulwa xin'wana na xin'wana. Bana xirhendzevutana eka riendli leri hlamuseriwaka.

Hi tlulele ebazini hi ntsako.	Hi tshamile hi miyerile exihlobyeni.
Tinyeleti ti vangama swinene.	Mhuti yi tsutsuma khwatsi hi patu.
Hi yimbelele hi ntsako hi ri karhi hi chayela.	Hi huwelele hi nyanyuko loko hi vona nghala.
Hi chayerile hi ku nonoka hi tsemakanya phaka.	U tsutsumile hi rivilo a hi hundza.

Swiharhi swa nhova

A hi hlayeni

NGHALA

Nghala yi wela eka ndyangu wa swimanga. Nghala yi tala ku vitaniwa hosi ya swiharhi. Nghala yi hlota no dlaya timhuti na timangwa. Tinkati hi tona ti hlotaka swinene.
Ti tala ku hlota hi mintlawa. Tinghala ti tsakela ngopfu ku hanya endhawini ya byanyi. Ti hanya hi mintlawa.

NDLOPFU

Tindlopfu i swiharhi leswikulu. Ti hanya endhawini ya byanyi. Ti le nghozini ya ku dlawa ti dlayeriwa timhondzo ta tona hi vahloti. Tindlopfu ti kula vutomi bya tona hinkwabyo. Ndlopfu yi tirhisa nxakwa ku tsuvula timitsu, ku kha mihandzu na ku yisa mati enon'weni. Ndlopfu yi dya 200 wa tikhilogiramu ta swakudya hi siku naswona yi nwa 190 wa tilitara ta mati.

MHELEMBE

N'warimhondzorin'we, tanihi laha ti tivekaka ha kona, ti hanya etindhawini ta byanyi. Ti dya byanyi na minsinya. Ti tsakela ku nwa mati kambirhi hi siku. Hi nkarhi wa dyandza ta heta mune ku ya ka ntlhanu wa masiku ti nga si nwa mati. Ku na tinxaka timbirhi ta timhelembe, ta ntima na to basa. Kahlekahle a hi to basa kumbe ntima kambe i ta mpunga. Timhelembe a ti voni ngopfu kambe tinuhetela ku tlula mpimo. Ti kurile swinene, ti nga tika ku tlula 2 500 wa tikhilogiramu. Ti tshamela ku hlotiwa hi vahloti va ti lavela timhondzo ta tona. Hi fanele ku ti hlayisa leswaku ti nga dlayiwi hi vahloti.

Siku:

A hi tsaleni

Tlhela u hlaya vuxokoxoko hi swiharhi leswinharhu kutani u tatisa tafula leri landzelaka.

Xana ti dya yini?		
Tinghala	Tindlopfu	Timhelembe

Xana ti hanya kwihi?		
Tinghala	Tindlopfu	Timhelembe

Hikokwalaho ka yini ti ri ekhombyeni?	
Tindlopfu	Timhelembe

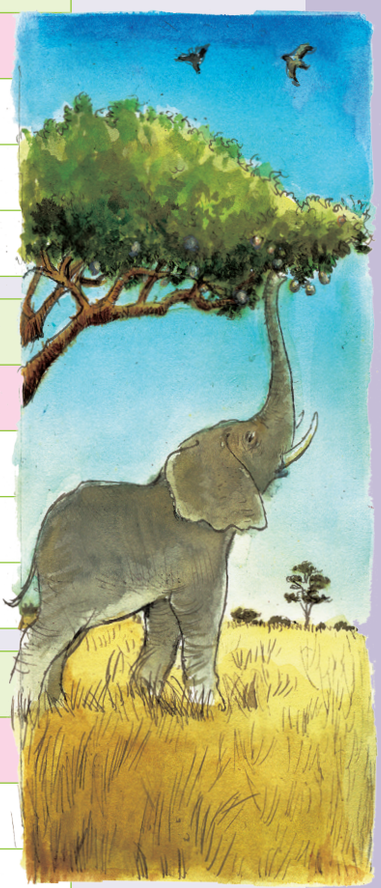

Dirowa ntila ku yelanisa marito na tinhlamuselo ta wona.

swi dya byanyi na mirhi	munhu wo dlaya swihari swi nga ri enawini
swian'wisi	swiharhi swo dya byanyi na mirhi
muhloti	ku va enghozini
ku va ekhombyeni	swiharhi leswi mamisaka vana va swona

A hi vulavuleni

Byela munghana wa wena swilo swimbirhi leswi nga ntiyiso lowu u wu hlayeke hi swiharhi leswi swinharhu.

Tumbuluxa mphamfulete

A hi tsaleni

Sweswi u ta endla burochara ya wena mayelana na xiharhi. Tirhisa nkunguhato lowu ku ku pfuna. Phepha ra le mahlweni ri fanele ku va na xifaniso ku koka rinoko ra vahlayi. Yi fanele ku va na nhlokomhaka yo koka rinoko xikan'we na xivulwa-hava kumbe xilogene – xikombiso, "Sirhelela timhelembe!". Dirowa xifaniso eka papila yin'wana na yin'wana ku humelerisa mavonelo ya wena. Eka papila ya le ndzhaku, tsala vito ra wena na nomboro ya foni hikuva hi wena muendli wa phamfulete.

3	2 Vuxokoxoko bya xiharhi.	1 Papila ro sungula.
6 Ku sirhelela xiharhi.	5 Xi kule ku fika kwihi? Xana mahanyelo ya xona hi wahi? Xana xi dya yini?	4 Xana vanhu va nga xi vona kwihi xiharhi lexi?

A hi endleni

Sweswi tsema pheji leri landzelaka kutani ri petse ri endla phamfulete ya Z. Tirhisa leswi u swi tsaleke ku hetisa phamfulete ya wena.

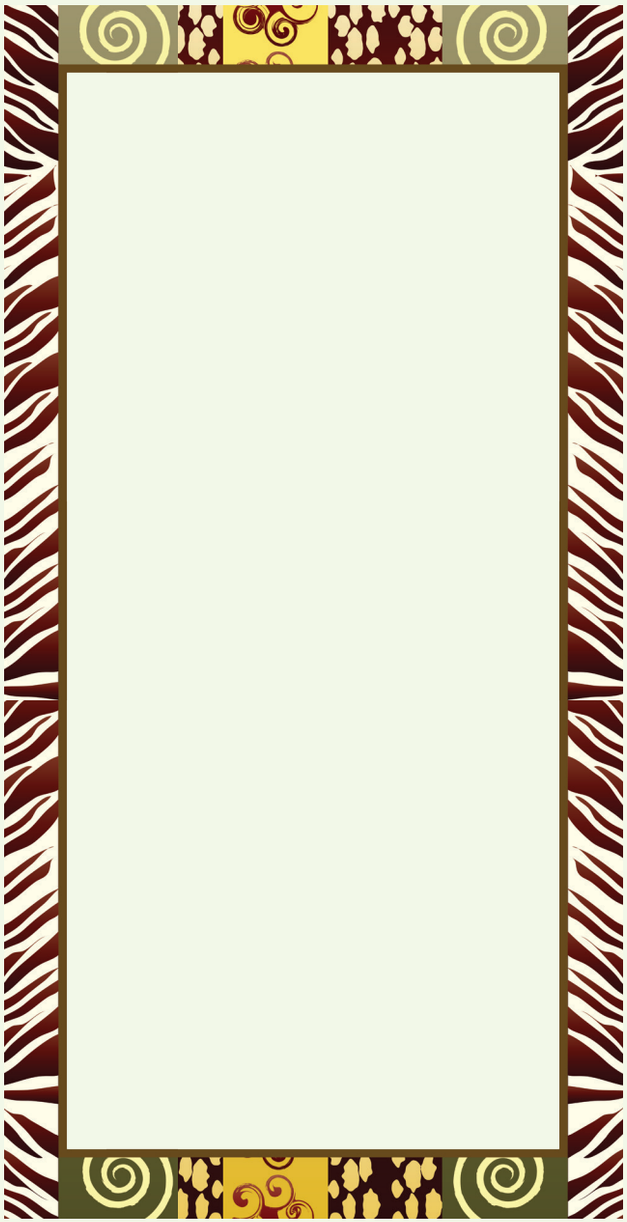

5

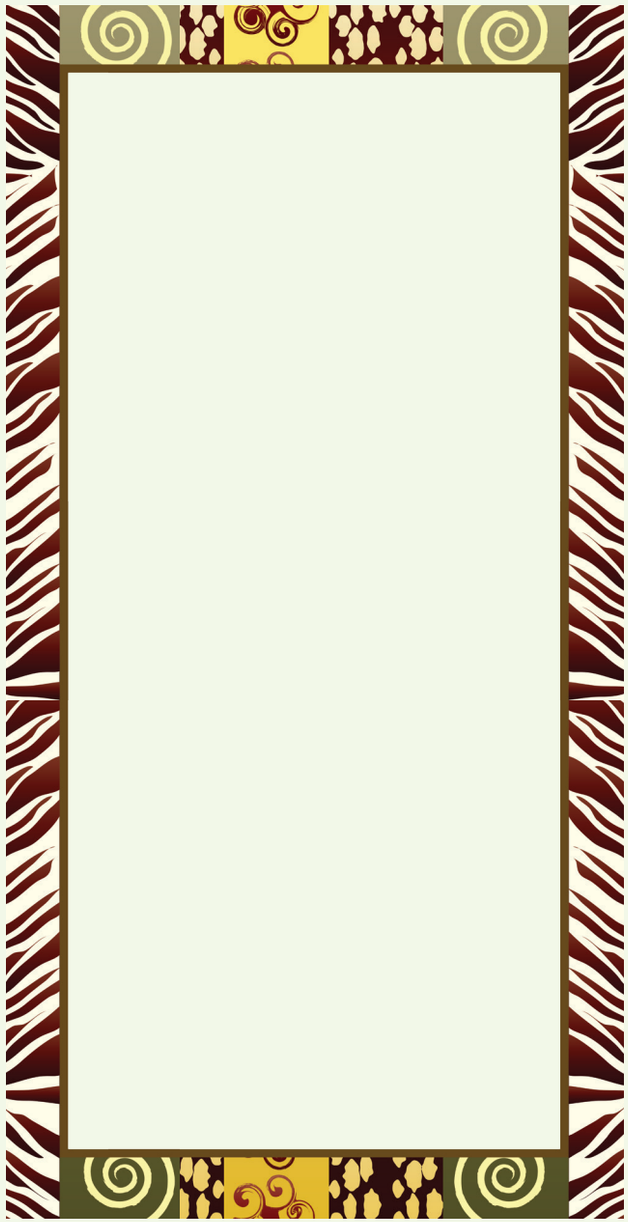

PHEJI YA LE NDZHAKU: I ya vuxokoxoko bya wena tanihi mavito, tinomboro ta foni, adirese na imeyili.

6

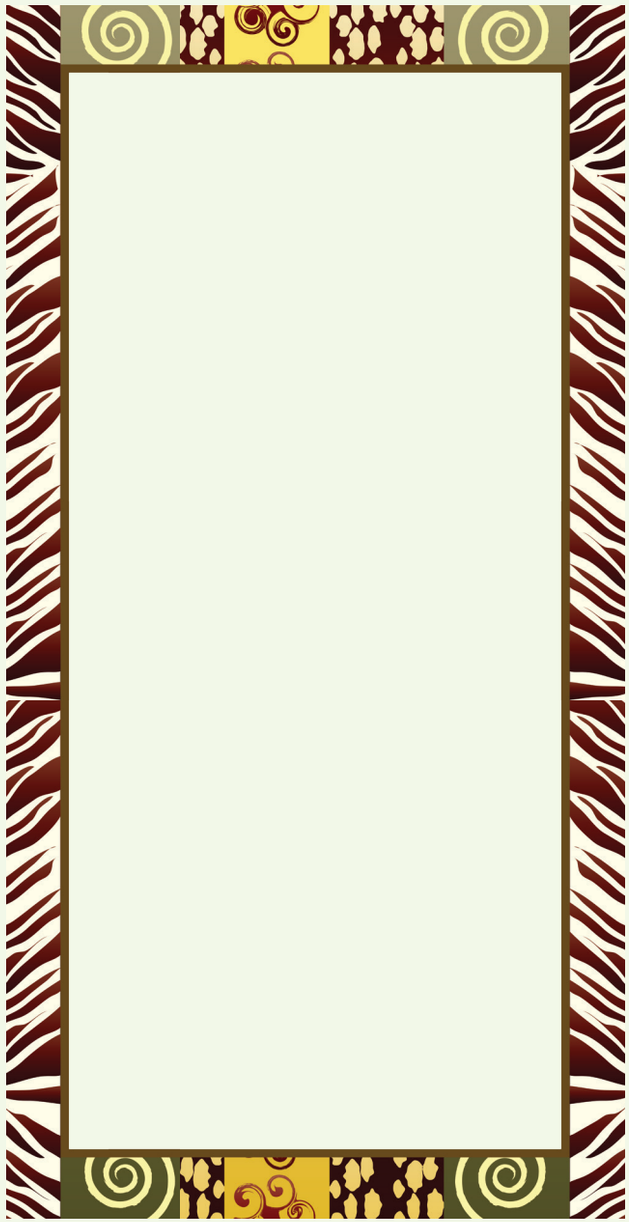

PHEJI YA LE MAHLWENI:
Pheji ya le mahlweni

1

2

3

4

Langutisa Ririmi

Wa ha tsundzuka xana?

Maendli lama hi talaka ku ma tirhisa ya vitaniwa maendli ya ntumbuluko. Ya hi byela leswi riviti ri endlaka swona. Riendli ra cinca hi ku ya hi minkarhi.

Xikombiso: Tolo ndzi **hlantswile** swibye. Namuntlha ndzi **hlantswa** swibye.

A hi tsaleni

Nkhwatihata maendli eka swivulwa leswi landzelaka. Kutani u vula leswaku ya le ka nkarhi wa sweswi kumbe nkarhi lowu nga hundza.

	Nkarhi
Ndzi yile exikolweni.	
U yile eka dokodela.	
Va ya ekerekeni.	
U tlanga netibolo.	
Ndzi dyile swakudya swa nimixo.	
U hlongorisa bazi.	
U nwile juzi ya yena.	
Va vona mahungu.	
Ndzi hahisile khayiti ya mina.	
U hlamba meno ya yena.	
U phamela ximanga.	
Mbyana yi hlongorisa mutirhi wa le posweni.	

TEACHER: Sign _____ Date _____

Mufana loyi a nga rhandziki ku dyondza

A hi hlayeni

Hlayelani ntlangu lowu ehenhla entlaweni wa n'wina. Mi ta fanela ku va na swimunhuhatwa swa tsevu: Steve, Sam, Ann, Pam, Jabu na Nkulukumba Brown. U ta lava na murunguri loyi a nga ta hlaya leswi nga vuriwangiki hi ximunhuhatwa.

Xivono na swiletelo (leswi byelaka vatlangi leswi va faneleke ku swi endla) swi tsariwe endzeni ka swiangi. Swi va swi ri eka nkarhi wa sweswi.

[XIVONO xa 1 etlilasini ya Nkulukumba Brown. Vana hinkwavo va le ku tirheni va miyerile handle ka Steve. Va le ku diroweni mepe wa miehleketo na ku tsala tinotsi. Steve u tshame eka desika ra le mahlweni, u le ku tlangeni ntlangu wa yena wa Nintendo.]

Murunguri: Tatana Brown u dyondzisa vana loko xikolo xi humile ku lulamisela swikambelo swa ku hela ka lembe. Tlilasi leyi a hi xiboho naswona Nkulukumba Brown u tinyiketile ku pfuna vana hi swiyenge leswi va nga swi twisisiki.

Steve: [A halahala vana lavan'wana.] Hikokwalaho ka yini mi ri eku tirheni hinkwenu? Xana i mani a nga ta tlanga na mina? Tana hi ta tlanga Nintendo! Vona ntlangu lowu manana a nga ndzi xavela hi Mugqivela. Hikokwalaho ka yini mi nga tshiki ku tirha mi ta hi ta tlanga?

Ann: E-e, ndzi le ku tirheni. Xikambelo xa sungula vhiki leri taka naswona ndzi fanele ku tilulamisela leswaku ndzi ta pasa. Na wena u fanele ku endla tano, Steve.

Steve: E-e, a ndzi nge tikarhateli swona. Xikambelo xa ha ri kule naswona ka ha ri na nkarhi wo tala wo hlaya. Tana Sam, tana hi ta tlanga.

Sam: A ndzi nge swi koti. Ndzi le ku ringeteni ku lulamisela xikambelo.

Steve: Tshika ku borha. Jabu! Tana hi ta tlanga.

Jabu: Ku nga ri sweswi, Steve, ndzi tilulamisela xikambelo xa Ntivo-swa vutomi xa vhiki leri taka hi Ravuntlhanu.

Steve: Hikokwalaho ka yini vanghana va mina hinkwavo va nga tshembekangi? Xana i vanghana va muxaka muni? Pam, wena u tlanga ngopfu mintlangu, xana a wu swi lavi ku tlanga na wena?

Pam: E-e Steve, ku nga ri namuntlha. Loko u nga hlayi, u ta feyila.

Nkul. Brown: Steve, loko u nga lavi ku hlaya, u ta famba u ya tshama ehansi ka nsinya u tlanga ntlangu wa wena u tshika ku kavanyeta van'wana.

Murunguri: Steve a hlawula ku humela ehandle. A koka bege na jesi a ya tshama ehansi ka nsinya. A yimbelela a ri karhi a titlangela ntlangu wa yena. A tiphina a vona vanghana va yena va nga tlharihangi loko va tikarhatela xikambelo lexi nga salela hi mavhiki mambirhi!

[XIVONO xa 2: Siku ro hetelela xikambelo xi nga si sungula, Steve u nghena etlilasini yo hlayela ka yona a nga tshuxekangi. A sungula ku ambamba bege ya yena.]

Steve: Ndzi kombela ku pfuniwa! Ndzi lava ku lulamisela xikambelo xa mundzuku. Umm … kumbe yi le hansi ka desika ra mina. [A languta ehansi ka desika.] Ee, yi nyamalarile.

[A gemba desika.] Exiii! Yooo! I mani a nga ndzi lombaka buku?

Sam: E-e, Steve. U hetile mavhiki mambirhi u ri karhi u tlanga mintlangu, sweswi u lava ku lulamisela xikambelo hi siku rin'we? Ku ni nkarhi wo tirha na nkarhi wo tlanga.

Ann: Tana, Steve, u nga tirhisa mepe wa miehleketo wa mina. Wo ndzi ku kombisa leswaku swi tirha njhani.

Steve: [A rila] Yooooooo! Ndzi nge swi koti ku mandzela ntirho lowu hinkwawo hi siku rin'we. Xana ndzi nga dyondza njhani swilo leswi swo tala hi siku rin'we. Ndzi ta feyila.

Ann: Xii, u nga rili. Ndzi ta ku pfuna.

Nkul. Brown: Tivuyetele Steve. Nkarhi lowu taka u ta sungula ku lulamisela xikambelo ka ha ri na nkarhi. Jabu na Sam, pfunani Steve hi tinotsi ta n'wina.

Steve: [A ninginisa nhloko. A kolola!] A swi nga pfuni nchumu. A ndzi nge he swi koti sweswi. A ndzi nga fanelangi ku tlanga loko mi tirha.

Murunguri: Kotara leyi landzelaka Steve u tirhile hi matimba. U endla mintirhokaya hi nkarhi a tlhela a tiendlela mepe wa miehleketo. U dyondzile dyondzo leyinene. Sweswi wa swi tiva leswaku "ku ni nkarhi wo tirha naswona ku ni nkarhi wo tlanga".

Ku anakanya hi ntlangu lowu

A hi tsaleni

Tlhela u hlaya ntlangu kutani u hlamula swivutiso. Bulani hi swona eka mintlawa ya n'wina mi nga si tsala tinhlamulo.

Xana hi wihi nkongomelo wa ntlangu lowu? Kopunula xivulwa eka ntlangu lexi hi byelaka leswi.
Xana i mani ximunhuhatwankulu?
Xana swi vula yini leswaku tlilasi a yi nga ri xiboho?
Hi swi tivisa ku yini leswaku Steve u dyondzile dyondzo?
Xana xitori lexi xa fana na xin'wana lexi u xi tivaka?
Wa ha xi tsundzuka xitori xa njiya na vusokoti? Loko swi ri tano, boxa hilaha swi yelanaka hakona.

A hi endleni

Anakanya hi mbangu wa ntlangu. Swivono swi boxiwile. Swi dirowe kutani u kombisa ximunhuhatwankulu eka xin'wana na xin'wana.

Xivono xa 1	**Xivono xa 2**

A 6

Ntivomarito

Kuma marito eka ntlangu lama vulaka swo fana na leswi marito lama nga laha hansi ya vulaka swona. Tsala eka swivandla leswi nyikiweke.

ku dyondza u swi tiva hi nhloko		ku ba hi matimba	
ku languta hinkwako		mianakanyo	

Siku:

A hi tsaleni

Tiveke eka xiyimo xa Steve. Katsakanya leswi swi ku humeleleke exitorini.

Xosungula, Nkulukumba Brown a ri na tlilasi yo lulamisela xikambelo kambe mina
Kutani Nkulukumba Brown a ku ndzi humela ehandle kutani mina ndzi
Xo hetelela, siku ro hetelela xikambelo xi nga si sungula, ndzi ringetile ku hlaya kambe ndzi

A hi tsaleni

Anakanya hi maengeteri lama hlamuselaka Steve na Ann. Tatisa swivandla leswi pfulekeke laha hansi. Hi ku nyikile maengeteri man'wana ku ku pfuna.

ku tirha hi matimba | lolo | vunene | vusopfa

Sweswi ringeta ku tsala nhlamuselo yitsongo hi swimunhuhatwa leswi.

TEACHER: Sign Date

Ku tsala ntlangu

A hi tsaleni

U fanele ku tsala ntlangu na vanghana va wena lava nga entlaweni wa n'wina. Hetisa chati leyi, yi ta ku pfuna ku kunguhata ntlangu wa wena. Tsala mpfapfarhuto wo sungula. Kombela munghana ku ku lulamisela wona. Kutani kombela vanghana va wena vo hambana ku hlaya swiyenge swo hambana swa ntlangu. Loko u hetile ku lulamisa, tsala ntlangu eka phepha leri landzelaka.

- Tirhisa mepe wa miehleketo ku ku pfuna ku kunguhata xitshuriwa
- Tsala mpfapfarhuto wo sungula
- Kombela munghana wa wena leswaku a hlela ntirho wa wena
- Pfuxeta xitshuriwa xa wena kutani u lulamisa lomu ku nga na swihoxo
- Loko u hetile tsala hi vurhon'wana endzeni ka buku.

1 Xana i vamani swimunhuhatwa swo hambana?

2 Xana swimunhuhatwa leswi swi tikhome njhani?

Nhlokomhaka

3 Xana xitori lexi humelela rini?

4 Hi swihi swivono na kona ku humelela yini eka xivono xin'wana na xin'wana?

Hlamusela kungu.

Xosungula
Kutani
Endzhaku ka sweswo
Xo hetelela

Siku:

A hi tsaleni

Tsala ntlangu wa wena wu saseka eka pheji leri. Tsundzuka ku tirhisa nkarhi wa sweswi eka mbangu na swileriso.

Nhlokomhaka

Mbangu

Swimunhuhatwa

Swimunhuhatwa

YELANO WA MIPFUMAWULO

Minkarhi yo tala hi nyika swimunhuhatwa mavito lama ya sungulaka hi maletere yo fana. Nkarhi wun'wana mavito ya kona ya hlekisa. Loko hi vuyelela marito yo sungula ya mavito hi tirhisa alitherexini, ku nga yelano wa mipfumawulo. Languta mavito lama landzelaka kutani u vona mbuyelelo wa mpfumawulo.

Rigombo Rhangani

Rhulani Rimbilani

N'wampfundla Ndzalama

Ntlharhi Ndaheni

Jakatsa Jamela

Mbabva Makhanani

Makolo Magezi

N'wahupazukwa Ntshuxeko

Jijirimba Javurisa

A hi tsaleni

Tirhisa yelano wa mipfumawulo kumbe alitherexini ku endla mavito ya swimunhuhatwa swa wena eka ntlangu.

ONOMATOPIYA kumbe marito ya mipfumawulo

Tlhelela eka nghingiriko wa 121 kutani u nkhwatihata maencisi na mahlamari hinkwawo. Loko hi tirhisa marito ku encenyeta mpfumawulo, hi tirhisa onomatopiya (riencisi). Ri twala ri ri rito lerikulu loko hi languta marito lawa ri ma encenyetaka, tanihi "hi hi hi" kumbe "yooo" lama ya encenyetaka ku rila.

A hi tsaleni

Languta swikombiso leswi nga laha ehansi kutani endla mimpfumawulo ya wena.

Hahaha

Siku:

Ku navetisa ntlangu wa wena

A hi tsaleni

Endla phositara yo navetisa ntlangu wa wena.

Tirhisa mbuyelelo wa mipfumawulo eka mavito ya swimunhuhatwa. Tirhisa mimpfumawulo ku koka rinoko.

- Vito ra ntlangu hi maletere lamakulu, lawa ya tikisiweke ya mihlovohlovo (u fanele ku nyika ntlangu wa wena vito)
- I vamani swimunhuhatwa swa ntlangu wa wena
- Laha wu nga ta humelela kona
- Masiku na minkarhi ya ntlangu
- Nhlamuselo yo koma ya leswi ntlangu wu vulavulaka hi swona
- Vuxokoxoko byo buka

Switsundzuxo swo endla phositara

- Tirhisa ririmi leri twisisekaka.
- A ku ve na ku hambana eka maletere na swivulwa (makulelo na malehelo).
- Tirhisa mihlovo leyi vonakaka ngopfu ku koka rinoko.
- Dirowa kumbe namarheta swifaniso leswi nga ta hlamusela vanhu hi ta ntlangu.

Langutisa tiphositara leti endleke hi vanghana va wena kutani u hlawula leyi u yi tsakelaka ngopfu.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Nhwana wa ndzhuti a ponisa siku

A hi hlayeni

[XIVONO xa 1: Ephakeni etlhelo ka nambu. Ku na tafula ehansi ka murhi. Murhi wu khavisiwile hi tibaluni na tintambu. Ku na khekhe lerikulu ra siku ra ku velekiwa ehenhla ka tafula.]

Murunguri: I siku ra ku tlangela ku velekiwa ka Tania loyi a khomaka 11 wa malembe. Exikarhi ka vuyeni ku na Lindi Myeza loyi a nga na malembe ya khumen'we, u ambele rhoko ya yena ya tiphati. Hambi leswi Lindi a languteka tanihi n'wana un'wana na un'wana wa xikolo, yena a a ri nhenhakazi ya vuswikoti bya ku hundzuka ndzhuti lowu a wu ri na matimba na rivilo.

Vana: [Va yimbelela] Hoyohoyo siku lerinene, hoyohoyo siku lerinene, hoyohoyo siku lerinene, siku ra ku velekiwa. U kula kula, u kula kula, u kula kula, u ringana ni ndlopfu. Hip hip Huree!

Tania: A ndzi swi tivi leswaku ku na yini endzeni ka tinyiko leti. Swa tsakisa! A ndzi tivi leswaku ndzi nga pfula yihi ku sungula.

Dan: Pfula ya mina. Ndzi ku xavele leswi u nga ta swi rhandza.

Tania: Eee, i ximovhana xa Lego, i swinene, Dan! Hi leri bokisi ra pende ya mati. Eee, ndza yi rhandza pende! Lexi i xo chela tipenisele, ndza khensa Ann, u swi tivile leswaku xa mina xi tshovekile.

Mary: Xewani Tania. Ndzi khomele ndzi hlwerile. Hi leyi nyiko ya wena, xana u ehleketa ku i yini?

Tania: Xi twala xi olova. Umm, i xipopana. Ina, xa olova.

Sam: Heyi! I yini xexo?

Murunguri: Xikan'wekan'we, swi nga languteriwanga, khamba leri a ri ambele balatlilavha ri tsutsuma ri fika ri vutla khekhe na tinyiko hinkwato.

Vana: [Va huwelela] Yima! Khamba!

Murunguri: Manana wa Tania a tsutsuma a huma endlwini.

Manana: Tivoneleni, vana! Swi na khombo swinene. Tanani haleno ka mina!

Mbyana: Hu, huu, Huhuu!

Lindi: [Mahlo ya hatima na xikandza xi vila.] Leswi swa ndzi kwatisa.

Murunguri: Nhwana wa ndzhuti a haha a hundza vuyeni a kongoma nambu. A yimisa khamba. Xikan'wekan'we khamba ri cukumeta tinyiko na khekhe. Nkateko wa kona, khekhe ri wa kahle hi le tshakwini ra rona.

Lindi: [A khomile voko ra wanuna hi le ndzhaku.] U ringetile, tatana. Ann, vitana maphorisa!

XIVONO xa 2: [Ku rila tibiriki loko maphorisa ya fika.]

Phorisa: U tirhile, Lindi! U swi endlile nakambe. Yana emahlweni u lwisa vugevenga.

Manana: Tsema khekhe, phorisa.

Phorisa: Yima ndzi pfalela xivumbiwa lexi evheneni.

Manana: Yehe! Ri vile siku ro tika! Lindi, a wu ndzi byelangi hi matimba ya wena yo hlamarisa! A ndzi ehleketa leswaku i vafana ntsena va nga swi endlaka, kambe sweswi nhwana wo fana na wena i nhenhakazi. Swa ndzi tsakisa.

Tania: Ndzi tsakile ku va u kumile tinyiko ta mina, Lindi! Sweswi, hinkwerhu a hi yiseni ntlangu emahlweni. Kambe hi nga si sungula, a hi khenseni Lindi.

Vana : [Va yimbelela] I siku ro tlangela Lindi, nhenhakazi,
I siku ro tlangela Lindi, nhenhakazi, nhenhakazi,
nhenhakazi, nhenhakazi, nhenhakazi. Hamba Lindi,
hamba Lindi.

Ku ehleketa hi xitori

Mavonelo yo voyamela etlhelo i matshamelo ya swilo eka ntlawa wo karhi wa leswaku vanhu va ntlawa wolowo va fana. Loko u pfumela leswaku vanhwanyana va nge vi tinhenhakazi, u pfumela leswaku va nge pfuki va vile na ntamu. Wa va hlawula. Loko u pfumela leswaku vafana va nga va tinhenha, wa va hlawula, hikuva u pfumela leswaku a hi matoya.

A hi tsaleni

Encenyetani ntlangu kutani mi hlamula swivutiso leswi landzelaka.

I mani ximunhuhatwankulu?	
I yini xo hlawuleka hi xona?	
Boxa dyondzo ya xitori lexi?	

U ehleketa leswaku leswi swi humelerile? Hikokwalaho ka yini?
Hi swihi swin'wana swimunhuhatwa leswi nga tinhenha leswi u swi tivaka? Xana i swa xinuna ntsena?
Xana Nhwana wa ndzhuti u fana na swona hi ndlela yihi?
Xana u herisa njhani mintolovelo?

A hi endleni

Dirowa swivono swimbirhi swa ntlangu.

Xivono xa 1	Xivono xa 2

A hi tsaleni

Hlamusela kungu.

Xosungula

Kutani

Endzhaku ka sweswo

Eku heteleleni

Siku:

Tsala nhlamuselo ya Lindi.

SWIVULWANA

Langutisa eka swivulwana: xivulwana xi na nhlokomhaka na xiendliwa. Ku ni tinxaka timbirhi ta swivulwana. **Xivulwana-hosi:** I xivulwana lexi nga kotaka ku tiyimela xi humesela nhlamuselo erivaleni. Xikombiso: **Hi ya exikolweni.**
Xivulwana-nandza: I xivulwana lexi nga kotiki ku tiyimela hi xoxe xi humesela nhlamuselo erivaleni. Xikombiso: **loko khekhe ri herile.**

A hi tsaleni

Languta swivulwana leswi landzelaka. Boxa loko swi nga swi kota ku tiyimela hi swoxe (hi marito man'wana vula loko swi ri swivulwana-hosi).

	Xivulwana-hosi	Xivulwana-nandza
	Ina xi nga tiyimela hi xoxe	E-e a xi nge tiyimeli hi xoxe
loko a huwelela		
ndzi rhandza vuyimbeleri		
loko yo na		
ndzi xi kumile		
eka Giredi ya 4		
Hi kunguhata ku va na pikiniki.		
loko filimi yi hela		

Hetisa swihlambanyiso leswi swa swiharhi hi ku tatisa vito ra xiharhi lexi faneleke.

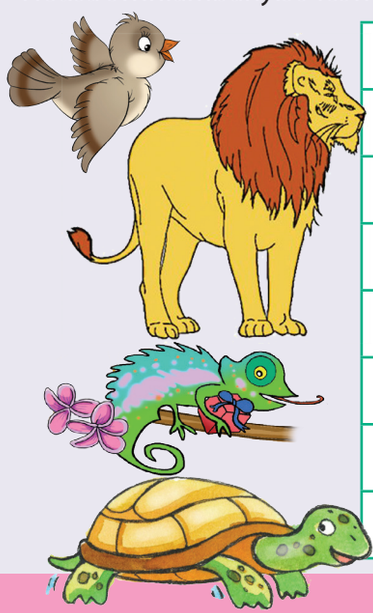

Matimba wonge i _____.

Marhengwe onge i _____.

Migingiriko onge i _____.

Ku nonoka wonge i _____.

Ku tshunxeka wonge i _____.

Ku cinca wonge i _____.

Ku tlhariha wonge i _____.

Nhamu ku leha wonge i _____.

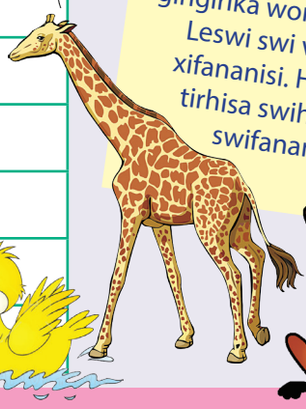

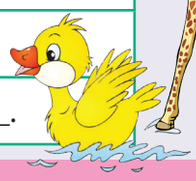

Hi tolovela ku hlamusela swilo hi ku swi fananisa na swin'wana. Xikombiso: Loko munhu a tirha ngopfu hi nga ku "ku gingirika wonge i nyoxi." Leswi swi vitaniwa xifananisi. Hi tala ku tirhisa swihari eka swifananisi.

TEACHER: Sign _____ Date _____

U hlawulekile.
Miri wa wena hinkwawo wu hlawulekile.
Miri wa wena i wa wena!

KU HAVA MUNHU loyi a faneleke ku khoma swirho swa wena swa le xihundleni.

U fanele ku byela munhu un'wana loko ku ri na munhu loyi a khomaka swirho swa wena swa le xihundleni.

U fanele ku byela munhu un'wana lokoku ri na munhu loyi a ku endlisaka swilo leswi u nga tsakeriki ku swi endla.

Lava u nga va fonelaka loko u lava ku pfuniwa:

Riqingho ra swa vana: 0800 05 55 55

Nomboro ya xihatla ya SAPS: 10111

Riqingho ro ponisa vutomi: 0861 322 322

Riqingho ro sivela vugevenga ra SAPS: 086 00 10111

Yuniti yo sirhelela vana: 012 393 2359/2362/2363

NDZI KOTA KU	☺	☹
hlaya ntlangu.		
hlaya xinavetiso.		
hlaya phamfulete/burochara ya vuxokoxoko.		
boxa swimunhuhatwa leswi nga eka ntlangu.		
encenyeta ntlangu.		
hlamula swivutiso swo huma eka burochara.		
hlamula swivutiso swo huma eka xinavetiso.		
hlamula swivutiso swo huma eka ntlangu.		
endla burochara.		
tumbuluxa phositara.		
bula hi swivutiso swa xinavetiso.		
tata fomo.		
boxa mabumabumeri na maviti.		
boxa mabumabumeri eka xitshuriwa.		
boxa maengeteri ya mukhuva, nkarhi na ndhawu.		
boxa yelano wa mipfumawulo/ alitherexini.		
boxa maendli.		
boxa swivulwana-hosi eswivulweni.		
boxa onomatopiya.		
boxa swihlambanyiso.		
boxa maendli na maengeteri.		
yelanisa marito na tinhlamuselo ta wona.		
yelanisa marito na tinhlamuselo na vamavizweni va wona.		
hikahata swivulwa hi mfanelo.		
tirhisa riendli leri faneleke.		
tirhisa nkarhi wa sweswi na nkarhi lowu nga hundza.		
tsala nhlamuselo ya mahanyelo ya ximunhuhatwa.		
tsala ntlangu.		

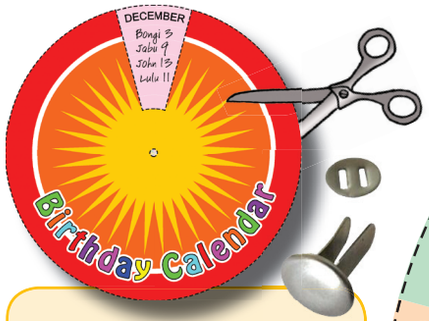

Birthday Wheel:
Cut out the two circles and the wedge shape. Put the top and bottom together using a split pin. Write the birthdays of your family and friends in the correct months on the birthday wheel.
On the back you can write the months in your first language.

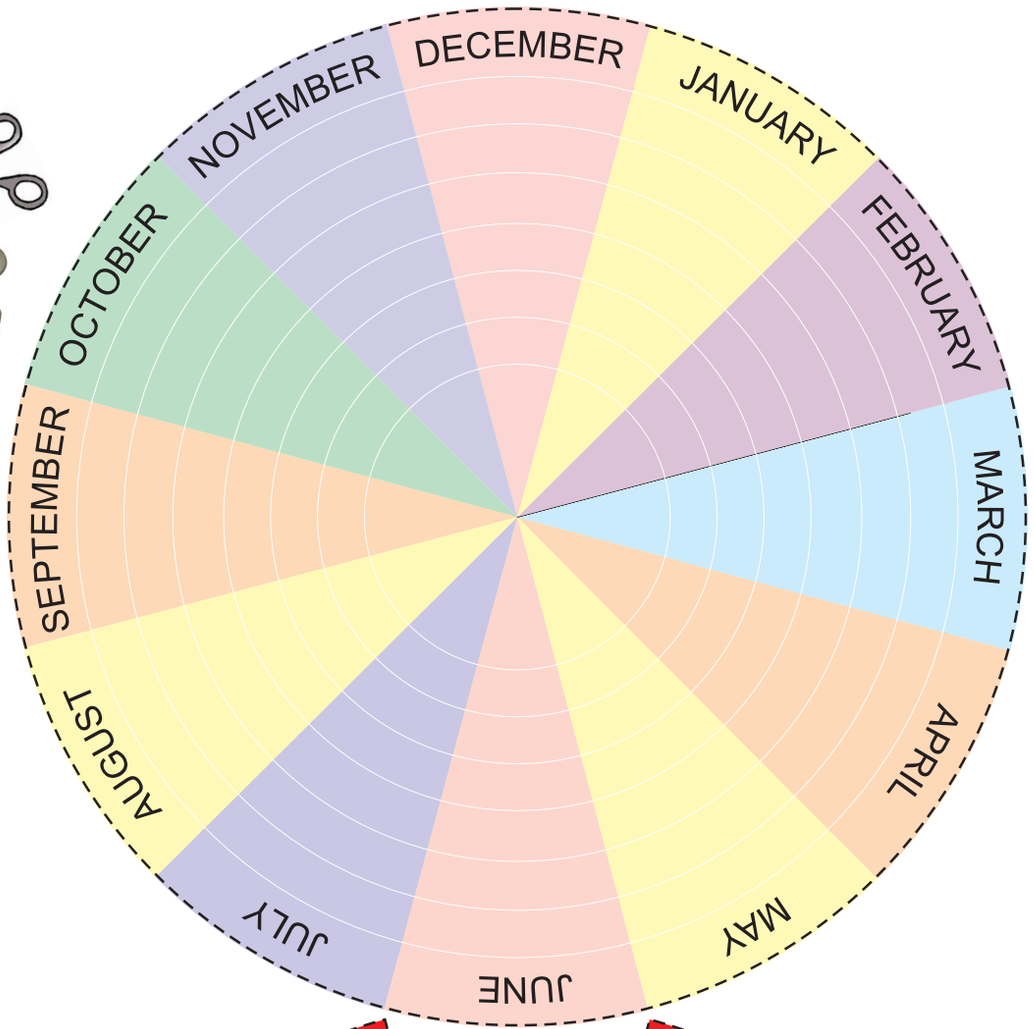

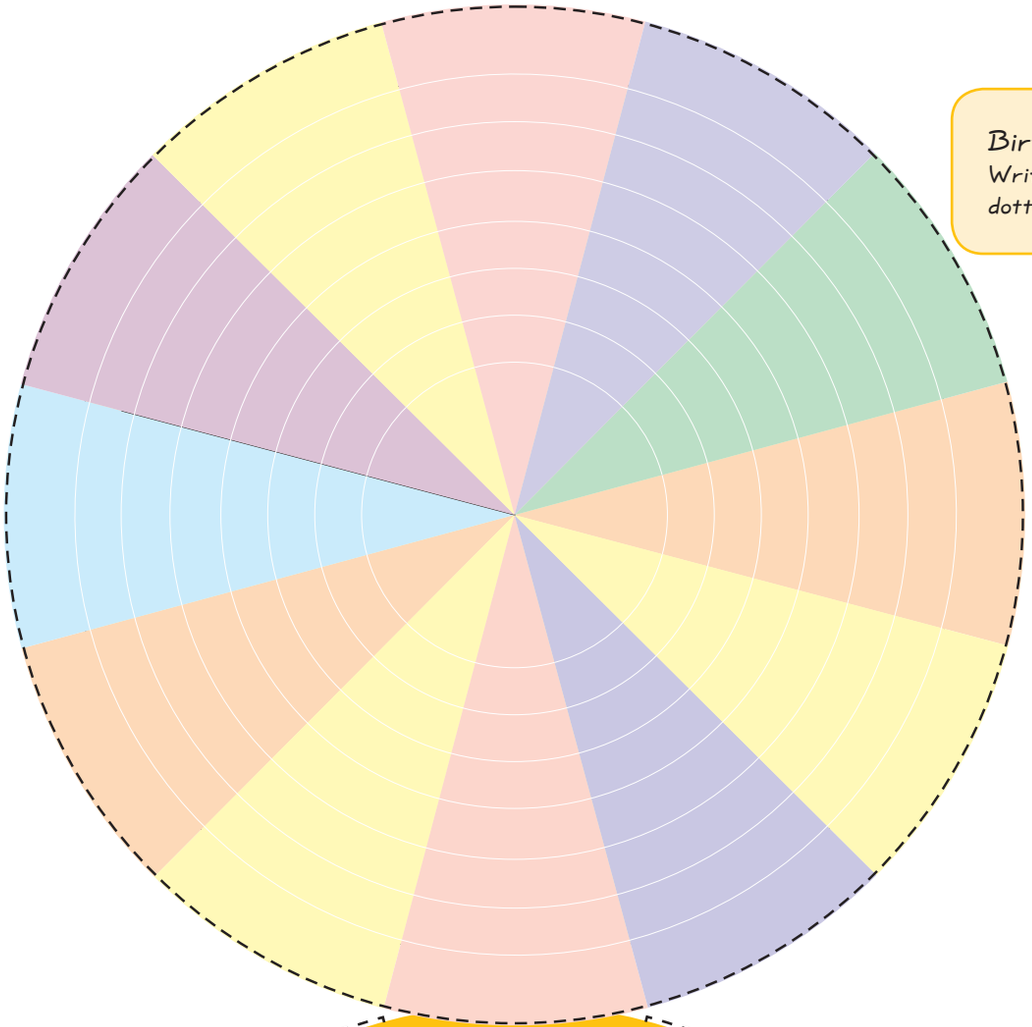

Birthday Wheel:
Write the 12 months on the dotted white line.

Step 1: Cut all around on the black line

DEF

OPQR

Step 2: Fold on the dotted line

Step 3: Fold on the dotted line

Step 5: Cut off on the yellow line

ABC

STUV

Step 4: staple your book in the middle

GHIJ

KLMN

WXYZ

My Telephone and Address Book

This book belongs to:

_____